

KULTŪROS IR ISTORIJOS LEIDINYS
2014 METŲ NR. 2 (21)

RADVILIŠKIO KRAŠTAS

SV. VLADISLOVAS

KOMARAMS
DEKINGI
BAISO GALIAI
2014

Sveikiname

STASEI STAŠAUSKAITEI – 90

Botanikė, augalų fiziologė, habilituota biologijos mokslų daktarė. Gimė Kutiškiuose (Radviliškio r.). Baigė Vilniaus S. Nėries vidurinę mokyklą, Vilniaus pedagoginį institutą, Lietuvos mokslų akademijos Biologijos institute – aspirantūrą. Dirbo mokytoja, vėliau – Mokslų akademijos Biologijos instituto mokslo darbuotoja. 1964–1965 m. Vilniaus pedagoginiame institute ėjo docentės pareigas, 1965–1978 m. – šio instituto docentė, o nuo 1978 m. – profesorė. Per 140 mokslinių darbų, mokymo priemonių aukštųjų mokyklų studentams autorė. Tarp jos leidinių – 2011 m. pasirodžiusi atsiminimų knyga „Vis tiek mokytoja nebūsi...“; pasakojanti apie gimtojo rajono Kutiškių ir Jukniškių praeitį, kita.

AURELIJAI ANDREJAUSKAITEI – 60

Choro dirigentė, chorinių disciplinų dėstytoja, tapytoja, kultūros darbuotoja. Gimė Radviliškyje. Mokėsi čionykštėje II vidurinėje, Radviliškio vaikų, Šiaulių aukštesniojoje muzikos mokyklose. Baigė Lietuvos konservatoriją, Vilniaus vakarinę dailės mokyklą. Dirbo chormeistere, nuo 1990 m. – Lietuvos liaudies kultūros centro Muzikos sektoriaus vadovė. Daug prisidėjo prie respublikinių dainų švenčių, įvairių konkursų, festivalių organizavimo, buvo ne vieno jų vadovė, režisierė, koordinatorė. Choro meno temomis parašė nemažai straipsnių, sudarė dainų chorams rinkinių, informacinių leidinių. Nuo 1987 m. yra Lietuvos tautodailininkų sąjungos Vilniaus skyriaus narė, rengia savo darbų tapybos parodas. Yra Lietuvos chorų sąjungos prezidiumo narė, sekretorė.

ARŪNUI KOMKAI – 60

Docentas, mokslų daktaras. Gimė Radviliškyje. 1973 m. įstojo į Vilniaus inžinerinį statybos institutą, kuriame studijavo pramoninę ir civilinę statybą. Baigęs studijas, liko jame dirbti asistentu. Vėliau stažavosi Kijevo inžineriniame statybos institute. 1990 m. apgynė technikos mokslų kandidato laipsnį. Nuo 1991 m. – Vilniaus Gedimino technikos universiteto (VGTU) Metalinių konstrukcijų katedros vyr. dėstytojas, nuo 1992 m. – vyr. asistentas. Stažavosi Veimaro (Vokietija) universitete. 1994 m. paskirtas VGTU mokslo direkcijos direktoriumi. 1995 m. jam suteiktas docento vardas. Nuo 1997 m. – VGTU administracijos prorektorius. Publikacijų lietuvių ir kitomis kalbomis, mokslinių straipsnių ir kitų darbų autorius, dalyvavo daugelyje šalies bei tarptautinių konferencijų.

ALBINUI ČEPAIČIUI – 60

Vienas iš labiausiai tituluotų Lietuvos stalo tenisininkų, kuriam 1961 m. suteiktas sporto meistro vardas. Gimė Biržuose, bet augo ir mokėsi Šeduvoje. Baigė Kauno kūno kultūros institutą. Trenerio darbą su pertraukomis dirbo nuo 1960 m. Svarbiausios pergalės: 1953 m. – Lietuvos jaunių čempionas, 1959 m. – Pabaltijo respublikų dvejetų čempionas, 1961 m. – SSRS „Dinamo“ čempionas, 1957–1960 m. – sąjunginės rinktinės narys, daugkartinis Lietuvos veteranų turnyrų nugalėtojas. Aktyvus stalo teniso propaguotojas, išugdęs sporto meistrų, čempionų ir prizinininkų, nacionalinės kategorijos teisėjas. Už sportinę veiklą apdovanotas Vilniaus m. savivaldybės medaliu (2004), Lietuvos sporto federacijos aukso medaliu (2014), „Žalgirio“ centro tarybos medaliu (2014).

Sveikiname šiuos ir visus kitus garbius kraštiečius, kurie per antrąjį šių metų pusmetį šventė savo asmenines sukaktis. Mums, Jūsų gimtinės žmonėms, visada įdomu sužinoti apie Jus, gera stebėti Jūsų sėkmes, įvertinimus. Nuoširdžiai linkime, kad kiekviena diena Jums būtų dosni sveikatos, vidinio stimulo toliau taip pat veržliai darbuotis Jūsų pasirinktose sferose, darnos, šviesos Jūsų darbuose, sielose ir namuose.

NELEIDŽIATE UŽMIRŠTI PRAEITIES...

„*P*o savo Tėvų ir Dievo labiausiai turime mylėti tėviškę“ – prisimenu tą Jono Basanavičiaus mintį, kas kartą paimdama į rankas žurnalą „Radviliškio kraštas“. Ir nors mano vaikystės pievos toliau, Vidurio Lietuvoje, pažįstami vietovardžiai, girdėtos istorijos žadina susidomėjimą ir budina atmintį.

Dešimt metų leidžiamas žurnalas pasakoja skaitytojams to krašto dvarų, kaimų, žmonių gyvenimus ir jų likimus, vadinasi, pasakoja mano šalies istoriją. Atrodytų, ne taip lengvai suranda vietą dabarties leidinių kontekste kultūros ir istorijos skaitymai, tačiau „Radviliškio kraštas“ turi savo ištikimą skaitytoją. Čia gyvenantiems, čia gimusiems, bet dėl įvairiausių priežasčių išvykusiems kitur toks leidinys yra tikra atgaiva. Labai tikiuosi, kad tai ir jaunų žmonių, moksleivių, studentų, žurnalas. Tikra sėkme galime vadinti leidinį, jei jo pasakojamos istorijos, atskleidžiančios naujus pažinimo klotus ir pasakojamos profesionaliai, patraukliai, sudomina ir jaunimą.

Graži žurnalo idėja negimė tuščioje vietoje. Viena iš leidinio steigėjų, Radviliškio rajono savivaldybės viešoji biblioteka, seniai garsėja savo kraštotyros darbais, ji turi sukaupusi vertingą rankraščių fondą, kuriame XX amžiaus žymių krašto žmonių – rašytojų, literatų, istorikų, kunigų, visuomenės veikėjų – laiškai, nuotraukos, atvirukai, atsiminimai. Biblioteka siekia išsaugoti šią svarbią kultūros paveldo dalį, kad ji taptų žinoma Radviliškio krašto žmonėms ir prieinama tyrinėtojams. Tai viena iš nedaugelio Lietuvos viešųjų bibliotekų, turinti knygos muziejų, kuriame kaupiami seni, reti leidiniai, pažintinė istorija kraštotyrininkams, bibliofilams. Tad „Radviliškio krašto“ atsiradimą galime vadinti viso šio prasmingo darbo tąsa.

Linkiu geros kloties visam leidybos kolektyvui. Telydi jus pasitenkinimas, žinant, kad dirbate gerą, prasmingą ir reikalingą darbą. Jūs neleidžiate užmiršti praeities.

Rūta ŽIRGULYTĖ,
Šiaulių apskrities Povilo Višinskio viešosios bibliotekos direktorė

Edmundo gaubo bareljefas
 „Lietuvos kariuomenė
 puola bermontininkus prie
 Radviliškio“. Viešosios
 bibliotekos archyvo
 nuotrauka

turinys

Moniūnų dvaro istorijos fragmentai (1) Romualda Venckūnaitė	5	Pakalniškiai Petras Juknevičius	50
„Būkite stulpai, ant kurių remtūsi tautos ateitis“ Zenonas Vasiliauskas	11	Kur Jūs, radviliškėnai? Aleksandras Šidlauskas	54
Mano vaikystės kelias Valentina Šimkutė-Grinevičienė	14	... Šiad'vos miestely saula tekėje... Laima Burkšaitienė	57
Radviliškyje veikęs motorinis malūnas ir lentpjūvė Laura Prascevičiūtė	18	Radviliškėčiai Dainų šventėse Kristina Kacevičienė	61
Sėkmingoji ir tragiškoji Antano Jučo gyvenimo istorija Laima Petrauskienė, Birutė Panumienė	22	Vaižgantiškos dvasios judesiai Alfas Pakėnas	65
Radviliškio miesto garbės pilietė iš užjūrio Elvyra Kovaitė	27	Eilėraštis – pats sudėtingiausias tekstas Nida Urbonavičienė	71
Knygnešystė Šeduvos krašte Gražina Dunauskienė	34	Radviliškio rajono kultūros kronika	73
Moterų kūryba – sielos potėpiai Eligija Zoltnerienė	40	Radviliškio krašto iškilių sukakčių kalendorius 2015 m.	77
Paskutinė Šaukoto daraktorė Vida Pužaitienė	45	Summary of the Periodical „Radviliškio kraštas“ 2014 No. 2 (21)	82
		Pasibaigė kraštotyrinis konkursas	83

STEIGĖJAS Radviliškio viešoji biblioteka ir Vilniaus radviliškėnų bendrija / **REDAKcinė KOLEGIJA** Romualdas Budrys, Elena Romana Cemnolonskienė, Jonas Linkevičius, Aleksandras Šidlauskas / **REDAKCIJA** Gražina Dunauskienė, Aldona Januševičienė, Kristina Kacevičienė, Rasa Plukienė, Egidijus Prascevičius / **MENINIS REDAKTORIUS** Arvydas Každailis / **MAKETAVO** Tomas Januševičius / **LEIDŽIA** Radviliškio rajono savivaldybės viešoji biblioteka, S.Dariaus ir S.Girėno g. 9, LT-82137 Radviliškis, tel./faksas (8-422) 5 31 68, el. paštas: direktore@radviliskiobiblioteka.lt, www.radviliskiobiblioteka.lt / **SPAUSDINA** UAB „Standartų spaustuvė“, Dariaus ir Girėno g. 39, LT-02189 Vilnius, tel. 2167527, faksas 2167547, el. paštas: info@standart.lt / **TIRAŽAS** 400 egz.

ISSN 1822-0517

Viršeliuose: pirmajame – skulptūra, 2014 m. papuošusi Baisogalę ir skirta tenykščio dvaro savininkams Komarams atminti (autorius – E. Bielokoptovas). antrajame – Komaro rūmų rotunda Baisogaloje. Vido Pranevičiaus nuotraukos.

MONIŪNŲ DVARO ISTORIJOS FRAGMENTAI (1)

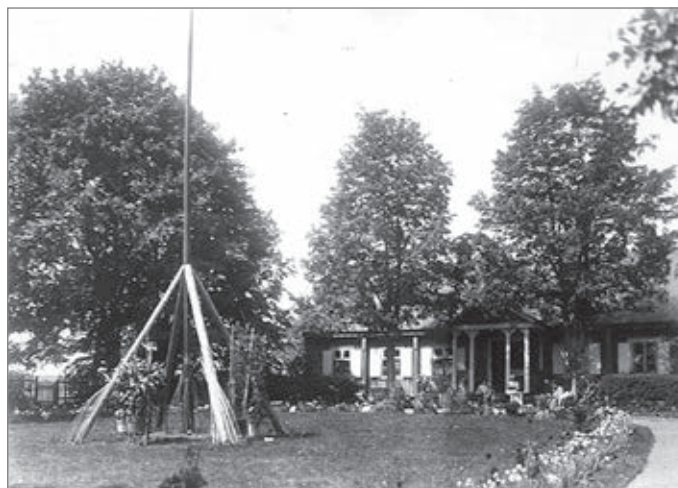
2013 metų vėly rudenį iš Moniūnų dvaro (Radviliškio r.) į Daugyvenės kultūros istorijos muziejų–draustinį atvažiavo vilniečiai Edmundas Leparskas ir Domas Čepas. Ponas Edmundas, susirūpinęs Moniūnų dvaro likimu, muziejininkus norėjo sudominti dvaro praeitimi ir ten gyvenusiais žmonėmis, kurie, jo manymu, yra nusipelnę Lietuvai. Atvyko su viltimi, kad Moniūnai kada nors atgims kaip ir Burbiškio dvaras. Vieną iš savo kelionės tikslų svečias tikrai pasiekė – sudomino muziejaus darbuotojus, todėl atsirado ši publikacija. Juolab kad pastaroji siejasi su viena šiemete sukaktimi – 2014 m. rugpjūčio 4-oji atibojo šimtmetį, kai prasidėjo Pirmasis pasaulinis karas.

ROMUALDA VENCKŪNAITĖ,
Daugyvenės kultūros istorijos muziejaus–draustinio muziejininkė

MONIŪNŲ DVARAS IR EDMUNDAS LEPARSKAS

Ponas Edmundas Leparskas – inžinierius, apdovanotas Lietuvos didžiojo kunigaikščio Gedimino ordino I laipsnio medaliu, Lietuvos nusipelnęs statybininkas, restauratorius, bajoras, Šv. Kazimiero bei Čekijos šv. Vaitiekaus riterių ordino Lietuvos komandos riteris. Kultūros paveldo restauravimo srityje dirba nuo 1963 m. Jam buvo patikėta organizuoti meno kūrinių restauravimo padalinį, kuriam vėliau sėkmingai pats ir vadovavo. Sukūrė įvairių meno sričių padalinius, kuriuose sutelkti geriausi specialistai. Dirbtinio marmuro specialistas S. Mišeikis 1968 m. restauravo tris skulptūras Burbiškio dvare, o 1991 m. skulptorius J. Jagėla atkūrė jame A. Mickevičiaus paminklo galvą. Padalinys 1975 m. reorganizuotas į Respublikinio kultūros paminklų restauravimo tresto Meno kūrinių restauravimo aikštelę, o E. Leparskas tapo šio tresto vyriausioju inžinieriumi, pasakui – valdytojo pavaduotoju, tad jam teko vadovauti svarbiausių Lietuvos kultūros objektų restauravimo darbams. Jo vadovaujami restauratoriai darbavosi ir kitose buvusios Sovietų sąjungos respublikose.

Moniūnų dvarą E. Leparskas paveldėjo iš Boleckų. Dvaro sodyba, esanti Moniūnų kaime, Baisogalos

Moniūnų dvaro paradinė pusė, 1909 m.

seniūnijos pakraštyje, dabar apleista ir apgriuvusi, o Moniūnai ribojasi su Pakiršinėlio, Treigių, Čelkių kaimais. Dvaro rūmo plotas siekia apie 250 kv. m, dabar yra negyvenamas ir apleistas. Po karo, kaip pasakoja ponas Edmundas, jame glaudėsi pabėgėliai. Vėliau ten buvo senelių prieglauda, po to gyveno dvi šeimos. Edmundas Leparskas, kiek leidžia jėgos, stengiasi šį pastatą prižiūrėti, jam gelbsti draugas, skulptorius Domas Čepas (baisogaliečiams turėtų būti žinomas, nes

vadovavo Laisvės paminklo atstatymui). Tvarkant Moniūnų dvaro sodybą 2013 m., padėjo UAB Kėdainių duona ir žemės ūkio bendrovė *Nemunas*. Edmundas Leparskas vis aplanko ir sutvarko netoli esančius giminaičių kapus Treigiuose, bajorų kapinėse, kur stovi paminklas su išskaitoma net 1795 m. data.

Pats E. Leparskas gimė Gankių kaime (dabar Baisogalos seniūnija), bet jo močiutė iš motinos pusės Gabrielė buvo Pakiršinėlio dvaro savininko Julijono Boleckio dukra. Julijono brolio Boguslavo sūnus Konstantinas ir buvo vienas iš paskutiniųjų Moniūnų dvaro savininkų. Jis XX a. pradžioje nuolat lankydavosi Pakiršinėlio ir Moniūnų dvaruose, atvykęs gyventi į Lietuvą, nuo 1921 m. ūkininkavo Moniūnų dvare.

SENIEJI BOLECKIAI

Konstantino tėvas Boguslavas Boleckis gimė 1836 m. Bartkūniškio dvare, Kėdainių valsčiuje, Kėdainių cerkvės seniūno Andriaus Boleckio ir Dominykos Goštautaitės šeimoje. Žinoma, kad antrojoje XVIII a. pusėje Boleckiai į Kėdainius atsikėlė iš Ašmenos (Baltarusija). Baigęs Šiaulių gimnaziją, buvo pašauktas į Krymo karą (1853–1856), vėliau, tarnaudamas carinės Rusijos kariuomenėje, ten vedė ir liko gyventi iki 1897 m. Jo šeima buvo priversta keltis iš vieno miesto į kitą, kur tik vedė Boguslavo tarnybos keliai. Pasak E. Leparsko, Boguslavas negrįžo gimtinėn todėl, kad caras jam neleido, mat jo giminėje buvo 1831 ir 1863 m. sukilimų dalyvių, konkrečiai – Boguslavo brolis Konstantinas, Deltuvos dvaro savininkas, susijęs su 1863 m. sukilimu, tačiau jam tai buvo atleista. Boguslavo šeimoje iš viso gimė 10 vaikų (vedęs buvo du kartus),

Iš kairės: Konstantinas Boleckis, tarnaitė ant kelių – sūnus Glebas (gim. 1908 12 20), Ksenija Boleckienė, Sofija ir Julijonas Petkūnai, Julijono sesuo Olimpija Daugėlienė. Moniūnų dvaras, apie 1909 m.

Iš kairės: stovi Anatoliya Boleckaitė, valgo tėvas Boguslavas Boleckis, sėdi mama Juzefa, apkabinusi dukrą Nataliją, trečiame plane sėdi Liucija Boleckaitė ir babūnė Joana Kaspšicka, Boleckienės teta, priekyje iš kairės: Edmundas, Bronislava, Eugenijus ir Konstantinas Elabugoje 1896 m.

bet du sūnūs mirė kūdikystėje, viena dukrytė – būdama 6-erių. Pašlijus Boguslavo sveikatai, šeima nutarė keltis gyventi į Vilnių.

Pakiršinėlio dvarelis savininkas Julijonas Boleckis mirė 1909 m. Jo dukra Gabrielė gyveno tėvo ūkyje, kol ištekėjo. Paskutinis ten šeiminkavo jos brolis Fiodoras. Pastarajam nesisekė, du kartus degė visi pastatai, ir ūkį jis pardavė.

Gabrielės anūkas E. Leparskas pasakojo, kad Boleckių giminė davė daug puikių žmonių – mokslininkų, mokslų daktarų, akademikų, istorikų – ir kad pats su jais stengiasi palaikyti ryšius.

EDMUNDAS BOLECKIS

Jauniausias šeimos vaikas Edmundas Boleckis, gimęs 1889 m. Velikije Luki mieste, kur jo tėvas pulkininkas tada dirbo apskrities karo viršininku, kaip ir du jo, broliai tapo kariškiais. Ir jis, ir brolis Konstantinas baigė Generalinio štabo akademiją, kariavo Pirmajame pasauliniame kare, buvo sužeistas, apdovanotas beveik visais to meto ordiniais. Kariavo Rusijos savanorių ir Pietų karinių pajėgų armijose bei Ukrainoje. Nuo 1921 m. įsikūrė Kaune, abu su broliu Konstantinu dirbo lektoriais aukštuosiuose karininkų kursuose iki 1925 m. Kartu važinėdavo ir į Moniūnus, padėdavo broliui ūkyje. Po Konstantino mirties jis nutarė Vokietijoje baigti inžinerijos mokslus, kad galėtų dirbti matininku – kaip žinoma, tada tai buvo perspektyvi specialybė.

E. Leparsko į Daugyvenės kultūros istorijos muziejų-draustinį atvežtoje medžiagoje, be atliktų darbų sąrašų, buvo ir ant languoto sąsiuvinio lapo ranka rašytos matininko Boleckio darbų atestacijos. Vienoje iš jų, datuotoje 1930 m. ir pasirašytoje Kačinsko bei Liutkevičiaus, teigiama (kalba netaisyta): *Josvainių miestelio viensėdžiais išskirstymo byla visais atžvilgiais sunki, sėkmingai tapo užbaigta tiktai dėka matininko Boleckio energijos, takto, sugebėjimo planingai vesti žemėtvarkos darbą. Techniškai ir juridiškai byla atlikta gerai. Planai 7 lapuose padaryti švariai, nusiskundimų dėl projekto nėra (viso 177 savininkai). Atsižvelgiant į aukščiau išdėstytą ir į mat. Boleckio su Gibavičiu ypatingą darbingumą manome, kad šią bylą reikia priskirti prie pavyzdingųjų ir jeigu tiktai kameraliai nebus pastebėta rimtų trūkumų, premijuoti po 8 litus už 1 ha.*

E. Boleckis vėliau nuo sovietinės valdžios nuslėpė savo biografijos faktus: kad gimė bajorų šeimoje, kad tėvai buvo turtingi, kad pats turėjo pulkininko laipsnį. Dirbdamas matininku parceliavo dvarų žemes, o tai patiko naujai valdžiai. Jis net buvo išrinktas į Kauno miesto vykdomąjį komitetą, teko būti ir deputatu. Po karo dirbo Kauno miesto žemėtvarkos skyriaus vedėju. Sovietiniais laikais vis apsilankydavo Moniūnuose, nusiveždavo ten ir E. Leparską. Gyveno vienas, nes žmona spėjo pabėgti į užsienį. E. Boleckis labai preciziškai kaupė šeimos archyvą, intensyviai susirašinėjo su giminaičiais, pasklidusiais po pasaulį. Kadangi su žmona Marusia vaikų neturėjo, testamentu viską paliko Edmundui Leparskui, kuris bendravo su E. Boleckiu iki pat jo mirties 1974 m.

APIE KONSTANTINĄ BOLECKĮ

Apie Konstantiną Boleckį, vieną paskutiniųjų Moniūnų dvaro savininkų, knygos *Lietuvos kariuomenės karininkai 1918–1953* antrajame tome galima perskaityti, kad už pasižymėjimus kautynėse jis apdovanotas įvairiais ordinais, o 1917 m. net buvo pristatytas gauti Didžiosios Britanijos ordiną. 1917 m. Peterburgo imperatoriškosios Nikolajaus karo akademijos, kurią baigė 1912 m., konferencijoje buvo vienbalsiai išrinktas lektoriumi, nors juo dirbti neteko, nes įvyko valstybinis perversmas, vadinamas revoliucija (akademija tuo metu buvo ir dabar yra prestižiškiausia karinė mokymo įstaiga Rusijoje – autorės pastaba). 1918 m. vasario–gruodžio mėn. tarnavo Ukrainos generaliniame štabe. Grįžęs į Lietuvą, 1921 m. spalį buvo mobilizuotas į tarnybą Lietuvos kariuomenėje ir paskirtas į Vyriausiojo štabo Karo mokslo skyrių. K. Boleckis tų pačių metų gruodį

demobilizuotas ir paliktas tarnyboje laisvai samdomu, nes nemokėjo lietuvių kalbos. Praėjus dvejiems metams, vėl mobilizuotas, tik tąkart kaip karininkas, ir paskirtas į tą patį skyrių, suteikus pulkininko laipsnį. 1923 m. gruodžio mėn. paskirtas Karo mokslo skyriaus viršininku ir buvo aukštųjų karininkų kursų lektorius. Parašė karo mokslo veikalų, vadovėlių, labai aktyviai bendradarbiavo periodinėje spaudoje (*Lietuvos kariuomenės karininkai 1918–1953*. II t., Vilnius, 2002, 408 p.)

Konstantinas Boleckis

Panašūs duomenys pateikiami ir *Lietuviškojoje, Visuotinėje lietuvių, Lietuvių enciklopedijose*, išleistose Lietuvoje bei Bostone, ir lietuviškame *Vikipedijos* puslapyje. Viename rusiškame puslapyje galima rasti ir nepaminėtų faktų: K. Boleckis po spalio perversmo išvyko į Ukrainą. Nuo 1917-12-17 jis buvo tiesiogiai pavaldus Vakarų fronto armijos štabo vadui. Nuo 1918-03-01 iki 02-09 jis Centrinės Rados armijos atskiro Zaporožės būrio štabo vadas. Nuo 1918-07-19 Ukrainos valstybės karinių ryšių valdybos vyriausiojo štabo organizacinio skyriaus viršininko vyriausias padėjėjas. Nuo 1918-11-21 karinis vadas tose pačiose pareigose. Žlugus hetmono P. P. Skoropadskio režimui išvyko į Odesą. 1919 m. pradžioje tarnavo Rusų laisvanoriškosios armijos štabe Odesoje. 1919-04 po prancūzų kariuomenės evakuacijos iš Odesos ir generolo Timanovskio dalinių atsitraukimo į Besarabiją išvyko į Turkiją. 1921 m. atvyko į Lietuvą (internetinė prieiga <http://www.grwar.ru/persons/persons.html?id=1916&PHPSESSID=1444a73b4d-dc4288666f659fc1961c71>).

Anot istoriko Petro Juknevičiaus, Moniūnų dvaras, buvęs kairiajame Kiršino krante, priklausė Daugėloms, kurie 20 a. pradžioje turėjo 345 dešimtines žemės, vėliau – Petkevičiui. 1940 m. nacionalizacijos metu jo savininkais nurodyti Petkūnienė ir Boleckis. Jie turėjo 110

ha žemės (Juknevičius, P. *Kiršinas*. Panevėžys, 2012, p. 19). Iš tiesų savininko pavardė turėtų būti Petkūnas.

Sofija Petkūnienė ir žentas Edmundas Boleckis iki 1940 m. buvo Moniūnų dvaro savininkai. Kadan- gi abu gyveno Kaune, dvarą prižiūrėjo valdytojas.

Konstantino žmona Ksenija Boleckienė (1884–1961) nuo gresiančių represijų pabėgo į Prancūziją. Jos sūnus Glebas Boleckis 1935 m. vedė Elizabeth Charlotte Schmidt, jie – Šveicarijos piliečiai. Jo jaunesnysis sūnus Sigurdas Boleckis, gimęs 1942 m., yra mokslininkas, gyvena Prancūzijoje, užaugino dvi dukras. Glebo brolis Vadimas, kuris taip pat augo Moniūnuose, gyveno Brazilijoje, jo vaikai – JAV.

Prieš kelerius metus Sigurdas su šeima aplankė senelio Konstantino Boleckio taip numylėtus ir puoselėtus Moniūnus. Ten augo jo tėvas, dėdė, gyveno močiutė ir promočiutės. Pabuvo jis ir Kaune, Vilniuje bei Kėdainių rajone – visur, kur gyveno jo protėviai.

ĮDOMUS PRAEITIES ĮVYKIŲ PALIUDIJIMAS

Lankydamasis Daugyvenės muziejuje, Edmun- das Leparskas padovanojo Edmundo Boleckio atsi- minimus (kopijas) ir sutiko, kad jie būtų išversti bei paskelbti, taip pat leido naudotis archyvo medžia- ga. Atsiminimus jų autorius skyrė savo sūnėnams – Konstantino Boleckio sūnams Glebui ir Vadimui.

Edmundo Boleckio 1960 m. ranka rusų kalba parašyti *Atsiminimai apie brolių Konstantiną Boleckį* – skaitytoją įtraukiantis, vaizdingas ano laikotarpio gyvenimo paliudijimas. Jie turėtų būti įdomūs mūsų krašto žmonėms, ypač baisogaliečiams. Juose apra- šomi Moniūnų ir Pakiršinelio dvarai, ten gyvenusios Daugėlų, Petkūnų, Boleckių šeimos, minimi Trei- giai. Pasakojama apie jų kasdienybę, tarnybos carinės Rusijos kariuomenėje rutiną (visi Boguslavo Bolec- kio šeimos vyrai buvo kariškiai). Parašyti sklandžia ir vaizdinga kalba. Atsiminimuose nurodytos datos ir vietovės, pateikti namiškių laišakai. Beskaitydamas atrandi daug įsimintinų detalių apie tą laikotarpį, gyvenimą, tradicijas. Edmundas Boleckis saugojo visus išsiųstus ir gautus laiškus, o rašė jis daug. Nu- rodyti tikslūs butų, kuriuose kada nors gyveno šei- mos nariai, adresai, prašyti vaikų žaidimai, šeimos draugai, yra keletas jo seserų kepinių receptų ir kita.

Vakar diena jau yra istorija. Edmundo Boleckio parašyti atsiminimai vertingi tuo, kad jis, jo artimieji ir buvo tos istorijos kūrėjai, kad per tai galima geriau suvokti ano meto realybę.

Edmundas Boleckis, be šių, parašė dar ir kitus, jei taip galima pavadinti, karinius atsiminimus, nes pats, kaip ir abu broliai, buvo fronte nuo pradžios iki pa- baigos. Pirmojo pasaulinio karo prisiminimai tokie pat įdomūs kaip ir šie, pirmą kartą skelbiamai (su- trumpintai) žurnale „Radviliškio kraštas“. Juose apra- šyta kareivių ir karininkų buitis, mūšiai, žygiai, lais- valaikis bei pramogos. Nedaug tokių dalykų galima rasti vadovėliuose. Gal kada bus galimybė publikuoti ir juos. O kol kas pateikiame *Atsiminimų apie brolių Konstantiną Boleckį* (juos išvertė šios publikacijos au- torė – redakcijos pastaba) ištraukas.

Moniūnų dvaras, 1928 m.

IŠ EDMUNDO BOLECKIO ATSIMINIMŲ

„Likimas man lėmė gyventi audringu laiku. Ti- kėkimės, kad laikui bėgant žmonės įgys sveiko proto ir jų gyvenimas nebebus toks, o apie karus ir revo- liucijas teks tik skaityti. Reikia papasakoti apie tuos įvykius, kuriuose teko dalyvauti arba juos matyti, nes tai niekada nepasikartos. Kiekvieno pareiga patikėti

Moniūnų dvaras iš kiemo pusės, 1928 m.

popieriui atsiminimus apie pergyventus įvykius, negalvojant apie rašymo formą. Savo sąsiuvinuose aš stengiausi būti nešališkas.

Konstantinas Boleckis gimė 1881 m. rugpjūčio 10 d. Novgorode. Greitai šeima persikėlė į Archan-gelską, su kuriuo ir susiję pirmieji atsiminimai. Šei-moje brolių vadino Kotiku arba Kotia, jis buvo geras, švelnus, gražutis berniukas, kurį visi mylėjo. Lengvai bendraujantis, sumanus, kartais aštrus, vaikystėje jis visuomet vadovaudavo žaidimams, draugai, pripa-žindami jo autoritetą, Kotios klausydavo.

[...] 1891 m. šeima persikėlė į Samarą, o Veliki-je Luki mieste liko tik sesuo Natalija, ištekėjusi už Svencickio. [...] Konstantinas pradėjo mokytis Sama-ros realinėje mokykloje, bet ten mūsų šeima gyveno tik pusantų metų, nes mieste nuolat siautė chole-ros, vidurių šiltinės epidemijos, pasitaikė net juodųjų raupų atvejų. Susirūpinęs šeimos sveikata tėtis prašė- si perkelti į kitą miestą.

[...] 1892 m. rudenį Konstantinas pradėjo mokytis Orenburgo Nepliujevo kadetų korpuse, tad sugrįžda-vo tik vasaros atostogoms. [...] Tą patį rudenį mūsų šeima persikėlė į Elabugą, prie Kamos upės (Tatarsta- no respublika Rusijos Federacijoje – vertėjos pastaba).

1896 m. pabaigoje mūsų tėčiui ėmė prastėti svei- kata. Kartą belipant į ekipažą, pasibaidė žirgai ir tėtis aukštiekninkas griuvo nuo paminos. Iš pradžių nieko blogo nepajutęs, buvęs toks sveikas, tvirtas, linksmas po kiek laiko jis ėmė negaluoti. Elabugos gydytojai ligos nenustatė. Sirgdamas tėtis pradėjo vis dažniau galvoti apie atsistatydinimą iš tarnybos ir grįžimą į gimtinę – Lietuvą. Pamažu ir mūsų šeima susigyveno su tokia mintimi ir ėmė tam ruoštis. 1897 m. pava- sarį tėčiui suteikė generolo laipsnį ir jis atsistatydino. Persikėlėme į vasarnamį, pradėjome pardavinėti bei pakuoti daiktus. Mums, vaikams, buvo smagu, nes atvažiavo atostogauti broliai, o ir mūsų žaidimai čia buvo kitokie negu sename bute.

Išvykome Lietuvon 1897 m. liepos viduryje, išly- dėti susirinko pusė Elabugos miesto, verkė išlydin- tieji ir išvykstantieji. Sulig išvykimu baigėsi tie lais- vi, nerūpestingi metai, kuriuos mes visi, be išimties, praleidome Elabugoje. Čia pasiliko tik mano sesuo Liucija, ištekėjusi už Michailovo.

Į Lietuvą vykome tėtis, mama, močiutė, Anatoli- ja, Eugenijus, Konstantinas, Bronislava, aš ir šune- lis Butka. Plaukėme garlaiviu per Kazanę iki Nižnij Novgorodo, o iš ten traukiniu per Maskvą, Smolens- ką, Minską į Vilnių.

[...] Pravažiavę Vilnių, atvykome į Jonavos (?) sto- tį, iš ten vežimais – į Deltuvą, pas vyriausią tėčio brolių Konstantiną Boleckį. Čia mes pirmą kartą išgir- dome kalbant lietuviškai ir buvome visi nustebę, kad tėtis nepamiršo savo gimtosios kalbos.

Kaimo apylinkių platybėse, tiek pas dėdę Konstanti- ną, tiek pas dėdę Julijoną Boleckį Pakiršinėlyje, kur nu- važiavome vėliau, neatsilikau nuo vyresnių brolių. Čia buvo dar daugiau laisvės nei Elabugoje, viskas taip neį- prasta, kitokia gamta. Ir kada iš kaimo nuvykome į Vil- nių, kur buvo nuspręsta apsistoti, mūsų kelionėms po šį miestą bei jo apylinkes nebuvo galo. Vilnius mums, augusiems Pavolgyje, atrodė nepaprastas, jame viskas buvo kitaip. Siaurutės gatvelės, savotiška architektūra, daugybė visuomeninių sodų, žalumos gausa, neįprasti gyventojai, ypač jų apranga, Gedimino pilis, nuo kurios vidurdienį iššaudavo pabūklas. Su broliu Konstantinu kasdien keliaudavome į tą kalną. Žiūrėdami į pabūklą ir patys norėjome kuo greičiau tapti artileristai.

Moniūnų dvare 1930 m.

[...] Kitą vasarą, 1898 m., Konstantinas vėl par- važiavo atostogų į Vilnių. Tada mes gyvenome Antakalnio miške esančiame vasarnamyje. Prasi- dėjo mūsų abiejų ekskursijos po tokias gražias ir įdomias apylinkes. Antakalnio miške mes jautėmės kaip namuose. Kiek vėliau paviešėti iš Elabugos atvyko sesuo Liucija su vyru Piotru Michailovu ir savo pirmagimiu Aleksandru. Piotras buvo labai įdomi asmenybė ir toks šmaikštuolis! Niekada ne- vengdavo mūsų – vaikėzų – kompanijos. Nerūpes- tingą mūsų gyvenimą temdė tik vis labiau prastė- janti tėčio sveikata.

[...] Atėjus rudeniiui, visi išvažinėjo kas sau. Kons- tantinas vėl grįžo mokytis į Orenburgo Nepliujevo kadetų korpuso 6-ąją klasę.

Kitą pavasarį aš nekantriai laukiau sugrįžtančio Konstantino. Žiema mums buvo labai sunki, nes beveik tuojau pat, kai išvyko visi svečiai, 1898 m. rugsėjo 11 d. mirė mūsų tėtis (Boguslavas Boleckis – vertėjos pastaba), o po 6 savaitių – ir mūsų mieloji močiutė Joana (Žaneta Kaspšicka, mergautinė pavardė Ekelt, B. Boleckio abiejų žmonių teta, našlė, nuo 1881 m. gyvenusi jų šeimoje – vertėjos pastaba), kuri labai skaudžiai pergyveno savo mylimo *Boguslavčiko* netektį. Jis – jos tolimas giminaitis, dukterėčių vyras, bet abu buvo labai panašūs savo pažiūromis.

Konstantino Boleckio laidotuvės 1925 m. gruodžio 6 d. Kaune.

Anatolijos Stanislavos Boleckaitės laiškas, parašytas Vilniuje 1898 m. rugsėjo 20 d. broliui, Orenburgo Nepliujevo kadetų korpuso 6-osios klasės kadetui Konstantinui:

„Brangusis, Konstantinai!

Seniai tau berašiau, nes turėjau daug rūpesčių. Tėtis mirė rugsėjo 11 d. 8 val. vakare. Iš pradžių jam buvo kiek geriau, bet paskui pablogėjo ir keturias dienas jis labai kankinosi. Nieko nematė, nevalgė, prarado atmintį, o ketvirtadienio vakarą jam pasidarė visai blogai. Paškovskis (nuolatinis Boleckių šeimos gydytojas – vertėjos pastaba) pasakė, kad nieko jau nebebus, bet mes tikėjomės ir tada dar kartą vyko konsiliumas. Zagorskis (žymus to meto Vilniuje gydytojas – vertėjos pastaba) patarė uždėti dėlių, bet po jų tėtis dar sunkiau kvėpavo, tai tęsėsi visą dieną, vakare aprimo ir tyliai mirė. Penktadienio ryte aš vėl važiavau kunigo (Jastržembskis, Vilniaus kalvinistų bažnyčios kunigas, šeimos draugas – vertėjos pastaba), jis tuojau pat atvyko, ilgai meldėsi ir tėtei pasidarė lengviau. Ketvirtą valandą kunigas atsiantė zakristijoną susižinoti ir prašė jam pranešti, kada mums reikės jo pagalbos. Kai tėtis mirė, pas mus buvo vokietis (Volfgangas Šokgofas, šeimos draugas – vertėjos pastaba), jis iš karto po tėtės mirties su mama nuvyko pas kunigą.

Iki šiol nesitiki, kad tėtės jau nebėra. Laidojome jį antradienį, norėjome pirmadienį, bet laukėme

parvažiuojančio Eugenijaus, jis atvyko pirmadienį, laidotuvėse dalyvaavo dėdės Julijonas ir Konstantinas bei Vladislava (Julijono dukra Radzišauskienė – vertėjos pastaba) su vyru. Karstas – qžuolinis, ant dangčio šviesus kryžius su augalo motyvu, mokėjome 45 rublius, beje, į kapą pastatėme dėžę, už kurią sumokėjome dar 8 rublius. Mes nupirkome labai gražų vainiką su kaspinais, ant kurių buvo lenkiškai užrašyta: „Brangiam vyrui“ ir „Mylimam tėvui ir seneliui“. Gulėjo karste tarsi gyvas, kaip užmigęs, ramia išraiška veide, atrodė net geriau nei paskutines dienas. Visi sakė: „Koks mielas seneliukas.“ Zakristijonas mums atvežė šarvojimo lentą su juodais užtiesalais, didelių žvakių. Duris uždengė juodu audėku, mes pastatėme aplink jas ratu gėlių, buvo labai gražu. Sekmadienio vakarą vyko pamaldos už mirusįjį, o pirmadienį važiavome į bažnyčią. Laidotuvių katafalką traukė keturi žirgai, vokietis priekyje ant pagalvėlės nešė ordinus. Bažnyčioje prie katafalko buvo pastatyta didžiulė gėlių ir daugybė žvakių. Gėles mes užsakėme oranžerijoje ir sumokėjome 10 rublių. Bažnyčioje degė trys šviestuvai, viskas buvo labai šventiška. Laidotuvių dieną nupirkome ir gyvų gėlių, iš kurių nupynėme vainiką. Namuose ir bažnyčioje kunigas pasakė labai jautrius pamokslius. Antradienį, kada jau reikėjo iš bažnyčios karstą vežti į kapines (karstas bažnyčioje buvo per naktį – vertėjos pastaba), grojo orkestras, kurį pasamdėme už 10 rublių, nes valdiškas mums nepriklausė. Du kartus grojo „Kol slavien“ (rusų dvasinis himnas, kuris buvo paplitęs emigracijoje – vertėjos pastaba) ir maršus. Buvo daug žmonių, beveik visi pažįstami taip pat dalyvaavo. Visi labai stengėmės, kad viskas vyktų gražiai, nes tai tėčiui – paskutinį kartą, nors daug likome skolingi, bet nesigailime. Laidotuvių vežimas ir viskas kapinėse kainavo 60 rublių, bažnyčioje – 40 rublių, kunigo paslaugos – 30 rublių, zakristijonui mokėjome 15 rublių, jis mums labai padėjo, nes mes nieko nežinojome. Jo kapas labai geroje vietoje, netoli miesto, kiekvieną dieną ten einame, kapinės (Bernardinų – vertėjos pastaba) labai gražios. Kol kas kapą apdėjome velėna ir pastatėme medinį kryžių, o Natalija nupirko mažutį vainikėlį, aną palikome koplyčioje, nes juos vagia, o pavasarį mes pastatysime paminklą ir tvorelę.

Charlamovas nufotografavo tėtį karste, bet jis dabar išvykęs, kai grįš atspausdins ir aš tau atsiųsiu. Tau atminčiai atiteks vienas vestuvių žiedas ir pinigė. Eugenijų išleido tik dviem dienoms, todėl jis antradienį išvyko atgal, o dėdės ir Vladislava – trečiadienį, Natalija išvažiavo dabar.

Greitai ir mes į miestą persikelsime, pensiją skirs negreitai, tai mes ten išsinuomojom kambarį už 10 rublių, pačios kaip nors. Dabar mes skolingos 380 rublių, o dar reikia išgyventi pusę metų be pensijos, nežinau, kas bus. Norime nors truputį pasiskolinti iš Kristinskių. Laidotuvių metu mums daug padėjo vokietis ir M. Dubrovinas. Rašyk nauju adresu: Botanikos g. Rubcovos namas. Neliūdėk – nieko nepadarysi, tėčiui ten geriau, jis čia tik kankinosi. Parašysiu tau kitą kartą, nes reikia Liucijai parašyti. Bučiuojam, A. Bol., rugsėjo 20 d.“

(Tęsinys – kitame numeryje)

Edmundo Leparsko archyvo nuotraukos

„BŪKITE STULPAI, ANT KURIŲ REMTŪSI TAUTOS ATEITIS“

Iš archyvinės medžiagos apie karo metų Radviliškio gimnaziją ir tada jos išleistą pirmąją abiturientų laidą. Tai buvo svarbus įvykis ne tik šios mokyklos, bet ir viso miesto istorijoje.

ZENONAS VASILIAUSKAS,
istorikas

Nepriklausomoje 1918–1940 m. Lietuvoje, kuri istoriškai pradedama vadinti Pirmąja Lietuvos Respublika, Radviliškyje gimnazijos nebuvo. Švietimo ministerija neleido keturių klasių progimnazijoje steigti penktosios, kuri po kelerių metų taptų aštuntąja, baigiamąja, klase. Motyvas – netoli nuo Radviliškio yra Šiauliai, kur gyvavo net dvi gimnazijos.

Prasidėjus Antrajam pasauliniam karui ir Lietuvai pakliuvus į politinių permainų sūkurį, Radviliškyje įsteigta gimnazija. Tačiau jos archyvinė medžiaga pradėta formuoti tik 1962 m., kai Radviliškio V. Valsiūnienės vidurinės mokyklos reikalų vedėja Naujėkaitė pridavė mokykloje buvusias bylas į rajono archyvą. Dabar Radviliškio valstybinės progimnazijos medžiaga – fondas 615 – yra Centriniam valstybės archyve, o jame – 205 bylos.

Labai gaila, kad mokyklos gyvenimą geriausiai atspindinčios mokytojų tarybos posėdžių protokolų knygos išliko vos dvi. Vienoje – 1925–1927 m., kitoje (mums rūpima tema) – 1942–1946 m. posėdžių protokoliai. Šiame rašinyje remtasi mokytojų tarybos karo meto posėdžių protokolų byla Nr. 172 ir dar viena, kuri skirta specialiai pirmajai abiturientų laidai. Pavardės, kiti duomenys pateikiami taip, kaip nurodyti tuose šaltiniuose.

1943–1944-ieji mokslo metai prasidėjo rugsėjo 16 d. pamaldomis. Po jų mokiniai rinkosi į klases, kur mokytojai sudarė kiekvienos klasės mokinių sąrašus. Kaip ir praėjusiais mokslo metais, gimnazijos direktorius buvo Juozas Sprindys, pavaduotojas – S. Puleikis. Praėjus daugiau nei savaitei, rugsėjo 28 d., mokytojų tarybos posėdyje prisistatė naujai paskirtas gimnazijos direktorius Mykolas Babilius. Jis posėdžio pradžioje pasakė kalbą, nužymėdamas mokslo metų gaires ir pakviesdamas mokytojus deramai, re-

Radviliškio gimnazijos mokytojai: sėdi (iš kairės) A. Marijošius, Gvildaitė, direktorius M. Babilius, vaikų tėvų komiteto pirmininkas V. Stavskis, stovi (iš kairės) J. Liesytė, Lukoševičius, Astrauskaitė, V. Bagdonas, Prenskutė, Laurinavičius, Ženiauskienė, H. Virginingas. 1944 m. birželio 9 d.

miantis lietuvišku idealizmu bei drausmingumu, atlikti mokymo, auklėjimo darbą gimnazijoje. Pristatyta ir nauja direktoriaus pavaduotoja Julija Liesytė.

Atrodo, naujų mokslo metų pradžia buvo sklandi. Bet tuoj užgriuvo sunkumai. Mokytojų tarybos posėdyje spalio 13 d. direktorius pranešė, kad, kariuomenės daliniams staiga užėmus gimnazijos patalpas, tenka susirasti naują vietą ir perkelti ten visą veiklą. Apsvarstę susidariusią padėtį, mokytojai nutarė sudaryti komisiją naujoms patalpoms surasti, sutvarkyti, mokyklos inventoriui pergabenti. Į komisiją buvo išrinkti: Laurinavičius (pirmininkas), Liesytė, Gvaldaitė, Šliogeris, Verginingas ir kunigas, kapelionas Silvestras Razminas. Posėdyje komisijai nurodyta darbo imtis tuoj pat, kad pamokas būtų galima pradėti jau spalio 18 d. Komisija iškart kreipėsi į miesto

valdybą, vaikų tėvų komitetą, butų valdybą. Sudaryta bendra komisija. Į darbą įtraukti ir visi mokiniai.

Mokytojų tarybos posėdžių protokoliniai įrašai rodo, kad naujų gimnazijos patalpų klausimą bendromis jėgomis pavyko greitai ir sėkmingai išspręsti. Jau spalio 21 d. mokytojų tarybos posėdyje gimnazijos direktorius savo ir visos mokyklos vardu padėkojo vaikų tėvų komitetui, ypač jo pirmininkui Vladui Stavskiui, už paramą, įsikuriant naujose patalpose. Direktorius taip pat pabrėžė, kad, naujose sąlygose mokant ir auklėjant mokinius, dėmesį reikia kreipti į tvarką, punctualumą, į mokinių drausmę ir jų savitvarką.

1944 m. balandžio 5 d. įvykusiame mokytojų tarybos posėdyje pirmą kartą svarstyta, kaip ruoštis paminėti gimnazijos 25-metį. Dalyvavo gimnazijos direktorius, vaikų tėvų komiteto pirmininkas V. Stavskis, direktoriaus pavaduotoja J. Liesytė, kunigas, kapelionas S. Razminas, mokytojai A. Bagdonas, Lukoševičius, A. Marijošius, Penskaitė, Račkauskas, O. Šliogerienė, B. Šliogeris, H. Virgeningas, Ženiauskienė ir M. Žižniauskienė. Besitariant dėl gimnazijos jubiliejaus, iškilo dilema: ar jį minėti tais mokslo metais, ar kitais? Atrodo, po tam tikrų diskusijų vieningai nutarta iškilnių neatidėlioti ir jas organizuoti tais pačiais mokslo metais. Tam buvo dar viena proga – išleidžiama pirmoji abiturientų laida. Sudaryta sukakties minėjimo komisija. Jai priklausė kapelionas Silvestras Razminas, mokytojai Ona Šliogerienė, Bronius Šliogeris, Henrikas Virgeningas ir Marija Žižniauskienė.

Gimnazijoje kasdienis darbas vyko įprasta tvarka. Artėjo abiturientų baigiamieji egzaminai. 1944 m. gegužės 13 d. mokytojų taryba, remdamasi 8-osios klasės trečio trimestro ir metiniais mokinių pažangumo pažymiais, nutarė leisti laikyti baigiamuosius egzaminus 30 aštuntokų. Nustatyta šių egzaminų tvarka. Jie turėjo prasidėti gegužės 16 d., baigtis birželio 13 d. Reikėjo išlaikyti tokius egzaminus: raštu – lietuvių ir vokiečių kalbų, matematikos, žodžiu – vėl lietuvių ir vokiečių kalbų, matematikos, Lietuvos istorijos, chemijos bei visuotinės istorijos. Patikrinus rašomuosius abiturientų darbus, paaiškėjo, kad toliau laikyti egzaminus žodžiu gali 27 abiturientai.

1944 m. birželio 13 d. įvyko paskutinis abiturientų egzaminas. Tą pačią dieną buvo sušauktas mokytojų tarybos posėdis. Taryba pagal baigiamųjų egzaminų komisijų vertinimus nutarė išduoti Radviliškio gimnazijos baigimo brandos atestatus 26 abiturientams ir patvirtino šį dokumentą gaunančių mokinių sąrašą (jis pridedamas publikacijos pabaigoje, tik papildytas duomenimis iš specialiai pirmajai abiturientų laidai skirtos bylos).

Mokytojų tarybos protokolų knygoje yra išlikęs Radviliškio gimnazijos 25 m. sukakties minėjimo iškilmingo posėdžio, įvykusio 1944 m. birželio 14

d., protokolas. Iš jo aiškėja, kad posėdį pradėjo gimnazijos direktorius. Įžanginėje kalboje M. Babilius akcentavo gimnazijos reikšmę visam miestui ir jo apylinkėi. Anot pranešėjo, daug sunkumų per tuos 25-erius metus teko Lietuvai ir Radviliškiui išverti, bet šio šviesos židinio veikla nebuvo nutraukta, gimnazija išleidžia pirmąją savo abiturientų laidą.

Po direktoriaus kalbos į prezidiumą buvo pakviesti šie asmenys: Vokietijos ginkluotųjų pajėgų atstovas, Radviliškio karo komendantas Merz, miesto burmistras Urmonas, policijos nuovados viršininkas Aleksandras Misiūnas, gydytojas Marijonas Misevičius, mokinių tėvų komiteto pirmininkas, inžinierius Vladas Stavskis, tėvų komiteto atstovai Prenskienė ir Antanas Povylis, ilgiausiai gimnazijoje dirbę mokytojai A. Marijošius ir E. Žižniauskienė, ilgametė mokyklos sargė A. Samalionytė, Radviliškio geležinkelio atstovas Savickis, kunigas, kapelionas S. Razminas, Radviliškio pradžios mokyklos vedėja Antanavičienė, buvęs 8-osios klasės auklėtojas A. Bagdonas. Posėdžiui sekretoriauti pakviestas mokytojų tarybos sekretorius B. Šliogeris, tačiau jis neatvyko ir sekretoriavo vaikų tėvų komiteto atstovas Kreivėnas.

Paskaitą apie Radviliškio gimnazijos įkūrimą, jos veiklą paskaitė direktoriaus pavaduotoja J. Liesytė. Ji priminė, kad gimnazija įkurta 1919 m. sausio 23 d., atidarant pirmąsias tris lietuviškas klases. Direktoriumi buvo pakviestas Antanas Šliageris. Iš pradžios buvo tik septyni mokytojai. 1920 m. birželio 9 d. progimnazija išleido pirmąją 14 mokinių laidą. Mokykla pavadinta valstybine geležinkelių progimnazija. Ji kasmet išleisdavo po 20–30 mokinių, o jos bendras mokinių skaičius svyravo tarp 130 ir 200.

1942 m. balandžio 1 d. Radviliškio progimnazija gavo gimnazijos vardą ir teises. Per laikotarpį iki minimo jubiliejaus gimnazijai/progimnazijai vadovavo šie direktoriai: Antanas Šliageris, Antanas Škėma, Antanas Namikas, Adomas Grybė, Jonas Gužys, Jonas Banys, Anupras Blažys, Juozas Sprindys ir Mykolas Babilius.

Gimnazijos mokiniai, be mokymosi ir pamokų ruošimo namuose, gimnazijos patalpose rengdavo įvairius minėjimus, vakarus, koncertus, organizuodavo ekskursijas. Mokinių skaičius išaugo iki 440, mokytojų – iki 15. Kaip iškilmingame posėdyje teigė direktoriaus pavaduotoja, Radviliškio keturių klasių progimnazija išleido 528 mokinius, kurie gavo mokyklos baigimo pažymėjimus, o jubiliejiniiais mokslo metais 26 abiturientai – brandos atestatus.

Pastaruosius direktorius M. Babilius ir įteikė abiturientams po pranešimo, kai išskirtiniame posėdyje sekretoriavęs A. Bagdonas perskaitė ištrauką iš atitinkamo protokolo. Jis palinkėjo jaunuoliams tolesnės sėkmės ir pabrėžė, kad baigti gimnaziją – nelengvas darbas, nes

sąlygos būdavo dažnai labai sunkios, tačiau štai viskas nugalėta ir apvainikuota brandos atestatais. Atsisveikindamas su savo buvusiais auklėtiniais mokytojas A. Bagdonas išsakė jiems naudingų patarimų, prasmingų minčių. Viena jų tapo šios publikacijos pavadinimu: „Būkite stulpai, ant kurių remtųsi tautos ateitis!“ Gimnazijos kapelionas S. Razminas taip pat pasidžiaugė abiturientų sėkmingai įveikta labai svarbia mokymosi pakopa, akcentavo brandos atestato gavimo prasmę ir jo uždedamas pareigas. Abiturientų vardu padėkojo Jonas Gaižutis. Jis patikino, kad gimnazijoje praleisti metai liks nepamirštami, o įgytos žinios bus ginklas iškovoti tautai šviesesnę ateitį. Miesto burmistras priminė tuos laikus, kai vaikai mokslus ėjo prie motinos verpimo ratelio arba rusiškose mokyklose, bet lietuviai nenutautėjo, kovojo ir laimėjo. Radviliškio karo komendantas Merz diplomatiškai palinkėjo abiem kraštams iškovoti laisvę ir taiką. Vienas iš mokyklos įkūrimo iniciatorių bei steigėjų, mokinių tėvų komiteto atstovas Antanas Povylis papasakojo apie jo paties patirtus spaudos laikus, kai buvo uždrausta lietuviška spauda, kai teko mokytis, lietuvišką raštą pažinti tik slaptai.

Radviliškio gimnazijos abiturientai. 1944 m. birželis

Šventiniame posėdyje kalbėjo ir mokinių tėvų komiteto pirmininkas V. Stavskis, Radviliškio pradžios mokyklos atstovė Antanavičienė, Savickis iš Radviliškio geležinkelio. Visi abiturientams linkėjo sėkmingo tolimesnio kelio ir kad jie būtų naudingi tautai bei visuomenei. Jubiliejų švenčiančią gimnaziją telegramomis pasveikino buvęs direktorius J. Sprindys ir mokytojas Dargis. Abiturientai gėlėmis apdovanojo gimnazijos vadovus, kitus posėdžio dalyvius. Su abiturientais atsisveikino ir kitų klasių atstovai, įteikdami jiems gėlių. Geriausiai mokslą baigusiems moksleiviams direktorius įteikė dovanų – knygų. Posėdžio pabaigoje M. Babilius padėkojo visiems, parėmusiems gimnaziją jos veikloje – kunigui, klebonui Petraičiui, burmistrai Urmanui, inžinieriui V. Stavskiui, taip pat Antanui Povyliui, Prenskiams, Darai Frankienei, Onaičiams, Savickiui, Steponavičiui, Čeponkui, Anulevičiui, Tumui ir kitiems. Proginis posėdis baigtas Tautos himno giedojimu.

Radviliškio gimnazijos pirmosios abiturientų laidos, kuri 1944 m. birželio 14 d. gavo brandos atestatus, sąrašas:

Abromonis Bronius, Broniaus, gimęs 1926 m. rugpjūčio 18 d. Klaipėdoje.

Abromonytė Vanda, Broniaus, gimusi 1924 m. gruodžio 3 d. Klaipėdoje. (Visa šeima Abramavičiaus pavardę pataisė į Abromonio („Vyriausybės žinios“, 1939 07 15, nr. 586)

Briška Jonas, Jono, gimęs 1925 m. lapkričio 11 d. Radviliškio vlsč. Vismantų k.

Dočkutė Eugenija, Juozo, gimusi 1926 m. sausio 1 d. Radviliškyje, gyveno Kęstučio g., nr. 38.

Dovydaitytė Teresė, Jono, gimusi 1925 m. balandžio 24 d. Radviliškyje, gyveno Basanavičiaus g., nr. 69.

Dovydauskas Vladislovas (Vladas), Vlado, gimęs 1925 m. gegužės 21 d. Radviliškyje.

Gaižutis Jonas, Antano, gimęs 1924 m. sausio 21 d. Radviliškio vlsč. Kaneivaičių k.

Keconytė Aldona, Domo, gimusi 1924 m. balandžio 28 d. Kauno apskr. Jonavos geležinkelio stotyje.

Leliūnaitė Jadvyga, Leono, gimusi 1923 m. liepos 28 d. Radviliškyje, 1941 m. gyveno Maironio g., nr. 68.

Lesickytė Alvina, Kazimiero, gimusi 1926 m. sausio 2 d. Radviliškio vlsč. Karčemų k.

Mackevičiūtė Marijana (Marija), Broniaus, 1941 m. gyveno Radviliškyje, Žaliosios g., nr. 3.

Masiulytė Adelė, Prano, gimusi 1924 m. gegužės 28 d. Radviliškyje, 1941 m. gyveno Basanavičiaus g., nr. 36.

Matiušaitis Antanas, Igno, gimęs 1925 m. kovo 3 d. Radviliškio vlsč. Šniūraičių k.

Mikaliūnaitė Joana, Petro, gimusi 1924 m. spalio 20 d. Radviliškyje, gyveno Kęstučio g., nr. 19.

Narbutaitė Zofja Birutė, Antano, gimusi 1925 m. rugsėjo 14 d. Kaune. 1942 m. gyveno Klaipėdos g., nr. 38.

Narmantas Benediktas, Stanislovo, gimęs 1925 m. spalio 5 d. Šiauliuose. 1944 m. gyveno Daukanto g., nr. 14a.

Ostrauskaitė Adolfina Elena, Antano, gimusi 1925 m. liepos 12 d. Šaukėnuose. 1941 m. gyveno Dariaus ir Girėno g., nr. 72.

Pakalniškytė Liudvika, Antano, gimusi 1924 m. gegužės 1 d. Kretingos apskr. Veiviržėnų vlsč. Juodupio k.

Peščiškaitė Katriona, Evėjaus, gimusi 1925 m. gruodžio 7 d. Šiaulių apskr. Joniškių vlsč. Valiūnų dvare. 1941 m. gyveno Trakų g., nr. 20.

Sabakonytė Elena, Antano, gimusi 1926 m. kovo 2 d. Šiaulėnų vlsč. Petrošių k.

Ščeponavičiūtė Elena, Jono, gimusi 1924 m. lapkričio 14 d. Radviliškyje. 1941 m. gyveno Valančiaus g., nr. 11.

Šernaitė Joana, Kazimiero, gimusi 1924 m. spalio 18 d. Radviliškio vlsč. Karčemų k.

Šikšnys Jonas, Adomo, gimęs 1925 m. vasario 13 d. Šiaulėnų vlsč. Notiniškių k.

Tauginaitė Jadvyga, Kazimiero, gimusi 1923 m. rugsėjo 23 d. Radviliškyje. 1941 m. gyveno Basanavičiaus g., nr. 47.

Vyšniauskas Vincentas, Teodoro, gimęs 1924 m. kovo 8 d. Radviliškio dvare. Gyveno Žaliojoje g., nr. 15.

Žirgulytė Jadvyga, Jono, gimusi 1924 m. rugsėjo 2 d. Radviliškio vlsč. Verdulių dvare, ten ir gyveno.

Irenos Kazlauskienės archyvo nuotraukos

MANO VAIKYSTĖS KELIAS

Man jau per 80 metų. Tokio amžiaus žmonės skundžiasi atminties sutrikimais. Tačiau vaikystėje matyti vaizdai, patirti pergyvenimai, įvykiai lyg filmo ekrane ryškiai išlieka atmintyje iki pat gyvenimo pabaigos.

VALENTINA ŠIMKUTĖ-GRINEVIČIENĖ,
kraštiečių, gyvenanti Kaune

Gimiau tarpukario Lietuvoje, Radviliškyje, darbininkų šeimoje. Tėvas buvo stalius, mama – skalbėja. Nekilnojamojo turto neturėjome – gyvenome kukliai, paprastai. Radviliškis – geležinkelininkų miestas, jį sostine vadintas. Čia iki karo gyveno apie 10 tūkstančių žmonių. Miestas nebuvo apdovanotas vandens telkiniais. Tą „skriaudą“ mes, vaikai, labai jautėme. Visas Radviliškis atrodė kaip nusėtas vienaukščiais namais. Gatvės siauros, akmenimis grįstos. Didžiausia buvo Dariaus ir Girėno, einanti per visą Radviliškį, o nuo miesto aikštės virstanti Maironio. Prie jos stovėjo medinė bažnyčia, apjuosta stora siena su aukštais kaštonais, ir varpinė. Toliau už bažnyčios – kapinės, dar toliau, beveik laukuose – rusų kapinės, o kitoje miesto pusėje, prieš kareivines – žydų kapinės. Prie didžiosios geležinkelio pervažos (į Basanavičiaus gatvę) buvo kino pastatas, taip traukdavęs mus, vaikus, kad tėvams, kurie mėgdavo sekmadieniais ten vaikščioti, niekaip nepavykdavo nuo mūsų išsisukti. Filmuose tekdavo matyti daug garsių aktorių: Gretą Garbo, Benjaminą Džilį, Karuzo ir kitus, kurių vardai jau pasimiršo... Prie kino pastato buvo rusų cerkvė, nedidelė, su bokštais. Ją po karo nugriovė.

Didelę dalį gyventojų tais laikais sudarė žydai. Jie turėjo daugiausia parduotuvių, buvo batsiuviai, siuvėjai, laikrodininkai, mėsininkai, kepėjai ir kiti amatininkai. Prisimenu Goldino malūną, Gleizerio stiklo fabriką, seserų Fainyčių galanterijos parduotuvę, Kaplano kepyklą, Lenceno medžiagų krautuvę. Jei norėdamas pirkti neturėdavai tuo momentu pinigų, pas žydą krautuvinininką galėdavai gauti „ant bargo“. Žmonių gerbiamas ir mylimas žymiausias miesto gyventojas, daktaras Tokeris, anot mano mamos, iš neturtingųjų neimdavęs užmokesčio. Jei man tekdavo kada užsakovui nunešti paruoštus skalbinius, iš žydės šeimnininkės gaudavau saldainių ar macų. Kai 1939 metais gimė mano jauniausia sesuo, seserys Fainytės atėjo mamos pasveikinti. Jų atnešti gardumynai mums, vaikams, buvo nepaprastas įvykis.

Laikas iš atminties ištrynė daugelį pavardžių. Mano mama visus pažinojo, mokėjo vietinę žydų kalbą, nes

Mūsų šeima 1937 m. Radviliškyje

turtingesnieji davė jai darbo. Ji pasakodavo, kad pas žydus dirbti buvo gera: jie sąžiningai užmokėdavo ir neprikaištingai maitindavo. Žydų bendruomenė Radviliškyje, kaip ir kitur, buvo uždara: turėjo savo mokyklą, maldos namus, religiją, papročius, tradicijas, šventes. Tarp lietuvių ir žydų jokios trinties nesijautė. Pasidalydavo nepiktomis pašaipomis, anekdotais, priežodžiais, ir tiek. Mums, vaikams, žydų gyvenimas turėjo mistinį atspalvį.

Atsimenu, kai mama su mumis išeidavo po šv. Mišių iš bažnyčios ir kartu su visu žmonių srautu pasukdavo į Didžiąją gatvę, link geležinkelio stoties, kur mūsų laukdavo tėvas ir kur daugiausia gyveno žydai, prasidė-

davo sekmadieninės vaikštyinės. Žydai, išsinešę kėdes, gatvėje, prie savo namų, stebėdavo praeinančiuosius, sveikindavo, kai kuriuos kalbindavo. Žmonės traukdavo į miesto sodą, kuris geležinkelininkų buvo apšodintas medeliais, krūmais, gėlėmis. Čia grodavo dūdų orkestras. Suaugusieji šokdavo lentomis išklotoje aikštėje, o vaikai, gavę centų ledams, bėgdavome žaisti į spalvingą „Gedimino pilį“, pastatytą sodo kampe ir apsuptą grioviu bei tilteliais. Ledus pardavinėdavo žydai prekeiviai, vežiodami juos uždaroje dėžėse ant ratukų.

Prieš pat karą Radviliškyje buvo pastatytos naujos kareivinės su paruoštomis aikštelėmis pratyboms, poligonais. Atidarymo šventėje dalyvavo visas miestas: gyventojams aprodė kareivių patalpas, ragavome kareiviškos košės, stebėjome kareivių paruoštą programą. Kiekvieną sekmadienį pulkas kareivių su karininku priešakyje žygiuodavo į bažnyčią. Jų paradinės uniformos, baltos pirštinės, žygio daina, karininko saliuotas kardu daugeliui, ypač vaikams, virsdavo šventine atrakcija.

Kitapus bažnyčios mažos gatvelės leidosi žemyn. Žiemą ten važinėdavome rogutėmis iki pat sutemų. Jei pamatydavome rogėmis grįžtantį ūkininką, puldavome į gatvę prašydami: „Dėde, pavežk!“ Kai kurie mūsų rogutes prikabindavo prie savo rogių ir pavėžindavo iki kapinių. Grįžti atgal būdavo liūdniau...

Toks buvo Radviliškio gyvenimas prieš karą vaiko akimis. Miestiečiai gyveno ramiai, šventė religines ir tautines šventes, laikėsi tradicijų. Chuliganizmo, viešo girtavimo, smurto atvejai būdavo reti. Vaikščioti gatvėmis galėjai bet kokiu metu – niekas neužkabindavo. Neimti svetimų daiktų išmokome šeimoje – tuo atžvilgiu tėvai buvo labai griežti. Iš aplinkinių kaimų ūkininkai turgaus dienomis suveždavo pagamintų produktų į miesto vidurio aikštę. Jei netilpdavo aikštėje, vežimus sustatydavo artimiausiose gatvėse – judėjimas jose buvo visiškai mažas, nes mašinų beveik neturėta.

1940 metų vasarą mus pažadino baisus trenksmas. Pašokome iš lovų – tėvų šalia nebuvo. Trenksmas nesiliovė. Išbėgome į kiemą. Brukuota gatve riedėjo milžiniški tankai, o paskui juos sekė pavargę, prastai apvilkti, šautuvus atkišę kareivėliai. Stebino „branavikais“ apautos jų kojos, iki kelių apvyniotos autais. Vyresnysis, ėjęs šalia, neturėjo jokių skiriamųjų ženklų, tik kažkokį maišą su popieriais, kabantį ant diržo. Žmonės išsigandę žiūrėjo. Kelios moterėlės atbėgo su kibirais vandens, bet girdyti kareivius vadas leido labai nenoriai.

Taip pasibaigė rami, įprasta miesto kasdienybė. To tada dar nesupratome. Rytojaus dieną gyventojai kelių vietinių buvo pakviesti į turgaus aikštę, į mitingą. Mes, vaikai, nardėme tarp žmonių, nesidomėjome, ką kas kalbėjo iš balkono, labiau traukė žmonių šurmuly. Vakare toje pačioje aikštėje nemokamai rodė

filmą. Tai mums, žinoma, patiko. Suaugusieji pasidarė paniurę, ėmė kalbėti pašnibždomis, ore tvyrojo baimė. Radijas skelbė, su kokiu džiaugsmu gyventojai sutiko išvaduoti juos. Nuo ko išvadavo, pasimatė greitai: uždarinėjo parduotuves, mažėjo, o įsižiemojus ir visai išnyko turgūs. Maisto nusipirkti tapo problema. Visų prekeivių ir žydų sandėliai buvo konfiskuoti, prekės kraunamos į vagonus ir išvežamos.

Trys Šimkutės, seserys angelaitės, 1939 m. Iš kairės – Janina, Regina ir Valentina

Aš lankiau antrąją klasę. Mokykloje kūrėme įvairias „dainuškas“. Pavyzdžiui, kaip išvažiuoja traukiniai iš Lietuvos, sunkiai švogždami: „Sala-masla, sala-masla“ („lašiniai-sviestas“), o į Lietuvą iš Rusijos linksmai: „Spič-ki, taba-ki, spič-ki, taba-ki“ („degtukai-tabakas“). Gatvėmis kasdien žygiuodavo kareivių pulkai dainuodami: „Jiesli zavtra vajna...“ („Jei rytoj karas...“). Bet jie mums neatrodydavo nei narsūs, nei drąsūs. Tad vaikai tuoj sukūrė ir mokykloje dainuodavome: „Jiesli zavtra vajna,/ Lašinių nebėra,/ Apie sviestą nebėr ko galvoti./ Jeigu karas rytoj,/ Pilnos kelnės bus tuoj/ Ir į mūsų teks taip nužygiuoti...“

Tačiau greitai ir vaikus apėmė suaugusiųjų baimė: prasidėjo trėmimai į Sibirą. Žmonės kaime buvo suskirstyti į buožes ir neturtinguosius, mieste inteligentai ir geriau gyvenantys žmonės laikyti liaudies priešais. Mano mokytojos šeima, kiti mokytojai su seneliais ir vaikais Radviliškio geležinkelio vagonų parke buvo grūdami į vagonus. Mano tėvas, paskutiniu metu dirbęs Linkaičių statybose ir išrinktas profsąjungos pirmininku, suorganizavo darbininkus ir, iš aplink gyvenančių ūkininkų surinkęs kelis bidonus pieno, nuvežė vaikams į vagonus, nes šie prašė gerti. Už tai jis buvo smarkiai nulinčiuotas. Kiek žydų išvežė, nežinau. Mieste jie užsidarė savo namuose. Visur

pakibo karo grėsmė. Žmonės klausėsi radijo pranešimų ir su nerimu laukė rytdienos. Prasidėjo bombardavimai. Tėvas visą mūsų šeimą išvežė pas pažįstamą ūkininką, gelbėdamas nuo miesto šturmo. Sovietų armija traukdama susprogdino Linkaičių fabriką. Rusų kariuomenė per kelias dienas dingo.

Mes, keturios dukros pedagogės, su mama. Pirmoje eilėje iš kairės – Regina ir mama Anelė. Antroje eilėje iš kairės – Janina, Valentina ir Marija

Užėjo vokiečiai. Radviliškyje atsirado vyrų su baltais raiščiais ant rankovių ir su šautuvais. Tėvą suėmė. Mieste įvesta komendanto valanda. Temstant namuose būdavo uždaromos langinės, užtraukiamos užuolaidos. Užskridus rusų lėktuvams, kaukdavo sirenos, virš miesto pakabindavo apšviečiamą lempą, skaldavo priešlėktuviniai kulkosvaidžiai, sprogdavo bombos. Buvo labai baisu... Kaimynai darže išsikasė slėptuvę, bet ji negalėdavo apsaugoti nuo bombų, tik nuo skeveldrų. Sudegė bažnyčia, keli namai prie stoties, bet į stotį nepataikė.

Mieste atsirado vokiška valdžia – komendantas Štringė. Tai buvo aukštas, liesas, akiniuotas ir šlubas (visuomet su lazda) vokietis. Jis važinėdavo uždara juoda karieta. Nors jo bijodavome, bet vaikams išvaizda atrodydavo romantiška. Buvo įvestos maisto kortelės, pagal kurias vaikai gaudavo pieno, suaugusieji – duonos, retkarčiais ir kitų produktų. Reikėdavo stovėti ilgiausiose eilėse, kad gautum šį davinį, kuris gelbėjo nuo bado. Stovėdavome vaikai kartais nuo anksčiausio ryto, nes tėvai dirbdavo.

Gatvėse žydų iš pradžių nesimatė. Paskui pasirodė: pažymėti geltonomis žvaigždėmis ant nugarų, jie galėdavo vaikščioti tik važiuojamąja dalimi, iš jų būdavo visai pašalinti. Per radiją pasakodavo apie žydų nusikaltimus, apie tai atsirado filmų miesto kino teatre.

Po kiek laiko išvydome kraupų vaizdą: Kęstučio gatvė, kurioje paskutiniu metu gyveno mūsų šeima, apsuptas kelių automatais ginkluotų vokiečių, ėjo didelis būrys Radviliškio žydų. Ėjo sunkiai, lėtai, aimanuodami. Priekyje, nešdamas ant galvos didžiulį ryšulį ir laikydamas jį viena ranka, o kita tempdamas pusiau apalpusią moteriškę, visas raudonas nuo įtampos slinko Lencenų giminaitis. Tai buvo vienintelis man žinomas žydas blondinas. Jis kartkartėmis atnešdavo mamai skalbinius, su mumis juokaudavo, mums duodavo saldainių. Šalia jo ėjo, jei gerai prisimenu, pats Lencenas. Paskui, tempdami vos pakeliamas naštas, slinko kiti miesto žydai. Vaizdas atrodė šiurpus. Mes stovėjome išsigandę. Mamai per skruostus tekėjo ašaros: visi tie žmonės jai buvo pažįstami. Stebėjusiųjų galvose sukosi tas pats klausimas: „Ką jie padarė?“ Žydus varė į už prūdelio paruoštą getą. Ten aš niekad nebuvau, nes mama griežtai uždraudė sakydama, kad vokiečiai gali nušauti.

Mokyklos mieste paverstos ligoninėmis – čia buvo slaugomi sužeistieji. Mokinių tėvai, kurie turėjo didesnius kambarius, juos atidavė mokykloms. Pradinių klasių mokiniai sėdėdavo po tris dviviečiuose suoluose. Į vyresniųjų klasių pamokas per pertraukas mokytojai bėgte bėgdavo iš vienos gatvės į kitą. Atmintyje išliko vaizdas vieno jauno mokytojo (pavardės neatsimenu), kuris, apsiavęs batais su mediniais padais, garsiai kaukšėdamas, lėkdavo iš vienos pamokos į kitą. Sąsiuvininių nebuvo – rašydavome ant įvairių popieriaus lapų: kanceliarinių knygų, laikraščių tarp eilučių. Knygų taip pat neturėjome. Pagrindinis žinių šaltinis – mokytojo pasakojimas.

Mama mokėjo vokiškai. Ji kartu su keliomis kaimynėmis džiovindavo atliekamą duoną ir kartkartėmis nešdavo į žydų getą. Kaip jos ten paduodavo per spygliuotą vielą, nežinau. Mama pasakodavo, kad ne visuomet pasisekdavo. Vokiečius stengdavosi sušvelninti popirosais. Dalį žmonių iš geto išveždavo į Šiaulių getą, ligonius, neįgaliosius – į kareivinių poligono mišką, kuris buvo visas iškirstas, o mediena išgabenta į Vokietiją, ir ten šaudė. Šūviai girdėjosi mieste. Tai buvo kraupios dienos. Žydai į egzekuciją ėjo nesipriešindami, tylūs ir paklusnūs. Mes, vaikai, aptarinėdavome tai, stebėdavomės, kodėl niekas nebandė pabėgti. Mums atrodė, kad jei pulkas pakriktytų į visas puses, vokiečiai spėtų nušauti vos kelis. Tik dabar aš suprantu, kad galintieji pabėgti tada norėjo tą baisų likimą sutikti kartu su savo artimaisiais. Galbūt jie tikėjosi pagalbos iš miesto gyventojų, bet šeimose vyrų buvo likę mažai: dalis buvo mobilizuota į sovietų armiją, dalis

išvežta į Sibirą, dalis sovietiniais metais žuvo kalėjimuose. Vokiečiai gaudė jaunus vyrus gatvėse ir vežė darbams į Vokietiją. Moterys drebėjo dėl savo vaikų. Mieste ką nors paslėpti buvo labai sunku ir pavojinga. Daugiausia tai pavyko kaimo žmonėms ir kunigams.

Žmonės smerkė ir nepasitikėjo veikėjais, padėjusiais vokiečiams. Svetimų idėjų atnešėjai tiek rusai, tiek vokiečiai nekėlė vietiniams entuziazmo, bet gyventi reikėjo. Išsivystė mainų prekyba. Parduotuvės buvo tuščios. Šeimą išmaitinti mieste darėsi vis sunkiau. Gyventojai susikūrė kiemuose savo ūkelius: laikė vištų, kiaulių, bet maisto mainais už daiktus, rūbus gaudavo iš kaimiečių. Mano mama malkinėje laikė paršą – vieną iš gelbėtojų nuo bado. Tačiau jį dar reikėjo užauginti, nušerti. Mama išmainė jį grūdus kai kuriuos tėvo rūbus, jo darbo įrankius – varstotus, oblius, piūklus, kaltus – ir kitus. „Gelbėtoji“ buvo šalta malkinėje. Jis per speigus būdavo apvelkamas senais drabužiais, aprišamas. Iš pradžių nenorėdavo duotis – žviegdavo, draskydavosi, bet paskui apsirato. Visa rūpesčių našta, sunkus darbas tekdavo mamai, ji dažnai verkdamas. Mes, vaikai, viską pakeldavome lengviau, sugėbėdavome užsimiršti, žaisdami su draugais, rasti visur kažką įdomaus. Nors matydavome, kad kiti geriau ir pavalgę, ir apsirengę, vis tiek nesiskųdavome. Mokykloje sugalvodavome dainelių net apie vokiečius. Radviliškyje buvo panelių, kurios flirtuodavo su jais. Mes tokias pažinojome ir apie jas taip pat sukūrėme dainelę pagal M. Ditrich vokiečių filmuose dainuojamą melodiją...

Prisimenu, vokiečių okupacijos metais Radviliškyje vyko Tėvo Stanislovo Dobrovolskio iššventinimo į kunigus ceremonija. Jo tėvai gyveno Dariaus ir Girėno gatvėje, netoli mūsų. Įspūdingai atrodė iškilminga eiseną: daug suvažiavusių kunigų, ponų juodais kostiumais, bažnytinės vėliavos, minia radviliškietiškių... Eisenos priekyje ėjo Tėvas Stanislovas – baltai apsirengęs, jaunas, aukštas ir gražus vyras. Žmonės kalbėjo, kad jis bus ne tik kunigas, bet ir vienuolių kunigas. Eisena priartėjo prie tėvų namų. Paskui minia viską apspito, ir vaikai nebeatėme iškilmių pabaigos.

Frontas iš Maskvos pusės artėjo prie Lietuvos. Padažnėjo lėktuvų antskrydžiai naktimis. Nuo poligono, kur miške buvo šaudomi žmonės, pradėjo skliti bjaurus kvapas. Gyventojai pasakodavo, kad sušaudytųjų duobės būdavo apipilamos nafta ir padegamos: vokiečiai stengėsi paslėpti savo juodus darbus. Tai rodė, kad frontas dundėdamas artėja, vokiečiai traukiasi. Sugrįžo sovietinė armija pasikeitusi: karininkai turėjo puošnesnes uniformas su laipsnių ženklais, o kareiviai – batus be autų viršuje ir be „branavikų“. Mūsų buto viename kambaryje buvo apgyvendinti trys karininkai, kurie maitinosi amerikietiškais konservais ir sausainiais. Geresnis kariuomenės aprūpinimas buvo antrojo fronto

atidarymo Europoje pasekmė. Mieste atsirado daug sužeistų kareivių – be rankų, be kojų. Žmonės juos šelpė, nes pensijos, kaip sakydavo, tik 3 červoncai. Taip buvo pasirūpinta tais, kurie sveikatą prarado „za Stalina, za Rodinu“ („už Staliną, už Tėvynę“). Po kurio laiko jų sumažėjo, gal jiems pavyko grįžti namo...

Radviliškio geležinkeliu dieną ir naktį dundėjo traukiniai ir į vieną, ir į kitą pusę. Į Vokietiją vežė kareivius, o iš Vokietijos – viską, ką galėjo pagrobti: baldus, kilimus, virtuvės rakandus, kita. Ant prekinųjų vagonų, kuriais buvo vežami kareiviai, stogų iš Rusijos važiavo žmonės į Lietuvą pirkti grūdų. Juos vadindavo „mišončnikais“. Žydų bendruomenės neliko. Dabar, po tiek metų, žurnale „Radviliškio kraštas“ skaitėme G. Tokerio, gyvenančio Izraelyje, prisiminimus, kad jo tėvai, padedami dviejų kunigų išsigelbėjo, dirbo Vilniuje, paskui išsikėlė į Izraelį, sulaukė gražaus amžiaus ir ten mirė. Kokie kiti Radviliškio žydų likimai – nežinia...

Pagaliau baigėsi karas, žmonės džiaugėsi, nors to tunelio gale šviesos dar nesimatė: rublio ir červonco vertė buvo visai menka, parduotuvės tuščios, driekėsi didžiulės eilės prie davinio pagal korteles. Kaimo žmonės priklausomai nuo jų valdomo žemės ploto dydžio apkrovė pyliavomis, kurias pristatinėdavo į sandėlius. Iš ten vagonais veždavo į Rusiją.

Atsiminimų autorė prie Šeduvos malūno

Sulig karu baigėsi ir mano vaikystė. Mama, pergyvenusi du karus, ant savo pečių išnešė keturis vaikus – per visas netektis, žūtis, pusalkanį gyvenimą, sunkų darbą. Ji buvo tikra radviliškietė kaip ir jos tėvai, protėviai. Sulaukė 96 metų, išlaikė šviesią atmintį ir protą. Paskutinius metus gyveno pas dukterį Janiną Vilniuje, ten ir palaidota prieš 20 metų. Mes, keturios jos dukterys, baigėme Šiaulių pedagoginį institutą ir dirbome pedagogėmis. Dabar, užauginusios po du vaikus, palaidojusios vyrus, esame pensininkės.

Autorės asmeninio archyvo nuotraukos

RADVILIŠKYJE VEIKĘS MOTORINIS MALŪNAS IR LENTPJŪVĖ

Teigiama, jog tarpukariu Radviliškio mieste veikė dvi lentpjūvės, trys motoriniai ir penki vėjiniai malūnai¹. Straipsnis skirtas vieno iš Radviliškio mieste veikusių motorinių malūnų bei lentpjūvės istorijai apžvelgti. Šis malūnas ir lentpjūvė buvo įsikūrę pastate, kuris šiuo metu Dariaus ir Girėno gatvėje pažymėtas 58A numeriu. Lietuvos centrinio valstybės archyvo Lietuvos Respublikos finansų ministerijos Prekybos ir pramonės departamento fonde saugomi tarpukario laikotarpį atspindintys šaltiniai leidžia susipažinti su to meto malūno ir lentpjūvės statybos, raidos, veiklos aspektais.

LAURA PRASCEVIČIŪTĖ,
humanitarinių mokslų daktarė, istorikė

MALŪNAS IR LENTPJŪVĖ IKI 1926 M.

Malūnas ir lentpjūvė pastate, esančiame Dariaus ir Girėno g. 58A, Radviliškio mieste, ėmė veikti 1921 m.² Minimiu laikotarpiu tai buvo Šiaulių gatvės Nr. 48³. Nerasta duomenų, leidžiančių nustatyti, kada šis pastatas pastatytas. Nėra tikslių žinių, kokia buvo jo paskirtis iki to laiko, kai jame įkurtas malūnas ir lentpjūvė. Radviliškio paminklotvarkos tarnybos 1993 m. užrašytame buvusio šio malūno malūnininko pasakojime minėta, jog tai buvęs arklidžių pastatas⁴.

1923 m. birželio 21 d. bendrovės „Garsas“ savininkas J. Kazlauskis Šiaulių apskrities Atstatymo komisijai pateikė prašymą šiame pastate ir toliau leisti veikti malūnui bei lentpjūvei. Prie prašymo buvo pridėtas malūno projektas, pavadintas taip: „IRENGIMO GARINIO MALŪNO IR LENTPIUVĖS PLANAS BVĖS „GARSAS“ M. RADVILIŠKYJE ŠIAULIŲ APSK. ANT ŠIAULIŲ GATVĖS“. Projektą 1923 m. parengė inžinierius Mikševičius. Iš projekto matyti, jog tuo metu pastatas, kuriame įkurtas malūnas ir lentpjūvė,

buvo vieno aukšto, dengtas keturšlaičiu stogu su nedideliu (greičiausiai mediniu) lentpjūvės priestatėliu. Malūnas ir lentpjūvė buvo įkurti pietrytinėje šio pastato dalyje⁵. Jos brėžiniai ir pateikti projekte. Tais pačiais metais Prekybos ir pramonės departamento Pramonės skyriui teiktoje bendrovės „Garsas“ anketoje randame detalesnį pastato aprašymą. Čia nurodyta, kad pastatas, kuriame įsikūręs malūnas ir lentpjūvė, – akmenų mūro, gontais dengtu stogu. Šioje anketoje taip pat minėta, jog įmonė veikė šešis mėnesius per metus – nuo sausio iki birželio, čia dirbo 10 darbininkų, malūną suko dvylikos arklio jėgų lokomobilis⁶. Garo malūno ir lentpjūvės netaisyklingos formos žemės sklypas ribojosi su liuteronų koplyčios žemės sklypu bei Tarbuno žemės sklypu⁷.

Šiaulių apskrities Atstatymo komisija, peržiūrėjusi pateiktą projektą, davė sutikimą įmonei toliau veikti (nurodyta, kad pastato stogas būtų uždengtas *nedegia medžiaga*) ir persiuntė dokumentus tvirtinti Prekybos ir pramonės departamentui⁸. 1923 m. rugsėjo 5 d. departamentas grąžino projektą su pastaba,

¹ *Lietuvių enciklopedija*. Boston, t. 24, 1961, p. 399.

² J. Goldino garo malūnas ir lentpjūvė. Lietuvos centrinis valstybės archyvas, f. 388, ap. 2a, b. 335, p. 23, 26.

³ Ten pat, p. 12.

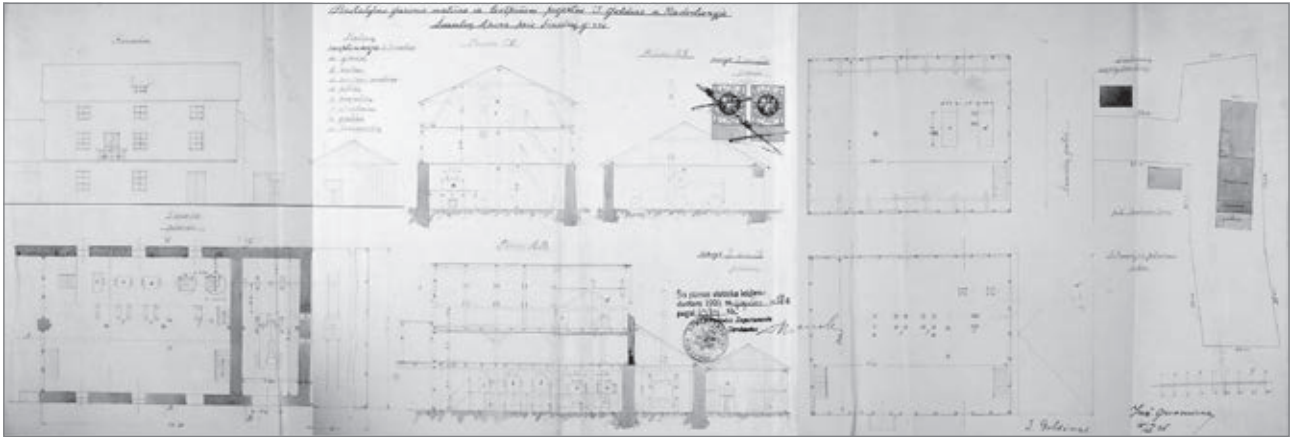
⁴ *Lietuvos evangelikų liuteronų bažnyčios pastatų kompleksas*. Daugyvenės kultūros istorijos muziejaus-draustinio archyvas, f. RPT, ap. 25, b. 10.

⁵ Ten pat, p. 14.

⁶ Ten pat, p. 26.

⁷ Ten pat, p. 14.

⁸ Ten pat, p. 24–25

J. Goldino garinio malūno ir lentpjūvės perstatymo projektas. 1926 m.

kad jį būtina papildyti: į projektą įtraukti antro aukšto planą, nurodyti laiptus į antrą aukštą, dūmtraukio aukštį (turėjo būti ne žemesnis kaip 5 metrai), mastelį, nuspalvinti pastato medinės dalis⁹. Projektas greitai ištaisytas, nes jau rugsėjo 27 d. persiūstas Prekybos ir pramonės departamentui, o spalio 6 d. Finansų, prekybos ir pramonės ministerija bendrovei „Garsas“ išdavė leidimą dirbti su sąlyga, kad stogas bus uždengtas *nedegama medžiaga*¹⁰.

Bendrovė „Garsas“ veikė dar ir 1925 m.¹¹, o jau 1926 m. malūno ir lentpjūvės savininku tapo J. Goldinas¹².

MALŪNAS IR LENTPJŪVĖ NUO 1926 M. IKI 1934 M.

1926 m. balandžio 16 d. J. Goldinas, gyvenęs Radviliškyje, Šiaulių g. Nr. 48, prašyme Prekybos ir pramonės departamentui rašė:

Malūno pietvakarinis fasadas. XX a. 4-asis dešimtmetis (?). Nuotrauka iš Rimanto Kundroto asmeninės kolekcijos

„[...] prašau leisti man perstatyti sulig planu mano malūną ir lentpjūvę, t. y. pristatyti dar vieną aukštą ant esamo mūro trobesio. Šis mano malūnas jau senai registruotas Prekybos ir Pramonės departamente ir išduotas leidimas iš 1923 m. spalio 6 d.“¹³ J. Goldinas kartu su prašymu pateiktoje anketoje nurodė, kad jo įmonė veikė ištisus metus, čia dirbo 3 darbininkai, malūne buvo 2 garnos ir valcai, jį sukio 25 arklio jėgų garo lokomobilis, malūnas malė ir medieną pjovė vietos gyventojams.¹⁴

Pastato perstatymo projektą, pavadintą „Perstatymo garinio malūno ir lentpjūvės projektas J. Goldino m. Radviliškyje Šiaulių Apskr. prie Šiaulių g-vės“, parengė inžinierius Grinevičius (?) (parašas sunkiai išskaitomas). 1926 m. Finansų ministerija išdavė leidimą pagal pateiktą projektą perstatyti garo malūną ir lentpjūvę.¹⁵

Naujame projekte – trijų aukštų malūnas su vieno aukšto motorine ir lentpjūve bei vieno aukšto gyvenamuoju korpusu. Pirmas viso pastato aukštas liko akmenų mūro, buvo išsaugotas ir pastato užstatymo planas. Perprojektuotas medinis lentpjūvės priestatas. Motorinė palikta vieno aukšto, vienslaičiu stogu, ugniasiene atskirta nuo malūno. Malūnui skirta pastato dalis buvo suprojektuota trijų aukštų, dvislaičiu stogu: pirmas aukštas – mūrinis, antras ir trečias aukštai – mediniai. Projekte pateiktas pastato pietvakarinis fasadas: pirmame aukšte įrengti dvivėriai vartai į motorinę, durys į malūną, du šešių stiklų langai, antrame aukšte – trys tokie langai ir durys su balko-

⁹ Ten pat, p. 19.

¹⁰ Ten pat, p. 18.

¹¹ *Visa Lietuva. Informacinė knyga* 1925 metams. Kaunas, 1925, p. 357.

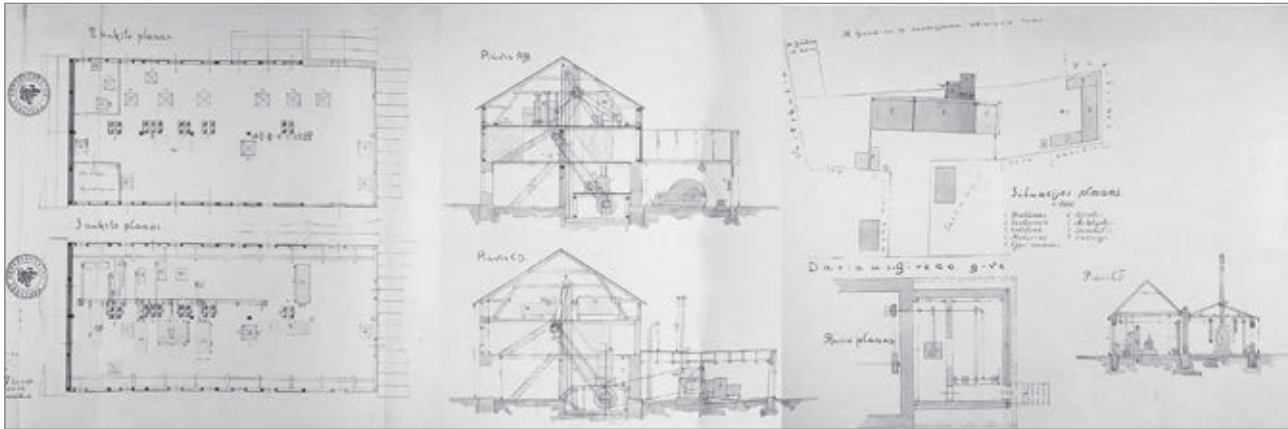
¹² *J. Goldino garo malūnas ir lentpjūvė*. Lietuvos centrinis valstybės archyvas, f. 388, ap. 2a, b. 335.

¹³ Ten pat, p. 10

¹⁴ Ten pat, p. 12

¹⁵ Ten pat, p. 8.

¹⁶ *Visa Lietuva. Informacinė knyga*. 1931 m. Kaunas, 1932, p. 357, 366.

Melacho Goldino įpėdinių malūno ir lentpjūvės pertvarkymo projektas. 1934 m.

nėliu (galėjo būti skirtas maišams užkelti), trečiame aukšte – trys keturių stiklų langai. Iš brėžinyje esančių planų galime spręsti, kad toks pat langų skaičius buvo ir šiaurės rytų fasade. Brėžinyje pateiktas tik nedidelis gyvenamojo korpuso fragmentas – ši dalis liko vieno aukšto, akmenų mūro.

1931 m. malūnas ir lentpjūvė jau priklausė Meilachui Goldinui¹⁶. 1932 m. gegužės 11 d. apskrities inžinieriaus, technikos inspektoriaus ir apskrities gydytojo sudarytame apžiūros akte randame aprašytą Meilacho Goldino motorinio malūno ir lentpjūvės būklę: „1. Iš gyv. namo virtuvės yra durys į tiesiog malūną; 2. Nėra laukiamojo kambario; 3. Malūne nėra ventiliatorių; 4. Esantieji elektros laidai pavojingi gaisro atžvilgiu ir nėra aparatų ugniai gesinti; 5. Motoro dūmtraukį reikia nukelti toliau nuo trobos arba vamzdį pailginti; 6. Reikia įrengti dar 2 skyrius išein. vietų“. Išvardintus trūkumus nurodyta pašalinti. Akte taip pat pažymėta, jog malūne vietoj lokomobilio yra pastatytas motoras ir padidintas įrengimų skaičius: „2 pikliai, planzichterius, 2 valymo mašinos, 2 kruopų mašinos, kvalcai, zeimeris, abliavimo mašina.“¹⁷

MALŪNAS IR LENTPJŪVĖ NUO 1934 M. IKI XXI A.

1934 m. Meilacho Goldino įpėdiniai P. Goldinas ir J. Goldinas, pateikė prašymą Finansų ministerijos Prekybos departamentui „duoti leidimą pertvarkyti [...] malūną ir lentpjūvę Radviliškio mieste, Šiaulių apskr. Dariaus ir Girėno g. 56 Nr.“ Kartu su pra-

Malūno pietvakarinis fasadas. 1992 m. Rimanto Petriko nuotrauka

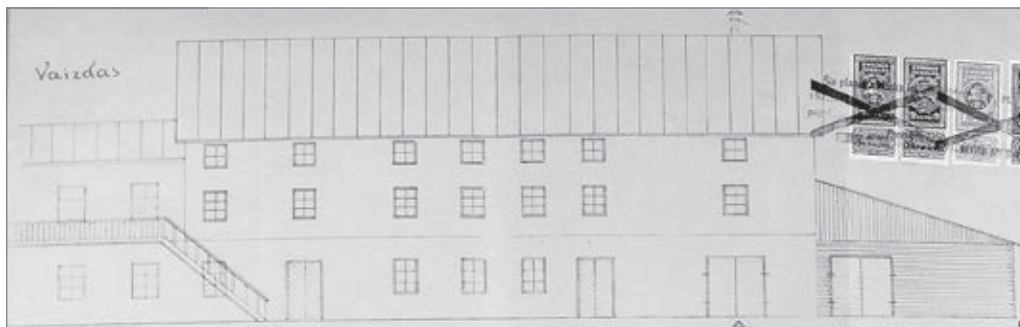
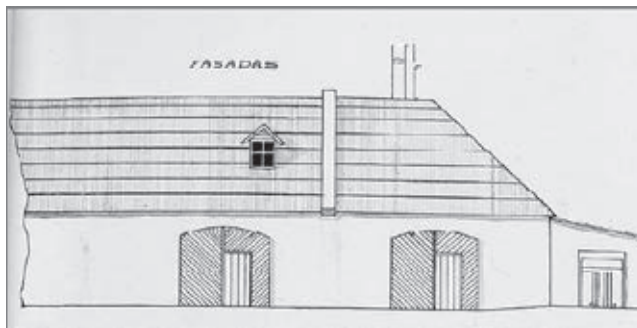
šymu išsiųstas ir „Melacho Goldino įpėd. Radviliškio m. Šiaulių aps. Šiaulių g-vė 48 No malūno ir lentpjūvės pertvarkymo projektas“, kurį parengė diplomuotas inžinierius Felicijonas Liausas¹⁸. Prekybos departamentas, peržiūrėjęs projektą, jį grąžino ir nurodė ištaisyti šiuos trūkumus: malūną nuo gyvenamųjų patalpų atskirti ugniasiene, padidinti patalpos, kurioje stovės lokomobilis, aukštį, nurodyti, koks yra malūno antro aukšto patalpos aukštis, padidinti langų skaičių, nurodyti priėjimą prie vandens siurblio, aptverti transmisiją, nurodyti, kaip bus galima sustabdyti lentpjūvę, veikiant malūnui. J. ir P. Goldinai, antrą kartą teikdami prašymą, nurodė ištaise visus trūkumus, išskyrus lokomobilio patalpos aukštį, nes „lokomobilio patalpa jau pastatyta, todėl jos aukštį padidinti dabar sunku“¹⁹. 1935 m. gegužės 27 d. Finansų ministeri-

¹⁷ J. Goldino garo malūnas ir lentpjūvė. Lietuvos centrinis valstybės archyvas, f. 388, ap. 2a, b. 335, p. 1.

¹⁸ Goldino Meilacho įpėdinių garo lentpjūvė ir malūnas. Lietuvos centrinis valstybės archyvas, f. 388, ap. 2a, b. 2683, p. 11.

¹⁹ Ten pat, p. 6.

²⁰ Ten pat, p. 4

Malūno raida (iš viršaus į apačią): 1923 m., 1926 m., 1934 m.

ja išdavė leidimą Meilacho Goldino įpėdiniams perstatyti garo malūną ir lentpjūvę²⁰.

Naujame projekte – trijų aukštų malūnas su vieno aukšto lentpjūvės priestatu ir dviejų aukštų gyvenamoju namu. Prie pastato šiaurės rytų fasado buvo suprojektuoti du nauji priestatai – katilinė ir motorinė. Sklypo plane pažymėti ir nauji pastatai: arklidės, sandėliai, išvietės, šuliniai²¹.

Malūnas projektuotas trijų aukštų, dvišlaičiu skarda dengtu stogu. Jo patalpos buvo padidintos gyvenamojo namo ir buvusios motorinės sąskaita: motorinė paaukštinta – suprojektuoti du papildomi plytų mūro aukštai, o trijų aukštų medinė malūno dalis išplėsta į gyvenamojo namo pusę²². Atrodo, kad, statant malūną, ne visai laikytasi projekto, nes XX a. 4-ojo dešim-

tmečio nuotraukoje užfiksuota ne trijų (kaip buvo suprojektuota), bet keturių aukštų plytų mūro pastato dalis.

Projekte pateiktas tik fragmentiškas gyvenamojo namo brėžinys. Tačiau ir iš to aiškėja, kad ant akmenų mūro pastato dalies suprojektuotas antras medinis gyvenamojo namo aukštas su balkonu (atvira galerija), kuris sovietmečiu buvo įstiklintas. 2004 m. ši pastato dalis nukentėjo gaisro metu.

Meilacho Goldino įpėdiniams malūnas ir lentpjūvė priklausė ir 1938–1940 m.²³

XX a. 2-ojoje pusėje kurį laiką čia toliau veikė malūnas ir lentpjūvė. Vėliau pastate buvo įsikūręs Radviliškio buitinio gyventojų aptarnavimo kombinatas, mezgimo cechas „Tulpė“, gyvenamajame name įrengti butai²⁴.

²¹ Ten pat.

²² Ten pat

²³ Lietuvos telefonų abonentų sąrašas. 1938 m., p. 307; Lietuvos telefonų abonentų sąrašas. 1939 m., p. 329; Lietuvos telefonų abonentų sąrašas. 1940 m., p. 324.

²⁴ Lietuvos evangelikų liuteronų bažnyčios pastatų kompleksas. Daugyvenės kultūros istorijos muziejaus draustinio archyvas, f. RPT, ap.25, b. 10.

Malūno fragmentas. Vaizdas iš pietvakarinės pusės. 1994 m.

Malūnas. Gyvenamojo namo pietvakarinis fasadas. 1994 m. Egidijus Prascevičiaus nuotraukos

SĖKMINGOJI IR TRAGIŠKOJI ANTANO JUČO GYVENIMO ISTORIJA

*Tarpukario Lietuvos Grinkiškio valsčiuje turbūt nebūta kito tokio iškilaus visuomenės, politikos ir žemės ūkio veikėjo kaip
ANTANAS JUČAS.*

LAIMA PETRAUSKIENĖ, biomedicinos mokslų daktarė, mokslo istorikė
BIRUTĖ PANUMIENĖ, matematikė, archyvarė

Devyniasdešimt pirmuosius gyvenimo metus bebaigianti ir labai šviesų protą turinti Aldona Čepaitė-Baltrūnienė visai neseniai, pasakodama apie anuometinį Grinkiškio elitą, išvardijo jam priklausiusius asmenis ir galop, kiek atsidususi, pasakė: „Na, o Jučas, ohoho Jučas, jis buvo aukščiausiai už visus – elito elitas, mano tėtis jį labai dažnai minėdavo.“ Atrodo, kad A. Jučas buvo sutvertas sėkmei ir didžioji jo biografijos dalis tą spėjimą patvirtina. Deja, XX amžiaus pervartų mėsmalė sulaužė, sutraiškė jį patį, jo sukurtas visuomenines bei ūkines

organizacijas ir, galima sakyti, beveik visai nušlavė nuo žemės paviršiaus jo išpuoselėtą ūkį.

Antanas Jučas, Prano gimė 1890 m. Kubiliūnų k., Grinkiškio vlsč., Kėdainių apskr., ūkininkų šeimoje. Be Antano, šeimoje augo dar du broliai – dešimčia metų vyresnis Jokūbas ir penkeriais metais vyresnis Dominykas. Abu jie emigravo į Ameriką; kada – nežinia, tik aišku, kad 1940 m. gyveno Ročesteryje.

Paties Antano Jučo šeima buvo iš keturių asmenų: žmona Vanda Jučienė, gimusi 1898 m., sūnus Vytautas Jučas, gimęs 1922 m., ir dukra Irena Jučytė, gimusi 1936 m.

Antano Jučo biografija iki 1918 m., tai yra iki laikotarpio, kuomet jam suėjo 28-eri, atspindėta tik dviejuose šaltiniuose ir abiejuose labai skirtingai. Lietuvių enciklopedijoje, išleistoje Bostone (T. IX, 1956), rašoma, kad jis mokėsi Liepojoje, vėliau, per Pirmąjį pasaulinį karą, Pskove baigė šešias gimnazijos klases. Lankė paskaitas Žemės ūkio ir miškų akademijoje, buvusioje prie Maskvos (vėliau – Maskvos žemės ūkio akademija, dar vėliau – Maskvos K. A. Timiriazevo žemės ūkio akademija). Iš to neaišku, ar A. Jučas akademijoje buvo laisvas klausytojas, ar trumpai studijavo, tačiau žinome, kad agronomo diplomo jis neturėjo. Mat visoje Lietuvos tarpukario spaudoje buvo tituluojamas ūkininku, o prie kiekvieno agronomijos mokslus išėjusio asmens pavardės būdavo būtinai prirašoma „agr.“ arba „agron.“ Be to, kaip pamatysime iš vėliau išdėstytų faktų, jei jis ir studijavo, tai tik labai trumpai, tad visų agronominių mokslų tikrai negalėjo baigti.

*Antanas Jučas
(viduryje) su
šeima apie
1934 m.
Kairėje –
žmona Vanda,
dešinėje – sūnus
Vytautas.
Nuotrauka
iš Vidimanto
Bumelio
archyvo*

Kitas, pats liūdniausias, šaltinis – tai 1940–1941 m. baudžiamosios bylos tardymo protokolai, esantys Lietuvos ypatingajame archyve (LYA, f. K-1, ap. 58, b. P-13483), surašyti tardant ir kankinant A. Jučą Kauno kalėjime. Jo biografija parašyta svetima kalba, svetimtaučių budelių rankomis, neaišku, kokios fizinės ir psichinės būklės esant pačiam A. Jučui. Kai ką jis galėjo sąmoningai nuslėpti, kai ką – nesąmoningai sumaišyti. Iš protokolų sužinome, kad jis mokėsi Liepojoje ir ten 1908 m. baigė penkias gimnazijos klases. Po to šiek tiek daugiau nei metus dirbo tėvų ūkyje Kubiliūnuose. 1910–1912 m. buvo išvykęs į Vitebsko guberniją pas pažįstamą dvarininką Boleslavskį ir darbavosi jo dvare ūkvedžiu trejus metus (galime manyti, kad šiose pareigose sėmėsi praktinių ūkio valdymo subtilybių). Iš Boleslavskio dvaro vėl grįžo į gimtąjį Kubiliūnų kaimą. 1915 m., per Pirmąjį pasaulinį karą, išvyko į Petrogradą, ten dirbo Kelių susisiekimo ministerijoje instruktoriumi, mokė žmones vairuoti mašinas ir jas remontuoti. Ministerija 1917 m. jį komandiravo į Tiflisą (vėliau – Tbilisis), kad padėtų nugabenti ten automobilių ešeloną, paskui persiuntė į frontą ties Turkija, kur jis buvo vairuotojas-mechanikas. Šioje tarnyboje išbuvo iki 1918 m. kovo mėn., po to grįžo į Lietuvą, į Kubiliūnų kaimą. 1918 m. mirė jo tėvas Pranas, tad visas ūkis perėjo A. Jučo žinion.

Taigi tardomas A. Jučas neminėjo nei mokslo Pskove, nei žemės ūkio studijų. Spėjame, kad galėjo būti keletas priežasčių, kodėl taip atsitiko: arba jis sąmoningai nuslėpė kiek aukštesnį išsilavinimą nei penkios gimnazijos klasės, nenorėdamas sukelti dar didesnę tardžiusių „proletariato atstovų“ įtūžį, arba dalį savo biografijos iš tikrųjų pamiršo, tardomas nežmoniškomis sąlygomis, dievai žino, kiek valandų ar parų prieš tai nemiegojęs. Žinoma, galėjo suklysti ir *Lietuvių enciklopedija*, leista Bostone 1956 m., nes dalis reikalingų šaltinių buvo likę sovietinėje Lietuvoje ir ne visi pasiekiami enciklopedijos leidėjams. Vis dėlto senųjų kubiliūniečių atmintyje A. Jučas išlikęs kaip išėjęs agronomijos mokslus, tad, manytume, jis tikrai lankė paskaitas žemės ūkio akademijoje, tai yra buvo „uostęs“ agronomijos mokslų.

Nuo pat grįžimo 1918 m. iki sovietų okupacijos pradžios A. Jučas ūkininkavo Kubiliūnuose. Jo ūkis buvo gana didelis – 60,5 ha, labai gerai tvarkomas ir įtrauktas į Žemės ūkio rūmų lankytinų ūkių sąrašus. Į ūkį dažnai atvykdavo ekskursijos, organizuotos ir ūkininkams, ir mokytojams, lankantiems

žemės ūkio kursus, ir jaunesiems ūkininkams. Svertingas šeimininkas, viską aprodęs, išaiškinęs, ekskursantus dar ir pavaišindavo.

Tuo laikmečiu A. Jučo, kaip ūkininko, išsilavinimas tikrai buvo aukštas, be to, jis buvo labai nagingas, vis siekiantis naujų žinių, novatoriškas, diegdavo savo ūkyje įvairias naujoves, kurias nuolat pagarsindavo žemdirbių spauda, turėjo pasistatęs gana modernią vištidę ir kitus pastatus.

Skėmių kaimo (Baisogalos vlsč.) JŪR prie A. Jučo gyvenamojo namo Kubiliūnuose. Dešinėje, pusiau priklaupęs – Skėmių pradžios mokyklos mokytojas ir Skėmių JŪR vadovas Pranas Gegeckas. Gali būti, kad tai – kelių kaimų JŪR. Ši nuotrauka iš Birutės Panumienės archyvo tikriausiai daryta ekskursijoje į Antano Jučo pavyzdinį ūkį 1938–1939 m.

Kadangi prakalbome apie A. Jučo ūkį, užbėgdami į liūdną įvykių grandinės priekį, pasakysime: sprendžiant iš to, kas buvo likę 1957 m., A. Jučo sodybą sudarė: gyvenamasis medinis namas, erdvus svirnas, didžiulis klojimas, du tvartai – vienas labai didelis, kitas mažesnis. Turėtas nemažas sodas ir gilus šulinys, iš kurio visam kaimui užtekdavo vandens, nes Kubiliūnuose buvo bėda su vandeniu – daugelis šio kaimo šulinių vasarą išdžiūdavo. Kaip matyti iš tarpukaryje darytos nuotraukos, gyvenamasis namas buvo su gražia veranda. 1957-aisiais sode dar puikiai derėjo obelys, kriaušės, vyšnios, slyvos, uogakrūmiai. Šiuo metu iš sodo nieko nebelikę. 1972 m. nuotraukoje gyvenamojo namo veranda jau be stiklų. Iš didžiojo tvarto bėra vien griuvėsiai (1999 m. nuotrauka). Griuvėsiais tvartą pavertė vietiniai girtuoklėliai. Jie, rizikuodami gyvybe, pjaustė rąstus ir atramas iš vidaus ir kūreno savo krosnis. Vieną dieną čerpių stogas su baisiu trenksmu susmuko į vidų, laimei, nieko neprispaudė.

O tuomet, tarpukaryje, kai ūkis klestėjo, A. Jučas neapsiribojo vien savo kiemu. Tai buvo labai aktyvus, energingas, visuomeniškas žmogus – plačiašakė asmenybė, kuriai rūpėjo visos Lietuvos ir politiniai, ir žemės ūkio reikalai. 1918–1919 m. jis dalyvavo organizuojant Grinkiškio vlsč. ir Kėdainių apskr. savivaldybes. Buvo kooperatinio judėjimo entuziastas ir pradininkas Lietuvoje. Įsteigė Grinkiškyje smulkaus kredito draugiją, vartotojų kooperatyvą, kooperatinę plytinę bei kooperatinę pieninę; pastarąją įkūrė 1925 m. (Lietuvos valstybės centrinis archyvas – LVCA, f. 1357, ap. 1, b. 93, l. 31). Ši kooperatinė pieninė 1931 m. Grinkiškyje pasistatė modernų pieninės pastatą (tai inicijavo taip pat A. Jučas). Čia norėtusi priminti labai dažnai aptinkamą klaidą. Visuose tekstuose apie Grinkiškį, įskaitant ir *Visuotinę lietuvių enciklopediją* (2004), ir netgi naujausią leidinį *Grinkiškio kraštas* (2011) rašoma, kad pieninė Grinkiškyje įkurta 1931 m., tai yra pastatas sutapatinamas su kooperatyvu, o tai yra netiesa – pirmiausia susikūrė pieninės kooperatyvas (jis tuo metu buvo vadinamas tiesiog pienine). Kooperatyvas, sukaukęs pinigų, vėliau pasistatė puikų modernų pastatą.

A. Jučas buvo daugelio ūkio organizacijų (Žemės ūkio rūmų (ŽŪR), Kooperatyvų tarybos, Žemės banko, „Lietūkio“, „Pienocentro“, „Maisto“ ir kt.) centrinių organų, įvairiausių komisijų narys, nuo 1929 03 21 iki 1930 03 27 – ŽŪR valdybos pirmininkas. Užimdamas aukščiausio rango pareigas ŽŪR, gražiai pasidarbavo savo kraštui: inicijavo Grinkiškio žiemos žemės ūkio mokyklos steigimą, buvo jaunųjų ūkininkų ratelių (JŪR) steigimo iniciatorius, Kubiliūnų kaime suorganizavęs pirmąjį Lietuvoje JŪR. Taigi savo gimtąjį Kubiliūnų kaimą yra įrašęs aukso raidėmis į JŪR istoriją, nes 1929 m. lapkričio 22 d. įkurtas Kubiliūnų JŪR turėjo garbingą ratelio Nr. 1 vardą.

Jau anksčiau „Radviliškio krašte“ (2013 m., nr. 1(18) viena iš šio straipsnio autorių rašė, kad abi iniciatyvos – tiek žemės ūkio mokyklos Grinkiškyje, tiek pirmojo JŪR įsteigimas Kubiliūnų kaime – yra išskirtiniai nuopelnai Grinkiškio kraštui, dabartinėje spaudoje dažnai nepelnytai priskiriami agronomui Domui Vasarevičiui. Jei pastarasis ir buvo pirmasis mokyklos direktorius ar pirmasis ratelio Nr. 1 globėjas, tai dar visai nereiškia, kad įsteigė mokyklą ar JŪR; jo tiesiog paprašė užimti tas pareigas, nes buvo Grinkiškio agronominio rajono agronomas, o pagal tada galiojusias taisykles minėtas pareigas turėjo eiti būtent rajono agronomai. Suprantama, D. Vasarevičiui, kaip pirmajam, dar nelabai turinčiam iš ko pasimokyti ar imti pavyzdį, buvo sunkiau nei vėliau

jo pareigas perėmusiems asmenims, tačiau steigimo pirmenybė priklausė ne jam. Nenoriu peikti ar kritikuoti rašančių autorių, kiekviena knyga ar straipsnis apie gimtąjį kraštą yra labai vertingas ir sveikintinas reiškinys. Visgi, rašant istorinėmis temomis, pravartu atidžiau panagrinėti pirminius šaltinius, to meto spaudą bei archyvus. Remiantis tik amžininkų prisiminimais ar pasakojimais, dažnai galima suklysti, ypač, kai nuo pasakojamojo laikotarpio iki mūsų dienų yra praėję daug laiko, be to, kai kurie pasakotojai linkę pervertinti savo nuopelnus istorijai. Suprantama, tos istorijos, kurios yra parašomos, remiantis prisiminimais, reikalauja daug mažiau laiko iš jų autorių, tačiau gal būtų maloniau, kad kas nors, patyrinęs mūsų rašinius, juose klaidų rastų kuo mažiau? Nors, be abejo, nuo klaidų niekas nėra apsaugotas, kas nedirba, tas neklysta...

Buvęs Antano Jučo gyvenamasis namas 1972 m. Birutės Panumienės nuotrauka

Minėtame straipsnyje „Radviliškio krašte“ jau plačiau rašyta apie Grinkiškio žiemos žemės ūkio mokyklos steigimo peripetijas. Šiuokart norėtusi apsisistoti ties pirmojo JŪR steigimo istorija. Istorija, kurioje pagrindinis vaidmuo teko būtent Antanui Jučiai.

Kas konkrečiai nusprendė, kad Lietuvoje turi būti tokia organizacija, kaip JŪR, nežino nė patys JŪR istorijos rašytojai (Vladas Tiškus, 1939). Žinoma, kad šią mintį į Lietuvą atvežė žymusis mūsų keliautojas Matas Šalčius, pasakodamas apie gražias Amerikos jaunųjų ūkininkų iniciatyvas. O jau 1923 m. tą idėją kėlė Jonas Aleksa, dar būdamas žemės ūkio ministru, daugelis kitų ŽŪR vadovujančių darbuotojų. Pagaliau po ilgų diskusijų 1929 m. rugsėjo 5 d. ŽŪR švietimo komisija nutarė Lietuvoje steigti jaunųjų ūkininkų ratelius. Buvo paruoštos jų steigimo taisyklės, kurias žemės ūkio ministras patvirtino 1930 m. vasario 19 d. Atidus skaitytojas galbūt pastebės, kad Kubiliūnų JŪR įsteigtas anksčiau (1929 m. lapkričio 22 d.), nei priimtos JŪR steigimo taisyklės! Taigi

galime pajuokauti, kad A. Jučas pirmąjį JŪR įsteigė beveik nelegaliai, pasistengdamas aplenkti Dotnuvos JŪR, kuris gavo ratelio Nr. 2 vardą (priminsime, kad tuomet Žemės ūkio akademija buvo Dotnuvoje ir pačios stipriausios agronominės pajėgos telkėsi Dotnuvoje). Nors ir „nelegaliai“, bet visiškai pagal taisykles (žr. toliau), tad prikibti nebuvo prie ko, o prikibti turbūt niekas ir nedrįso, nes tuomet A. Jučas buvo pačiose aukščiausiose ŽŪR pareigose. Galime tik daryti prielaidų, kodėl atliktas lyg ir nelegalus veiksmas. Pirmą, turbūt norėta išgarsinti savo gimtąjį kaimą ir parodyti, kad ne vien diplomuoti agronomai daug ką sugeba; antra, diskusijos dėl JŪR steigimo tęsėsi labai ilgai, jos prasidėjo 1923 m., steigimo taisyklės daug kartų buvo tobulinamos. Galbūt A. Jučas ryžtingai nusprendė, kad užtenka diskutuoti: arba dabar, arba niekad – jei ne dabar, diskusijos vėl gali prasidėti iš naujo.

Tad kubiliūniečiai, kurie nuo seno didžiavosi, kad būtent jų kaime įsisteigė pirmasis JŪR, turėtų nepamiršti: kaip tik pirmojo ratelio steigimas buvo „nuleistas iš viršaus“ ir labiausiai didžiutis verta tuo žmogui, kuris tą žinią „nuleido“ ant Kubiliūnų, kuris pasistengė ją realizuoti – šio kaimo ūkininku A. Juču. Vėlesni JŪR, jau turėdami pavyzdį, labai entuziastingai steigėsi „iš apačios“, tai yra vietine iniciatyva.

Pagal ŽŪR nuostatus jaunųjų ūkininkų būreliams turėjo vadovauti arba agronomai, arba mokytojai (dažniausiai pradinėjų klasių mokytojai, nes kaimuose būdavo tik pradinės mokyklos; per visą JŪR istoriją apie 90% ratelių vadovavo mokytojai), kurie baigdavo specialius paruošiamuosius kursus. O steigti JŪR turėjo teisę tik apskrities arba agronominio rajono agronomai. Tad Kubiliūnų JŪR atveju viskas buvo „sužaista“ pagal taisykles: A. Jučas pasikvietė Grinkiškio agronominio rajono agronomą Domą Vasarevičių, susitiko su Kubiliūnų pradžios mokyklos mokytoju Juozu Tamulevičiumi, patarė jiems steigti JŪR ir būti pirmiesiems respublikoje.

Pirmojo JŪR steigimas Kubiliūnų kaime dabartinėje dokumentinėje literatūroje atspindėtas įvairiai ir, deja, ne visada tiksliai. Viktoras Bartkus knygoje „Prie Šušvės vidupio“ (2002) mini neteisingą įkūrimo datą – 1930 m., bet teisinga tvarka, tačiau neišskirdamas nė vieno iš trijų įkūrėjų nuopelnų, nurodo jų pavardes: A. Jučas, D. Vasarevičius, J. Tamulevičius. Rita Aleknaitė-Bieliauskienė (2010), pateikdama teisingą įkūrimo datą, teigia, kad Kubiliūnuose JŪR įkurtas „iš apačios“, tai yra idėja atsiradusi J. Tamulevičiaus ir D. Vasarevičiaus galvose, kurie, pasikvietę į pagalbą A. Jučą, įkūrė pirmąjį JŪR.

Kai kyla abejonų, tuomet tikslinga paieškoti senesnių šaltinių arba prisiminti tuometinių įvykių liudininkų užrašus. Žymusis mūsų artistas Vaclovas Blėdis (gimė 1920, mirė 1999 m.), kuris buvo pirmojo JŪR sekretorius, vėliau pirmininkas ir kuris, anot jo našlės, visą gyvenimą labai didžiavosi šiomis turėtomis pareigomis, 1990 m. rašė: „Antanas Jučas pasitarė su Kubiliūnų pradžios mokyklos mokytoju Juozu Tamulevičiumi, Grinkiškio valsčiaus agronomu Domu Vasarevičiumi ir įkūrė Kubiliūnų kaime pirmąjį Lietuvos jaunųjų ūkininkų ratelį.“ Panašiai, tik dar aiškiau, rašo pats ilgametis JŪR sąjungos vadovas Vladas Tiškus (1939): „Kubiliūnų kaimo ūkininkas Ant. Jučas, tuo laiku buvęs Ž. Ū. Rūmų valdybos pirmininku ir gerai žinojęs Ž. Ū. Rūmų mintį, pasiūlė Grinkiškio rajono agronomui D. Vasarevičiui ir savo kaimo mokyklos vedėjui J. Tamulevičiui tokį ratelį steigti.“ Pats solidžiausias šaltinis – *Lietuvių enciklopedija* (1956) taip pat rašo visiškai vienareikšmiškai, kad A. Jučas savo kaime suorganizavo pirmąjį ratelį.

A. Jučo ūkio buvusio tvarto likučiai 1999 m. Birutės Panumienės nuotrauka

Jei, kalbant apie Kubiliūnų JŪR įsteigimą, spaudoje visi nuopelnai dažnai nepelnytai priskiriami agronomui Domui Vasarevičiui, tai, kalbant apie Grinkiškio JŪR atsiradimą ir vadovavimą jam, retkarčiais būna atvirščiai: Grinkiškio JŪR įsteigimas ir netgi vadovavimas priskiriamas Antanui Jučui, nors jį įsteigė ir gana ilgai jam vadovavo D. Vasarevičius. Bet tai jau buvo vėliau – Grinkiškio JŪR įregistruotas 1933 m., jo nr. 369 (rateliai numerius gaudavo pagal įsisteigimo eilę).

A. Jučas neapsiribojo vien ūkiniu-organizaciniu darbu, jis palaipsniui perėjo ir prie politinės veiklos. Nuo 1936 m. iki 1940 m. liepos mėn. buvo Lietuvos IV seimo narys. Suprantama, jame būdavo svarstomi ir opūs klausimai, susiję su žemės ūkio bendrosiomis bei specialiosiomis problemomis: maisto produktų supirkimo kainų, linininkystės, žemės ūkio statybų ir kiti. 1939 m. Seime A. Jučas dėstė savo nuomonę dėl būsimos žemės ūkio reformos: jo įsitikinimu, Lietuvo-

je ūkiai buvo per smulkūs (beje, tą patį gerokai vėliau pasakė daugelis žemės ūkio istoriją tyrinėjusių mokslininkų). Deja, reformoms jau nebuvo likę laiko...

A. Jučas buvo Grinkiškio tautininkų sąjungos skyriaus narys (nuo 1926 m.) ir šio skyriaus pirmininkas (1930–1940 m.). 1940 m. liepos 12 d., rinkimų į taip vadinamąjį Liaudies seimą išvakarėse, jis buvo areštuotas, kalintas Kaune ir Vilniuje, nuteistas 8 metams už atseit dalyvavimą kontrrevoliucinėje veikloje, už revoliucingai nusiteikusių darbininkų persekiojimą ir kovą prieš komunistų partiją. Tardymo protokolai „įrodė“ tą veiklą, nes sovietams buvo „aišku“, kad dalyvavimas ir netgi vadovavimas tautininkų sąjungos Grinkiškio skyriui reiškė būtent tai, ką jie norėjo įrodyti. Tautininkus naujoji valdžia įvardijo kaip kontrrevoliucinę fašistinę organizaciją, kurios veikla nukreipta prieš darbo žmonių klasę, varginguosius valstiečius, prieš komunistų partijos veiklą. A. Jučo buvimas smetoniniame „fašistiniame“ ir smarkesniais epitetais įvardijamame Lietuvos seime laikytas dar baisesniu nusikaltimu. Jis buvo išvežtas į Vierchimžlago (rus. *Верхимжлаг*) lagerį Komijoje. Visa A. Jučo žemė 1940 m. nusavinta.

Neaiškios jo mirties aplinkybės. Mirties akte rašoma, kad mirė 1942 m. vasario 9 d. Vierchimžlago sanitariniame miestelyje nuo plaučių tuberkuliozės, vadinasi, praėjus tik 10 mėn. po atvykimo į lagerį (atvežtas 1941 m. balandžio 6 d.). Išvežant iš Kauno kalėjimo gydytojas užrašė: tvirtas, sveikas, tinka sunkiesiems darbams. Toli gražu ne visiems duodavo tokią sveikatos charakteristiką, tad galime įsivaizduoti, kokios buvo sąlygos tame lageryje, jei per 10 mėnesių sveikas, stiprus žmogus iškeliavo Anapilin...

Tuo tarpu 1990 m. Vaclovas Blėdis aprašė visai kitą versiją, kuri nuo seno buvo žinoma kubiliūniečiams, pvyzdžiui, Vladui Žeromskiui ir kitiems. Anot jų, Sibire A. Jučas buvo paskirtas vietinio kolūkio agronomu. Jį, besaugantį pasodintas bulves, kad kolūkiečiai neišsikastų maistui, pastarieji naktį užpuolė ir negyvai kauptukais užkapojo.

Kaip jau minėta, Vierchimžlagas buvo Komijoje – europinėje Rusijos dalyje, o ne Sibire. Kolūkyje jis tikrai negalėjo dirbti, nes buvo politinis kalinys. Pagal mirties datą (vasario 9 d.) bulvės tuo metu negalėjo būti sodinamos. Komijos lagerių kaliniai dirbdavo kasyklose arba kirsdavo miškus. Kadangi lageriuose visuomet būdavo ir kriminalinių nusikaltėlių, gal galėjo nutikti, kad būtent jie savo įrankiais negyvai užkapojo A. Jučą, o laikui bėgant tragiška istorija pasakotojų lūpose keitėsi ir apaugo nebūtomis detalėmis. Juk iki jos užrašymo nuo A. Jučo

mirties prabėgo 48 metai. Kaip iš tikrųjų baigėsi A. Jučo gyvenimas, niekas tikriausiai nebeapasakys, nors kada nors ką nors gal ir sužinosime. Prasidėjus Atgimimui A. Jučo sūnus Vytautas kreipėsi į LTSR valstybės saugumo komitetą, norėdamas gauti žinių apie tėvo likimą; iš jo kreipimosi aišku, kad iki pat to laiko artimiesiems apie tėvo mirtį nebuvo pranešta. Apie tai, ar buvo represuota A. Jučo šeima, duomenų neturime, galbūt jiems pavyko išsislapstyti.

Už aktyvią veiklą ir nuopelnus Lietuvai tarpukaryje A. Jučas buvo apdovanotas Lietuvos didžiojo kunigaikščio Gedimino ordino IV laipsnio kryžiumi ir Vytauto Didžiojo ordino medaliu. Dabar tikrai nepelnytai primirštas. *Lietuvių enciklopedija*, leista Bostone, apie jį rašė, bet mūsų *Visuotinė lietuvių enciklopedija* jau nebeprisiminė, nerado reikalo įtraukti į įžymių žmonių sąrašus...

Taigi būtų labai prasminga, kad Kubiliūnų kaimo bendruomenė sugalvotų, kaip įamžinti ir pagerbti savo šviesuolį. Jeigu ji to padaryti nėra pajėgi, gal jiems padėtų Grinkiškio iniciatyvūs žmonės. Juk visai nebetoli 100-osios Lietuvos Nepriklausomybės metinės – puiki proga pagerbti tuos, kurie dėl Lietuvos dirbo, kentėjo, galvas padėjo.

LITERATŪRA

ALEKNAITĖ-BIELIAUSKIENĖ, Rita. *Teatro uždangą praskleidus. Jonas Alekna: 1917-1964: aktorius, režisieriaus gyvenimo ir kūrybos eskizai: monografija*. Vilnius: Forumas „Kultūros eksperimentai“, 2010, p. 53.

BARTKUS, Viktoras. *Prie Šušvės vidupio*. Šiauliai: UAB „Litera“, 2002, p. 57.

BLĖDIS V. Nors mūsų jaunystės sodai ir palaidoti... *Jaunasis ūkininkas*, 1990, nr. 1, p. 1.

Grinkiškio kraštas. [Sudarytojas A. Šidlauskas]. Radviliškis: Radviliškio rajono savivaldybės viešoji biblioteka, 2011, p. 182.

LYA, f. K-1, ap. 58, b. P-13483, lap. 14–43.

LCVA, f. 1357, daugelis bylų.

Lietuvių enciklopedija. T. 9. [redagavo Juozas Girnius]. Boston (Mass.): Lietuvių enciklopedijos I-kla, 1956, p. 509–510.

PETRAUSKIENĖ, Laima. Grinkiškio žiemos žemės ūkio mokykla. *Radviliškio kraštas*. 2013, nr. 1 (18), p. 20–26.

TIŠKUS, Vladas. *Naujo kaimo kūrėjai*. Kaunas: Ž. ū. akad. L[iet] St[udentų] T[autininkų] „Jaunosios Lietuvos“ korp., 1939, p. 17.

Ūkininko patarėjas, 1928–1938 m. nr.

RADVILIŠKIO MIESTO GARBĖS PILIETĖ IŠ UŽJŪRIO

Prabėgusių vasarą Radviliškis garbės pilietės vardą suteikė JAV nuo 1948 metų gyvenančiai ELONAI MARIJOŠIŪTEI-VAIŠNIENEI.

Plačiau apie ją – iš pokalbio su šia tautiete.

Kokių minčių ir jausmų kilo, sužinojus, kad Jūs tapote Radviliškio miesto garbės piliete?

Nustebau, nušvitau ir skubėjau šia žinia pradžiuginti savo žemiškąjį gyvenimą baigiančią tetą Benutę – mano ryšį su Radviliškiu ir su mano tėvų bei senelių atmintimi. Bet man skirto įvertinimo reikšmę supratau tik šių metų rugpjūčio 26 dieną tetai užgesus. Pajutau, kad su Radviliškiu ir toliau būsiu artima – man dovanotu garbės pilietybės ryšiu.

Taigi – Radviliškis. Kas Jums buvo ir yra šis miestas, kokia jo vieta Jūsų šeimos istorijoje?

Kai Lietuvoje skaitydama paskaitas paklausdavau, ar kas nors yra girdėjęs dainuojant mano dėdę Romaną Marijošių, salėje imdavo linkčioti galvos ir pražysti šypsenos. Kas nors net užtraukdavo jo dainuotą dainą, o po paskaitos Kaune vieno daugiabučio namo bendruomenė Romano Marijošiaus dainas dainavo daugiau kaip valandą. Apie Vytautą Marijošių, mano tėvą, nežinojo...

Pirmojoje Nepriklausomoje Lietuvoje Vytautas Marijošius buvo gerai žinomas. Paryžiuje akompanavo garsiajam bosui Fiodorui Šaliapin'ui, Prahos valstybinę konservatoriją baigė aukso medaliu, buvo ugningas dirigentas. Būdamas 28 metų jau dirbo Lietuvos valstybinės operos vyriausiuoju dirigentu ir meno vadovu. Čekoslovakijos prezidentas Edvardas Benešas už nuopelnus tos šalies muzikai apdovanojo Vytautą Marijošių Baltojo liūto ordinu.

Sovietams 1944 metais antrą kartą užimant Lietuvą, Vytautas ir Kotryna Steponaitytė Marijošiai, kurie per pirmąją sovietų okupaciją buvo išvežamųjų į Sibirą sąrašė, su trimis mažais vaikais iš Kauno paskutiniu garlaisiu išplaukė į Vakarus. Tarp 60 000 lietuvių, tada tapusių pabėgėliais, buvo Vytauto ir Romano jauniausias brolis Bronius, Jadvyga bei

Elonai Vaišnienei suteikiamas Radviliškio miesto garbės pilietės vardas. Dešinėje – rajono meras Darius Brazys, kairėje – miesto seniūnas Leonas Grigaliūnas. 2014 m.

Antanina Steponaitytės. Romanas tuo metu su ansambliu buvo išvykęs gastrolių po Rusiją, o kai grįžo į Lietuvą, geležinė uždanga jau buvo nusileidusi. Seneliai Marijošiai ir našlė močiutė Steponaitienė ilgai nežinojo, ar jų vaikai ir anūikai gyvi, ar pakelėje nušauti, ar Vokietijoje subombarduoti.

Mano būsimi tėvai susitiko Radviliškio bažnyčioje. Kotryna Steponaitytė dainavo bažnyčios chore, o chorvedžio, vargonininko ir muzikos mokytojo Antano Marijošaус vyriausias sūnus Vytautas, grįžęs iš Klaipėdos konservatorijos atostogų, užeidavo pagroti vargonais. Kotryna išvyko studijuoti į Kauną, Vytautas Lietuvos valstybinėje operoje gavo akompanatoriaus-koncertmeisterio darbo. Kai jis lankydavo Kotryną, „apvalgydavo“ ją ir jos seseris, nes Steponaitičių motina buvo ūkininkė, tad merginos turėdavo maisto.

Seneliai Vladislava ir Antanas Marijošiai gyveno Radviliškyje, Jaramino gatvėje. Senelis buvo gabus chor-

vedys, jo vadovaujami chorai laimėdavo konkursus. Prieš porą metų viena radviliškietė man pasakojo, kad Antanas Marijošius buvęs griežtas, bet mokinių labai mėgstamas mokytojas, nes turėjęs šmaikštų sąmojų ir buvęs charizmatiškas. Tokiu pat sąmoju, muzikalumu, išskirtiniu patrauklumu pasižymėjo ir jo sceniški sūnūs Vytautas, Romanas ir Bronius (Kostas jaunas mirė).

Šią vasarą Radviliškyje aplankiau apleistą namą, kurio antrame aukšte seneliai Marijošiai kažkada nuomojo butą. Mano atminty močiutė Marijošienė ir toliau vazonėliuose ant palangių augina alijošius, o senelis Marijošius man kaupia dėžutes nuo papirosų – stirta siekdavo lubas...

Senelis Pilypas Steponaitis buvo siuvėjas. Jis vykdavo „apsiūti“ ūkininkus ir jų šeimynas, o močiutė, gražiabalsė Pranciška, ūkininkavo ir augino šešis vaikus (du maži mirė). Steponaičių namuose dažnai skambėdavo muzika, Steponaičiui pritariant smuiku. Netrūkdavo ir „ubagėlių“, kuriems prie stalo visada atsirasdavo vietos, nors vyriausios dvi dukros mokyklą lankė pasikeisdamos, nes turėjo tik vieną porą batų.

Močiutė Steponaitienė jauna liko našle. Vyriausioji dukra, keturiolikmetė Kotryna, nugirdo savo mamytę guodžiantis karste gulinčiam tėveliui – kaip ji viena užauginsianti vaikelius, kaip išleisianti į mokslą, „kad vyriausioji bent būtų berniukas“... Kotryna ten pat pasiryžo padėti savo mamytei išleisti mažuosius į mokslą. Dar lankydama mokyklą pradėjo uždariauti, ruošdama vaikus egzaminams, o kai išvyko studijuoti į Kauną, kartu pasiėmė ir seseris (gimnazistė Benutė prižiūrėdavo mane, kai jos neklausydavau, grasindavo, kad gausiu „šliopkę“).

Kotryna baigė universitetą, tapo kūno kultūros mokytoja, tobulinosi Rygoj ir Vienoj, iš Skandinavijos parvežė masinių sporto ir šokių švenčių idėją ir ją įgyvendino, vasaromis dėstė mokytojams privalomus kūno

Elona Vaišnienė Radviliškio viešosios bibliotekos žaislotekoje. 2014 m.

kultūros kursus, rašė į įvairią spaudą, per radiją vedė rytinę mankštą Kaune, bendradarbiavo pertvarkant Lietuvos mokyklų kūno kultūros programą, dalyvavo Kauno sporto rūmų projektavime, sporto ir organizacijų šventėms ruošė mankštos pratimus bei dainų improvizacijas, kūrė tautinius šokius, pavyzdžiui, „Malūną“. Dirbo be perstojo, nes seseris leido į mokslą.

Eufruzina tapo pirmąja moterimi, baigusia Vytauto Didžiojo universitete Filosofijos-teologijos fakultetą. Ji įstojo į vienuolyną (Seselė Agnietė) Šveicarijoje, iliustravo knygas, dėstė dailę žinomoje mergaičių gimnazijoje, po 1990 metų daug siuntinių išsiuntė į Lietuvą. Jadvyga, baigusi humanitarinius mokslus, prancūzų kalbą tobulino Prancūzijoje. Grįžusi dirbo Užsienio reikalų ministerijoje vertėja. Antanina tapo darželio vedėja Juodkrantėje. Jauniausioji, Benjamina, pradėjo studijuoti ekonomiką Vilniaus universitete, bet, vokiečiams 1943 metais uždarius universitetą, grįžo pas motiną į Radviliškį. Iš čia ją 1948 metais už tai, kad nešdavo partizanams vaistų (ryšininkė Stirna) išvežė į Magadaną. Ūkyje liko motina su nuo vaikystės neįgaliu sūnumi Rapolu.

Papasakokite, kaip atsidūrėte Amerikoje, apie savo gyvenimą ir veiklą išeivijoje.

Kai bėgom iš Lietuvos, mama ant rankų laikė viešerinių metų Gražiną ir už rankos vedėsi nė ketverių metų neturintį Marių. Tėvas nešė du lagaminus, o aštuonmetė aš, apimta siaubo, kad kunkuliuojančioje tūkstančių pabėgėlių iš daugelio šalių jūroje galiaus pasimesti nuo tėvų, – lagaminėlių.

Austrijos valdžia pabėgėles moteris su vaikais paskirstė pas ūkininkus (vyrus paliko likimo valiai, bet mūsų ūkininkas priėmė ir mūsų tėvelį, ir dėdę Bronių). Lankiau austrišką pradžios mokyklą ir po metų

Pranciška Steponaitienė su dukromis Kotryna, Antanina, Eufrozina ir Jadvyga

jau kalbėjau vokiškai vietine tarme. Karui pasibaigus, atrodė, jog ta Austrijos dalis, kurioje gyvenom, atiteks Sovietų Sąjungai. Tėvai žinojo, kas jų laukia, tad norėjo išgelbėti bent mane, nes iš kalbos sovietai neatpažintų, kad aš ne vietinė. Nuvedė mane kažkur toli pas man nepažįstamą ūkininką ir paliko, liepė niekam nesakyti, kad aš atvažiavusi iš kitos šalies.

Laimei, ta Austrijos dalis atiteko amerikiečiams. Jų zonoje esantiems pabėgėliams jie surentė medinių pailgų, nešildomų barakų. Vienam barako gale – „patogumai“ moterims, kitame – vyrams, o per vidurį – visiems prausykla su daugybe kriauklių. Maistą parnešdavau iš bendros virtuvės (pusryčiams – kava, pietums – sriuba, ką valgydavom vakarienei, neatsimenu). Vaikai pamokų metu gaudavo puoduką miltelių pieno.

Atvežti į lagerį suaugusieji suorganizuodavo mokyklą, tada – tautinių šokių grupę, chorą, skautų veiklą, kalbų kursus, kalbų ir amatų mokymą, gegužines pamaldas. Mama mokytojavo ir dirbo su skautais, mokė tautinių šokių. Vytautą Marijošių vis išrinkdavo atstovauti pabėgėliams, tariantis su amerikiečių karine lagerio vadovybe, lagerio vadovu. Po kiek laiko lietuvius, latvius ir estus subūrė į vieną lagerį ir Marijošius atstovavo visiems Austrijoje esantiems pabėgėliams baltams. Kartą jam teko atsilaikyti prieš Simon'ą Wiesenthalį, kuris amerikiečius mėgino įtikinti, kad pabėgėliai – tai nacių kolaborantai.

Europai reikėjo pagalbos dėl tūkstančių pabėgėlių. Amerika priėmė tik su darbo ir būsto garantija, bet mažiškai Amerikoje nieko nepažinojo. Kanada ėmė vien-

gungius miškų kirsti, o netekėjusias – namų ruošos darbus. Dėdė Bronius ir teta Antanina išvyko Kanadon, teta Jadvyga – į Australiją. Netikėtai iš nepažįstamo lietuvių parapijos klebono Amerikoje tėvas gavo vargonininko darbo ir būsto garantiją. Perėję visus purškimus nuo blakių, kariniu laivu 1948 metais išplaukėme iš Europos (niekas nenorėjo tolti nuo Lietuvos, bet pasilikti Europoje nebuvo galimybės). Tada 30 000 lietuvių atvyko į Ameriką po karo – antroji banga, „dipukai“ (DP reiškė „displaced person“; bet lietuviai juokaudavo, kad tai – „Dievo paukštelis“, kuris nei sėja nei pjauna, o išgyvena).

Lietuviškoje klebonijoje Connecticut'o valstijoje atsiradome gruodžio 24 dieną, bet nelaukė nei Kūčios, nei eglutė. Metus gyvenome kambarielyje klebonijos rūsy. Mama virdavo ant elektrinės plytelės ir valgydavome iš skirtingų lėkščių, kurias buvo atnešę geri žmonės.

Mažoji Elona, pakylėta Prano Lubino, tiek daug nusipelnusio Lietuvos krepšiniui. 1939 m.

Elona su seneliais Vladislava ir Antanu Marijošiais Radviliškyje, prie jų namo Jaramino gatvėje. 1940 m.

Tėvai mokėjo rusiškai, lenkiškai, vokiškai, o tėvelis – dar ir čekiškai, tačiau tai nepadėjo nei suprasti, nei kalbėti, nei skaityti angliškai. Tėvai bent galėjo suprasti vietinius lietuvius, o aš nežinojau, ką reiškia „čeverykai“, „čėtvergas“ ar „kvartukas“, nes nepriklausoma Lietuva jau buvo slaviškus skolinius iš savo kalbos išvaliusi. Tačiau ir tėvai nesusigaudydavo, kai kas paklausdavo, kada pirs „karą“ (car – automobilis), ar kai senyva klebono sesuo aiškino, kad „vekjum klyneris kornerių neskriačina“ (vacuum cleaner, corner, scratch). Lietuvą nuoširdžiai mylintys Amerikos lietuviai kalbėjo jų senelių atsivežta, pilna slavizmų kalba ir angliškais žodžiais su lietuviškomis galūnėmis. Gryniau išmokti jie neturėjo sąlygų, bet kai dabartinė Lietuvos šviesuomenė ne „pabrėžia“ ar „puola“, o „akcentuoja“ ir „atakuoja“, man skamba blogiau negu „boisas krosino strytą“ (the boy crossed the street)...

Mama pramoko siūti. Siuvykloje ji siuvo drabužių rankoves, o vakarais ir savaitgaliais įsteigė lietuviukams

*Su mama Kauno
Laisvės alėjoje.
1939 m.*

šeštadieninę mokyklą, joje mokė, įkūrė tautinių šokių grupę ir jai vadovavo, dirbo su skautais, ruošė tautinių šokių mokytojus bei šokių aprašymus. Jos dar Lietuvoje sukurtas „Malūnas“ buvo žiūrovų mėgstamiausias tautinių šokių šventėse. Mama rašė į lietuvišką spaudą, dirbo jaunimo vasaros stovyklose. Jos įvestus masinius pasirodymus „Neringos“ vasaros stovykloje dabar tęsia choreografai, tam kviečiami iš Lietuvos.

Tėvas, anksti rytą atgrojęs Mišias, autobusu valandą važiuodavo į konservatoriją, kur dėstė apie metus be algos, nes nemokėjo kalbos. Namų grįždavo po 9 valandos. Lėtai atgirkždėdavo laiptais į trečią aukštą, be žodžių pavalgydavo ir atsigulęs skaitydavo. Mes neturėjome mašinos, bet prumeruodavomės kone visą lietuvišką spaudą ir tėvai mus siųsdavo į lietuviškas vasaros stovyklas. Po kiek laiko tėvas pradėjo pirkti ir amerikietišką laikraštį, vėliau savaitinį žinių žurnalą, galiausiai ir sekmadieninį „New York Times“. Konservatorijoje jam pradėjo mokėti algą, jo bažnytinis choras ėmė garsėti sakraliniais koncertais. Jis dalyvavo ir lietuviškame gyvenime, sukūrė vienaveiksmę operą Mindaugo karūnavimo tema. Jį ėmė kviesti diriguoti įvairių valstijų vasaros jaunimo festivalių orkestrai. Dirigavo ir didiesiems orkestrams. Jo konservatorija tapo vieno universiteto dalimi, ir Marijošius daug metų vadovavo didžiuliam atliekamosios (ne teorinės) muzikos fakultetui. Profesorius jis buvo reiklus, bet jį ir studentai, ir profesūra labai mėgo, nes jis visą gyvenimą turėjo šmaikštų sąmojų ir ėjo su laiku. Universitetas įsteigė Vytauto Marijošiaus vardo stipendiją, o vienas jo buvęs dirigavimo studentas jo atminimui – „The Vytautas Marijošius Memorial Prize“; dėl šio prizos varžosi daug muzikų (<http://www.theamericanprize.org/orchprog.html>).

Mano mylimieji tėveliai palaidoti (motina mirė 1987, tėvas 1996 m.) Connecticut'o valstijoje, lietuviško vienuolyno kapinaitėse, vienuolyno, į kurį įstojo jų jauniausia dukra Gražina. Lietuvoje ją daug kas pažįsta, nes Seselė Ignė Marijošiūtė į parapijas atvežė dvasinio atsinaujinimo programų, beveik dešimt metų Lietuvoje vadovavo savajai vienuolijai, kalbėjo per Marijos radiją, Vilniaus miestas ją apdovanojo Šv. Kristoforo statulėle už vienuolyno komplekto šalia prezidentūros atstatymą. Brolis Marius, dirbdamas tarptautinių finansų srityje, aplankė daug šalių. Kai vadovavo vieno banko skyriui Šveicarijoje, aplankydavo Seselę Agnietę. Jie su žmona Aldona turi tris sūnus ir šešis anūkus.

Mudu su Rimu Vaišniu susipažinome pas lietuvių filmų operatorių, kuris pakvietė pasižiūrėti filmuko su prezidentu Smetona. Prezidentas Smetona mums reiškė nepriklausomą Lietuvą, kuri anais 1959 metais atrodė jau niekada nebebus laisva. Buvome pri-trenkti, kai pasirodė, jog filmuko nėra kaip rodyti, nes buto sienos dengtos tapetais su spalvingomis gėlėmis ir žaliais lapais. Bet lietuviai išradingi! Kiek ten mūsų buvo, visi išsitiesėme aukštiekninki ant grindų ir džiaugėmės, matydami nepriklausomos Lietuvos prezidentą, kalbantį miniai... ant lubų. Vaišnys, irgi pabėgėlių vaikas, ką tik buvo pelnęs tikslųjų mokslų doktoratą Kalifornijoje ir pakviestas dėstyti Yale universitete, Connecticut'e, o aš šiame universitete ruošiau doktoratą iš prancūzų literatūros. Susituokėme 1960 m.

Su dėde Romanu Marijošiumi. 1936 m.

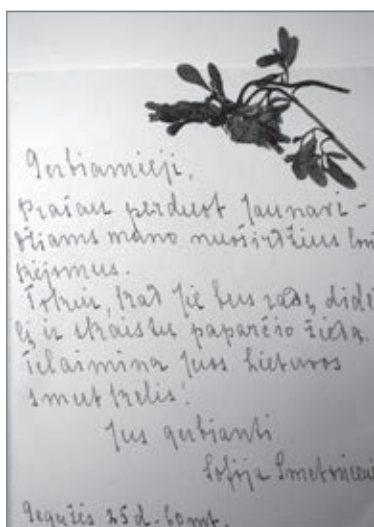
Neįmanoma nesistebėti, kad, tiek metų gyvendama svetur, puikiausiai tebekalbate lietuviškai ir dargi labai rūpestingai pataisote kitų netaisyklingai pavartotą lietuvišką žodį. Ar tai yra kraujyje, ar tam nuolat prireikia nemažų pastangų?

Kalbėti įgimta, tačiau kuria kalba kalbėsime, priklausys nuo aplinkos. Šeimose kalbama ribotomis temomis ir pasikartojančiais žodžiais („Paruošei pamokas?“, „Sutvarkyk kambarį!“, „Kas vakarieni?“, „Nerandu kojinių“, „Jis mane pastūmė“), o to nė iš tolo neužtenka, kad mokėtum kalbą. Mes norėjome, kad mūsų vaikai kalbėtų lietuviškai, tad su vyru supratome turėsią jiems sukurti visapusišką lietuvišką aplinką.

Vyras savaitgaliais sūnų ir dukrą vesdavosi į laboratoriją ir jiems pasakodavo apie aukštus slėgius, kaip veikia aparatūra. Vaikams būdavo labai įdomu, bet tėveliui prieš tai reikėdavo gerokai pasimokyti, kaip viskas vadinasi lietuviškai, nes nuo pradžios mokyklos iki doktorato jis mokėsi angliškai, ta kalba dėstė universitete ir kasdien su kolegomis bei studentais ja bendravo.

Kad vaikai ne tik galėtų apie viską lietuviškai kalbėti, bet įsisavintų ir amerikietišką turinį, vaikams iš bibliotekos paimdavau jų bendraamžių mėgstamų knygelių ir jas „skaitydavau“ (lietuviškai). Vaikai televizijos be manęs nežiūrėdavo, nes manė, kad ji be garso – reikia mamos, kad suprastų, ką kalba „mikimauzai“ (garsą paleisdavau, kad vos girdėčiau, ir dialogą persakydavau lietuviškai).

Labai padėjo teta Benutė, kuri mums iš Radviliškio siuntė ir spaudos, ir knygų, įskaitant vaikiškas. Kai lau-

Prezidento žmonos Sofijos Smetonienės sveikinimas tėvams dukros Elonos vestuvių proga. 1960 m.

Ant Kipro Petrausko rankų – jo krikšto dukra Elona Marijošiūtė (mažesnė) ir jo dukra Goda. 1939 m.

kiausi dukros, gavome Vinco Krėvės „Vaiva, Perkūnas ir Straublys“. Negalėjau atsigėrėti lietuvių kalba. Nutariau – jei gims dukra, pavadinsim Vaiva, kad užaugusi pasiskaitytų apie savo vardą ir pajustų lietuvių kalbos grožį. Pirmagimį pavadino Gintaru. Kai amerikiečiai klausdavo, ką reiškia toks neįprastas vardas, atsakydavau, kad gintaras – tai Lietuvos auksas, *Lithuania's gold*. O save tikinome: turėdamas kitiems aiškinti, ką reiškia šis vardas, mūsų sūnus vis sau primins, kad yra lietuvis (tas pats laukia ir mūsų anūkėlio Šarūno).

Tik vėliau supratome, kad per lietuvių kalbą davėme vaikams net daugiau negu antrą kalbą. Vyras vesdavosi vaikus į su mokslais susijusią aplinką tam, kad būtų proga išmokti žodžių, kurių neišmoktų namų aplinkoje, o vaikai įsisavino ir mokslinį požiūrį, ir matematinius principus. Vėliau sužinojome, kad dažnas bendravimas su mažais vaikais, naudojant daug žodžių ir kalbantis nesutrumpintais sakiniais, yra geriausias būdas išvystyti pajėgius smegenis.

O mudu, vaikų labai kalbėdami žodingai, sudėtingais sakiniais, be anglišku žodžių su lietuviškomis galūnėmis, savaime gilinome savo pačių kalbos įgūdžius. Tai vyrui labai pravertė Lietuvoje dėstant, dirbant su doktorantais, bendraujant su kolegomis Vytauto Didžiojo ir Kauno technologijos universitetų akademiniuose senatuose ar bendrai atliekant mokslinius darbus. Moksliniais tikslais jis Lietuvoje kasmet lankosi po kelis kartus nuo 1989 metų, VDU yra Vaišniui suteikęs garbės daktaro vardą.

Prasidėjus Atgimimui, Jūsų pavardė sumir-

*Įžymus
dirigentas
Vytautas
Marijošius
repeticijoje*

gėjo Lietuvos gyvenime. Kartu nuo tada savo įvairiapuse parama apgaubėte Radviliškį. Prsiminkime tą veiklą. Kas ją skatino, kas Jums labiausiai įsiminė?

Kai Lietuva vėl įsijungė į Europos nepriklausomų valstybių gretas, norėjosi prisidėti prie savo gimtojo krašto tolimesnio vystymosi. Dirbau su Lietuvos mokytojais APPLE kursuose, pagal „Civitas“ programą važinėjau po miestus su pašnekesiais įvairiomis visuomeninėmis temomis, JAV lietuvių moterų federacijos vardu skaičiau paskaitas apie kūdikystės ir pirmųjų trejų vaikystės metų svarbą smegenų vystymuisi, trejus metus dirbau LR Seimo-PLB (Pasaulio lietuvių bendruomenės) komisijoje.

Bet Radvilišky gyvenimo mano visus brangiuosius pažinojusi teta Benutė, tad ypač norėjosi kažką duoti šiam miestui. Spėju, kad vienas iš mano pirmųjų projektų atrodė nesuprantamas ne vien mano tetai (šypsauti atsimindama). Susižinojau, kiek Radviliškio mokyklose mokinių, ir tiek nusiunčiau akį veriančiai šviesiai žalių pieštukų. Jokioje parduotuvėje tokių tada nebuvo. Ant pieštukų dargi puikavosi užrašas: „Aš iš Radviliškio!“ Paprašiau, kad pieštukus mokyklos mokiniams išdalytų tą pačią dieną. Įsivaizdavau, kaip Radviliškio gatvėmis ėjo smagūs mokiniai, nešini ryškiai žaliais pieštukais (žalia – vilties spalva)... Paskelbiau per mokyklas ir rašinio konkursą „Aš iš Radviliškio!“ su doleriniais (tada dar irgi buvo naujovė) prizais. Norėjau mokinius paskatinti pagalvoti, kas Radvilišky yra įdomaus, gero.

Radviliškio bibliotekos direktorei Aldonai Januševičienei papasakojau, kad Amerikoje, kai kurių bibliotekų vaikų skyriai leidžia vaikams ne tik knygų parsinešti

namo, bet ir žaislų. Pasiūliau panašiai padėti tėvams ir Radvilišky. Atsiunčiau žaislų. Mintis buvo neįprasta, kilo abejonių, ar visi tėvai žaislus grąžins, ar vaikai jų nesulaužys. Bet po poros metų direktorė ima ir praneša, kad bibliotekoje įsteigta Žaisloteka!.. Susisiekiu su ponija Alma Adamkiene, prezidento žmona, kuri sutiko Radviliškio žaisloteką aplankyti ir atvežti įvairių įmonių padovanotų žaislų bei žaidimų. Prasidėjusi bibliotekos užkampėly, Radviliškio žaisloteka dabar užima du kambarius, ten vaikams pasakų skaityti ateina net uniformuoti ugniagesiai ir policininkai (kaip svarbu, kad vaikai augtų matydami vyrus, su malonumu skaitančius knygas!). Vaikai Žaislotekon atbėga pažaisiti, paskaityti ar paklausti pasakų, vaidinti ir kitaip praturtinti savo vaikystę šiltų, mielų bibliotekos darbuotojų globoje. Savitai įgyvendinta Radviliškio žaisloteka jau pridaigino 25 kitas didesnes ar mažesnes žaislotekėles (jos veikia kiekvienoje rajono bibliotekoje).

Pažįstantieji Jus apibūdina taip: moteris, kuri moja ranka į metus ir yra neįsivaizduojama be veiklos, judėjimo, iniciatyvos...

Amerikietišrame gyvenime esu ligoninėje dirbusi sveikatos informacijos ir puoselėjimo vadybininke – man atsakingi lektoriai dirbo su grupėmis žmonių, kurie mėgino mesti svorį, nustoti rūkyti, mokėsi, kaip įveikti stresą. Trisdešimt žmonių pasikeisdami visuomeniniais pagrindais dirbo nuo ryto 9 iki vakaro 8 valandos penkias dienas per savaitę ir iki pietų šeštadieniais, specialiu aparatu leisdami kasetes su medicinine informacija, kurios telefonu žmonės per mėnesį klausydavo nuo 3 000 iki

Su šeima atostogaujanti Elona Vaišnienė (dešinėje). Sėdi (iš kairės) jos vyras Rimas, anūkas Šarūnas, sūnus Gintaras, antroje eilėje – dukra Vaiva, marti Glorija. 2014 m.

12 000 kartų. Per stipriausią radijo stotį gydytojas dukart per dieną skaitė mano paruoštus tekstus. Valstijos gubernatoriaus politikos ir vadybos departamente vadovavau ekspertų grupės ruošiamam raportui apie alternatyvios energijos išvystymą Connecticut'o valstijoje (gyventojų joje yra pusketvirto milijono, bet plotu Lietuva už šią valstiją penkis kartus didesnė), rašiau laikraščiu (tiražas tuo metu buvo 110 000) skiltį apie atvejus, kaip, dirbdami visuomeniniais pagrindais, piliečiai gerina visuomenės gyvenimą. Prezidentas Carter'is mane paskyrė į savo prezidentinę komisiją, kurios uždavinys buvo išstudijuoti Amerikos tarptautinę prekybą, diplomatiją, šalies tarptautinį saugumą (tyrinėjimus atliko specialistai) ir siūlyti prezidentui, ką šaliai reikėtų pagerinti kitų kalbų mokėjimo ir kultūrų supratimo srityse. Daugiau kaip 20 metų Yale universitete dirbau inžinerijos fakultetų redaktore. Jei paklaustumėte, ką visa tai turi bendra su doktoratu iš prancūzų literatūros (ją dar studijavau ir Sorbonoje Paryžiuje, ir Université Laval Kanadoje), tegalėčiau paaiškinti nebent taip, kad esu gimusi penktadienį, tryliką dieną...

Šiuo metu penkias dienas per savaitę lankau grupines treniruotes (pavyzdžiui, karatė ir kung fu, kirkbosas), dar ir papildomai dirbu su treneriu. Dvidešimt ketvrti metai dalyvauju juodųjų „gospel“ tipo dainų ansamblyje (esame koncertavę žymiose koncertų salėse, universitetuose, kalėjimuose, traukinių stotyse), šį rudenį įsirašiau į lietuvių chorelį – 2015 metais dalyvausime lietuvių dainų šventėj Čikagoje. Dirbu Lietuvių bendruomenės pirmininkės patarėja ir atsakau į elaiškius, ateinančius per Bendruomenės tinklą. Prieš septynerius metus nutariau įsijungti į vieną amerikietišką pilietinę organizaciją ir joje dabar einu pareigas vietiniu, valstijos bei šalies lygiais.

Aišku, iš tokių tolybių į Lietuvą ir į Radviliškį dažnai neprivažinėsite. Tad, atvykusi po ilgusių pertraukų, čia turbūt kaskart atrandate permainų. Koks mūsų kraštas, jo žmonės jums atrodė, apsilankius praėjusią vasarą, ko radviliškiesiems labiausiai linkėtumėte?

Lietuvoje nebuvau buvusi penkerius metus ir nustebau, pajutusi anksčiau nebuvusios daug teigiamos energijos. Daug kas sutvarkyta, išgražinta, gėlės žydi. Klaipėdoje, viešbutyje, sutikau jauną, energingą vadybininkę, šešerius metus praleidusią Anglijoje ir Ispanijoje ir pasirinkusią grįžti gyventi į Lietuvą, dar Amerikoje kalbėjaisi su po pasaulį važinėjančiu jaunu mokslininku, kuris kuo dažniau keliauja, tuo labiau įsitikina, kad Lietuvoje geriau gyventi negu kitur (čia ir gyvena), Vilniuje dvi

Amerikoje, televizijos studijoje, po kandidatų į valstijos Seimą debatų. Juos surengė organizacija, kuriai priklauso Elona Vaišnienė, debatams suformulavusi ir klausimus (antroje eilėje, centre). 2014 m.

dienas praleidau ateitininkiško jaunimo iš visos Lietuvos suvažiavime – kiek ten buvo giedros nuotaikos ir meilės Lietuvai! Radvilišky stebėjaisi, kiek daug per penkerius metus medžių prisodinta. Kažkada norėjau liūdnei atrodančiose vietose pati pasodinti medžių, bet mane atkalbėjo („Neverta, nulaužys!“). O šią vasarą žiūriu – prisodinta ir nenulaužyta, net medinių skulptūrų pristatyta.

Ko labiausiai linkėčiau? Kad senjorai pajustų savo vertę, ypač savivaldybėje, kur miesto gyventojai gali turėti vertingos įtakos. Vyresnieji turi būdų sužinoti, kas dedasi savivaldybėje, geriau pastebi, kaip leidžiamos lėšos ir drįsta viešai pristatyti nepalankią informaciją. Amerikoje yra posakis: laikas – pinigai. Tai reiškia, kad nevalia laiko švaistyti, bet taip pat – kad tie, kurie turi laiko, gali atlikti tai, ko tie, kurie laiko neturi, negali – nebent už pinigus. Linkiu, kad atsirastų vis daugiau vyresnio amžiaus žmonių, kurie pajustų savo vertę visuomenėje ir imtų talkinti savo miestui, šalinant trūkumus. Išmokau amerikietiškoje organizacijoje, kad reikia galvoti ne „yes, but...“; o „yes, and...“; tai yra ne „taip, bet...“ (suprask – neišeis), o „taip, ir...“ (suprask – ir dar taip, ir taip, ir šitaip).

Visiems radviliškiesiems linkiu pajusti, kaip gera gyventi savame krašte, kalbant savo iš praeities atėjusia kalba, ir kad visi esame svarbūs Radviliškiui.

Kalbėjosi Elvyra Kovaitė

Elonos Marijošiūtės-Vaišnienės nuotraukos iš asmeninio archyvo

KNYGNĖŠYSTĖ ŠEDUVOS KRAŠTE

Išskirtinį mūsų tautos gyvenime laikotarpį – knygnešystę – ir knygnešius, veikusius Šeduvos apylinkėse, prisimenant

GRAŽINA DUNAUSKIENĖ,
Radviliškio viešosios bibliotekos redaktorė

Keturi spaudos draudimo dešimtmečiai (1864–1904) ir knygnešių veikla – išskirtinis Lietuvos istorijos laikotarpis, neatsikartojęs niekur kitur visame pasaulyje. Daugiausia vargingi gyventojai, drąsinami ir skatinami labiau susipratusiųjų, stojo į kovą dėl caro valdžios uždraustos lietuviškos spaudos. Kovą, kuri padėjo tautai susitelkti, patikėti savo jėgomis, brandino jos savimonę ir ruošė vėlesnei esminei pergalei – nepriklausomybei. Tokio pasipriešinimo simbolis – knygnešiai, iš Prūsijos į Didžiąją Lietuvą per nuolatinius pavojus, riziką gabenę uždraustus spaudinius ir čia juos pasiaukiančiai platinę ar padėję tokiems nešėjams. Tie drąsuoliai su kiekvienu knygų ar laikraščių paku skleidė lietuvišką spausdintą žodį, stiprino ir augino svetimšalių ujamą lietuviybę plačiąja prasme ir tuo pelnė laiko nenustelbimą vietą tautos istorijoje.

Knygnešystės tyrinėtojai, vertintojai tarp aktyviausių tos veiklos regionų nurodo Panevėžio apskritį, kuriai priklausė ir Šeduvos valsčius. „Spaudos platinimu ir paplitimu nedaug nusileido (pasienio su Prūsija apskritims – G. D. pastaba) keturios Didžiosios Lietuvos apskritys – Marijampolės, Panevėžio, Šiaulių ir Ukmergės.

Knygnešių mūsų krašte platintos knygos

Jose buvo mažiau knygų gabentojų, bet gausu platintojų“, – rašo Vytautas Merkys savo straipsnyje „Lietuvių tautos kova dėl spaudos laisvės 1864–1904 metais“ („Lietuviškos spaudos draudimas 1864–1904 metais“: Vilnius, 2004, p.15–16). Tokio aktyvumo motyvai čia, kaip ir visoje Lietuvoje, buvo tie patys: iš pradžių – religiniai, švietėjiški, teikę knygnešiams vilties prisidurti vieną kitą rublį, ilgainiui vis labiau sutapę su prigimtinu ar ilgainiui išsiugdytu patriotiškumu, galop subrendę į tautinį sąmoningumą.

Šeduvos valsčiaus knygnešiai, platintojai, jų rėmėjai, globėjai – dažniausiai valstiečiai, amatininkai, padienininkai, smulkūs prekybininkai ir kiti neturtingi gyventojai – į šią veiklą įsitraukė labiau apsišvietusiųjų, pirmiausia kunigų, patarti, paraginti, pamokyti. Anot Lauros Prasevičiūtės straipsnio „Radviliškėčių knygnešių indėlis“ („Skleidę draustą lietuviškąjį žodį“: Radviliškis, 2008) ir kitų šaltinių, ne vienam įtakos turėjo tuo laiku kunigavę Juozas Šnapštys-Margalis, Petras Legeckas, Kazimieras Pronckietis (Pronskietis), J. K. Vizbaras, Mykolas Opulskis, Mykolas Karosas, Pranciškus Grigaliūnavičius (Grigaliūnas), Jonas Švagždys, Eidrigėvičius, Vienužis, Ignacas Meškauskas, Jurgis Rupka. Ir nesvarbu, kad kai kurie iš jų kunigavo ne Šeduvoje, o kitose artimesnėse ar net labai nutolusiose parapijose. Sakysim, kunigas Mykolas Karosas lietuviškas knygas pradėjo platinti dirbdamas Šėtoje (Kėdainių r.), lietuviybės veikla užsiėmė ir kunigaudamas Darbėnuose (Kretingos r.). Į Šeduvą jis buvo atkeltas tik 1926 m. Tačiau jau ir iki tol čia gerai žinotas, ne vieną patraukęs patriotiškai veiklai, skatinęs lietuviybės idėjas.

Nėra abejonės, kad ir patys knygnešiai ar platintojai surasdavo naujų savo pasekėjų. Antai pas Girelės pamiškėje, prie Girgalio vienkiemio, Pakalniškių apylinkėje, gyvenusių senyvą valstietę Baltramiejūniene apsisistodavo nuo Šiluvos vietovių atkeliaudavęs knygnešys Juo-

zas Matuzas, palikdavo ten paslėpti lietuviškos spaudos, kuri buvo skirta platinti. Taip senutė ir pati įsijungė į knygnešystę, ir dar kaimyną Domą Baltramiejūną įtraukė. Panašių pavyzdžių būta ne vieno.

Lietuviškos spaudos kelias pas skaitytoją buvo sudėtingas ir pavojingas. Kiekviename jo etape kiekvienas knygnešys ar jo talkininkas galėjo bet kada būti įtartas, susektas, nubaustas. Bausmės laukdavo įvairiausios: nuo piniginių baudų – iki „dybavimų“ (mušimų, kankinimų pririšus prie „dybų“ – arkliams rišti skirtų stulpų), kalinimų kalėjimuose, trėmimų sunkiems darbams, net nužudymų. Nebekalbant apie neretus atvejus, kada būdavo atimami knygų, laikraščių pakai ir patiriamas gana dideli materialiniai nuostoliai. Yra duomenų, kad vien 1889–1904 m. Rusijos pasieniečiai, akcizo kontrolės tarnautojai, policija, žandarai sulaukė per bemaž 234 tūkstančius egzempliorių lietuviškų leidinių, spaudos draudimo laikotarpiu įvairiai represuota daugiau kaip 2000 gyventojų, tarp kurių buvo ir Šeduvos bei aplinkinių valsčių atstovų. Tačiau knygnešių šūkis „Švieskis ir šviesk“ vėl pakeldavo į šios savotiškos kovos frontą arba tuos pačius drąsuolius, arba naujus jų pasekėjus, bendraminčius, kurių ilgainiui vis daugėjo.

Kaip teigiama šaltiniuose („Skleidę draustą lietuvišką žodį“, Radviliškis, 2008, kitur), į dabartinio Radviliškio rajono teritoriją, kartu ir Šeduvą, draudžiamieji leidiniai patekdavo keliais maršrutais, tarp kurių – pro Šilinės muitinę, Šaukotą arba per Tauragę, Kelmę, Pašiaušę, Bazilionius, Pakapę, Polekėlę, arba pro Beržinės, Pamežių, Pajūrio užkardas, Raseinius. Šeduvos apylinkes lietuviškos knygos pasiekdavo ir per Panevėžio krašte veikusią Garšvių knygnešių draugiją. Kai kuriais atvejais pargabentoji spauda būdavo paliekama turėtuose punktuose, vėliau ją išdalydavo platintojai. Tačiau, pavyzdžiui, Pakalniškių apylinkėje gyvenęs knygnešys Aleksandras Savickas tik platindavo draudžiamąją literatūrą, kurią pargabendavo knygnešiai. Taip darydavo ir kai kurie kiti.

Platintojai ir knygnešiai nestokdavo išradingumo, slėpdami bei išdalydami lietuviškas knygas. Manoma, kad tuo atžvilgiu nepralenkiamas būdavo iš kaimyninio Smilgių valsčiaus kilęs, bet ir Šeduvos apylinkėse atsilankydavęs Antanas Bataitis. Jis tuos leidinius slėpdavo krosnyje, inkiluose, bažnyčios varpinėje. Į Šeduvą jų iš tuometinio Krakių valsčiaus (Kauno apskr.) atveždavęs Vincentas Lingvevičius buvo 12 metų rinktas valsčiaus teisėju, 1 metus – viršaičiu. Leidinius jis suslėpdavo vežime ir važiuodavo platinti – kas gi įtars tokį žinomą pareigūną. Šeduvis Ignas Bieliauskas buvo dievdirbys ir pardavinėjo

Antanas Bataitis

savo drožinius. O tarp jų gudriai suslėpdavo, paskui pasitikėjimą kėlusiems žmonėms kartu įsiūlydavo ir slaptųjų spaudinių.

Paprastai labiau patyrę, ilgiau šioje veikloje dalyvaujantys knygnešiai turėdavo savo sandėlius namuose, kaimynystėje, pas patikimus žmones. To reikėdavo pirmiausia saugumo sumetimais: būdavo sunkiau susekti, atrasti, suradus mažesnę draudžiamų knygų kiekį, galėjo grėsti mažesnė bausmė ir nuostoliai. Kaip minima knygos „Knygnešys 1864–1904“ tomuose, tokius sandėlius turėjo ir Šeduvos krašte veikę knygų, spaudos nešėjai. Kartais tas pats sandėlis būdavo net ne vieno, o dviejų ar daugiau knygnešių, dirbusių draugėje. Antai šeduvis Antanas Vaitkevičius darbuodavosi kartu su bendražygiu radviliškietiu Augustinu Grisaičiu. Tad jie abu savo platinamos literatūros slėptuves turėjo tas pačias – pas patikimus pažįstamus gyventojus Jurgį Tubį, pas Svetiką („Knygnešys 1864–1904“. T. 1. Kaunas, 1926).

Tokių knygnešių „duetų“, kuriuos jungė ir bendras darbas, ir jo formos, būdai, buvo ne vienas.

Kaip ryškėja iš knygnešių gadinę liudijančių šaltinių, į šiuo dieninio Radviliškio rajono teritoriją buvo gabenami šie leidiniai: „Šaltinis“, „Šaltinėlis“, „Balsas Balandžio“, „Aukso Altorelis“, „Gyvenimas Jėzaus Kristaus“, „Vartai dangaus“, elementoriai, kalendoriai, žodynai, laikraščiai „Kryžius“, „Tėvynės sargas“, „Varpas“, „Žemaičių ir Lietuvos apžvalga“, „Ūkininkas“ ir

kiti. Elzės Eidukienės prisiminimai, kuriuos yra užrašiusi buvusi Pakalniškių pradinės mokyklos mokytoja Birutė Senulytė-Skipskienė, liudija, kad Pakalniškių apylinkėje iš knygnešių (konkrečiai iš Senio Dėdės – Jurgio Bielinio – slapta būdavo nusiperkama ir knygų „Žiupsnelis“, „Skaitymėliai“, literatūros sveikatos, buities tvarkymo bei kitomis temomis.

Česlovo Kantausko mašinraštyje „Radviliškio krašto istorija“ (Radviliškis, 1994) užsimenama, kad kai kuriuose leidiniuose nurodomas Radviliškyje bei jo apylinkėse, tarp jų – Šeduvos, Pakalniškių ir kitose, veikusią knygnešių skaičius 15 nėra tikslus. Šį pavojingą kelią pasirinkusių ir jame besidarbavusiųjų neabejotinai buvo kur kas daugiau, tik laikas užmarštimi užklojo jų pavardes, išdildė prisiminimus ir paliudijimus apie juos, jų darbus, netgi jų amžinojo poilsio vietas.

Šeduvos krašto atstovai, kurie padėjo išsaugoti ir skleisti spausdintą lietuvišką žodį, buvo iš čia kilę, čia gyvenę, dirbę ar tik knygnešio takais čia užsukę žmonės. Niekas niekada nebesuskaičiuos, kiek jų, drąsių vyrų, moterų ir net vaikų, dalyvavo šioje tautai ypač reikšmingoje veikloje, niekas nebeišvardys, nebeįvertins viso palikto jų indėlio masto ir reikšmės. Juolab kad kiekvienas jų iš tolybių pargabentas brangus kroviny tiesiogiai ar per tarpininkus pasklisdavo, nepaisydamas kaimų, seniūnijų, valsčių ribų, todėl dažnas knygnešys negali būti apibūdinamas kaip veikęs tik vienoje kurioje nors konkrečioje teritorijoje. Sakysime, Knygnešių knygnešiu, Knygnešių tėvu, Generolu ir kitais didžiulę pagarbą liudijusiais epitetais vadinto Jurgio Bielinio prie Šeduvos valsčiaus knygnešių nepriskirtum. Bet jo išvežiojamos knygos pasiekdavo ir

Vincentas
Lingvevičius

Šeduvos valsčiaus gyventojų namus. Jis Pakalniškių kaime lankydavosi pas Jurgį Plungę, Jurgį Skačkauską, pas Aleksandrą Savicką Valdeikių kaime turėjo knygų slėptuvę. Arba vienas iš aktyviausių knygnešių Kazimieras Ūdra (Ūdras) buvo kilęs iš Panevėžio krašto, priklausė ten J. Bielinio įkurtai Garšvių knygnešių draugijai. Tačiau, kaip teigiama rašytiniuose šaltiniuose („Knygnešys 1964–1904“: Kaunas, 1926; „Radviliškio krašto knygnešiai ir jų pagalbininkai“: Radviliškis, 2009), jis draudžiamų spaudinių nuolat pristatydavo ir, pavyzdžiui, Antanui Bataičiui, kuris veikė Smilgių bei gretimose, tikėtina, ir Šeduvos, parapijose. Antanas Krasinskas-Voverys (Voverė) buvo kilęs nuo Pasvalio, ten ir gyveno, daugiausia darbavosi. Tačiau, kaip aišku iš radviliškietiško kunigo S. Sarapo užrašyto pasakojimo apie jį („Knygnešys 1964–1904“: T. I. Kaunas, 1926), A. Krasinskas 1895–1900 m. slaptų leidinių sandėlius turėjo ir Šeduvos parapijoje, pas Stanislovą bei Liudviką Maciejauskus, bei toje pačioje parapijoje, Vėriškių kaime, pas Antaną Cibulskį, Gudžiūną. Šeduvoje lietuvišką spaudą platindavo Petras Mečionis, gyvenęs Pakruojo rajone (vėliau Radviliškyje). Čia jis 1889 m., 1893 m. ir įkliuvo žandarams, pas jį surasta nemažai lietuviškų leidinių, už tai buvo nubaustas 3 mėnesius arešto policijos areštinėje. Jau minėta, kad Vincentas Lingvevičius gyveno Kubiliūnų kaime (Krakių vlsč.), tačiau draudžiamųjų spaudinių ir pats atveždavo į Šeduvą, ir kitiems platinti tame valsčiuje įduodavo („Skleidę draustą lietuviškąjį žodį“: Radviliškis, 2008).

Ir atvirkščiai – ne vieną Šeduvos valsčiaus knygnešį ar platintoją galėjo drąsiai savintis Radviliškio ar kitos kaimyninės apylinkės, valsčiai, nes slaptosios knygos per juos ten pasklisdavo. Kad ir Joną Urbaitį iš Raginėnų kaimo, kuris kartu su Aleksandru Savicku darbavosi ir Radviliškio parapijoje. Arba Prastavonių kaime gimusį, vėliau Panevėžyje apsigyvenusį, ten veikusį Juozą Masiulį, šeduvį Antaną Vaitkevičių, nemažai pasidarbavusių ir Radviliškyje bei aplinkinėse vietose, kitus. Tai buvo lyg nesibaigianti, jokių teritorinių ribų nepaisanti estafetė iš kaimo į kaimą, iš valsčiaus į valsčių, iš apskrities į apskritį ir jos vardą patriotiškai nusiteikusių žmonių širdys visur plakė tą patį: **lietuviškas** žodis.

Vienas iš šeduvių knygnešių, įrašytų knygnešystės, podraug ir tautos istorijoje – Antanas Vaitkevičius (kituose šaltiniuose – Vaitkus). Tiesa, jo knygnešystės stažas nei indėlio mastas turbūt neprilygsta paliktam kai kurių kitų garsių to fronto kareivių. Tačiau už savo pasirinktą darbą šis knygnešys sumokėjo aukščiausia kaina – gyvybe – ir tai pelnė jam pagarbą, vertą perduoti iš kartos į kartą. Išlikę duomenys įgalina manyti, kad tai buvo pirmoji Šeduvos krašte tragiška knygnešystės auka.

Antanas Vaitkevičius gimė apie 1866 m. Šeduvos parapijoje. Kaip ryškėja iš jau paminėtų šaltinių, jis knygnešiu tapo 1892 m., paragintas senelio Kuzminsko. Pastarasis gyveno Radviliškyje, rėmė kitus knygnešius. Ir A. Vaitkevičiui jis patarė pabandyti nuvažiuoti į Paprūsę pas knygnešį S. Neteckį, kurį pats pažinojo. Grįžusiam iš ten jau su slaptomis knygomis šeduviai patarė, kaip tą draudžiamą nešulį slėpti, kam jį galima dalyti. Panašių patarimų jam išsakydavo ir vėliau. Ilgainiui šeduvis susipažino ir su knygnešiais Stasiu Neteckiu, Jonu Mendeliu, Jonu Zubriu, o su Radviliškyje gyvenusiu Augustinu Grisačiumi ir veikė išvien. Paprastai su slaptuoju nešuliu iš Paprūsės keliaudavo per Kelmę ir Pakapę link Radviliškio. Palikdavo pas Onaitį Gražionių kaime, išveždavo po Šeduvą, Rozalimą, Lygumus, kitas aplinkines vietas.

Vaitkevičius, anot jo žmonos prisiminimų („Knygnešys 1864–1904“. T. I. Kaunas, 1926), šį darbą dirbo dvejus metus. Jį rėmė, slėpdavo jo gabenamus slaptus leidinius kai kurie ūkininkai. Knygnešys pažinojo keletą policininkų, žandarų, kurie jam padėdavo. Įtarus šia nelegalia veikla, pas jį triskart daryta krata, bet nieko nerasta. „Škaplerninkai iš pavydo norėjo mano vyrą įškusti, bet, pamatę jį bendraujantį su uriadniku, metė savo nedorą sumanymą“ (tas pats šaltinis, p. 229).

Tačiau sykį jis visgi buvo įškustas. O atsitiko taip. Savo vyrui knygas platinti, į kaimą nugabenti padėdavo jo žmona Julijona Vaitkevičienė. Kartą jos paslėptų leidinių atrado vaikai ir parnešė radinį savo tėvams. Vienas iš pastarųjų tas knygas nunešė uriadnikui ir pasakė, kur rastos. Knygnešys visgi lengvai išsisuko: knygų dykai nebeatgavo, turėjo išsipirkti, bet tuo viskas tada ir baigėsi.

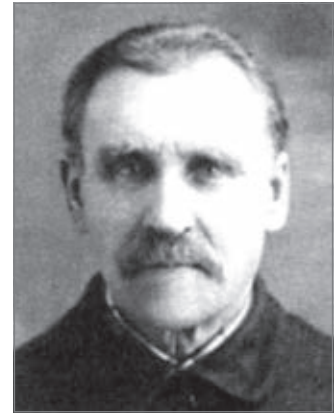
Šeduvis knygnešys daugiausia veždavo ir platindavo maldaknyges, kalendorius, elementorius „Šventųjų gyvenimus“, „Dangaus raktą“, laikraščius.

Draudžiamųjų leidinių platinti jis paimdavo ir iš Radviliškio knygnešių, tada juos gabendavo traukiniu. Knygnešys J. Sakalauskas yra jį išpėjęs, kad toks būdas ypač rizikingas. Tačiau A. Vaitkevičius į tai atsakydavęs, kad jau susipažinęs su traukinio konduktoriumi, ir niekas neišaiškėsia.

Vieną 1895 m. rudens dieną A. Vaitkevičius traukinyje konduktoriui pasisakė važiuojąs pirkti knygų. Konduktorius pagalvojo, kad tas keleivis turi daug pinigų ir nudūrė jį peiliu. Paėmęs rastus pinigus, kūną išmetė iš traukinio. Bemetant kartu iškrito ir konduktoriaus kepurė. Ji ir padėjo atsekti tragiškojo įvykio kaltininką: geležinkelio sargas, radęs nužudytąjį ir konduktoriaus kepurę, apie tai tuoj pranešė. Kai traukinys atvažiavo

Ignas Bieliauskas

Antanas Krasinskas

į stotį, žandarai sulaikė konduktorių, rado kruvinus jo drabužius, peilį... Tragiškai žuvusiajam knygnešiuui tebuvo 27 ar 28 metai (pagal jau paminėtą šaltinį).

Kitas su Šeduvos kraštu susijęs knygnešys – Juozas Masiulis. Jis gimė 1864 m. kovo 7 d. Šeduvos valsčiaus Prastavonių kaime, valstiečių šeimoje. Baigęs pradžios mokyklą, švietėsi savarankiškai ir iki 24-erių metų darbavosi pas tėvų ūkyje. Mirus tėvui, 1888-aisiais išsikėlė į Panevėžį, įsidarbino tenykščiuose seserų Jokubauskaičių (kituose šaltiniuose – Jokubaičių) prekybos namuose. Po poros metų kartu su dėde V. Kuzma įkūrė savo parduotuvę, kurioje sėkmingai prekiaavo įvairiomis prekėmis – maisto produktais, prieskoniais, drabužiais. Susipažino su „knygnešių tėvų“ J. Bieliniu, knygnešiais K. Ūdra, broliais Jokūbu ir Jonu Varevičiais. Jų paskatintas slapta kartu su tuo pačiu dėde ėmė pardavinėti ir draudžiamus lietuviškus leidinius. Pastarųjų jam pristatydavo knygnešiai J. Karabinas, J. Matuzas, kiti, su kuriais bendradarbiavo. Ir pats draudžiamųjų leidinių nugabendavo kitiems knygnešiams, manytina, ir Šeduvos krašte, su kuriuo ryšių nebuvo nutraukęs. Priklausė Garšvių knygnešių draugijai, įkurtai Panevėžio krašte.

1904 m. gegužės 7 d. panaikinus lietuviškos spaudos draudimą, Juozo Masiulio knygų verslas tapo legalus. Buvęs knygnešys įsteigė knygyną ir rašomųjų prekių parduotuvę. Šis knygynas, buvęs vienas pirmųjų, 1913–1914 m. leido Panevėžiui ir jo apylinkėms skirtus kalendorius, kita. 1915 m. Juozas Masiulis su šeima evakavosi į Smolenską (Rusija). 1918-ųjų vasarą grįžo į Panevėžį, kur ėmėsi atkurti knygyną. 1919 m. buvo suimtas bolševikų, davus išpirką, paleistas. Iki pat 1940-ųjų prekyba knygyne ir krautuvėje sekėsi gerai. J. Masiulio iniciatyva ir pastangomis išleisti keli komplektai tautinių atvirukų. Be tiesioginio darbo, kraštiečiai su žmona aktyviai dalyvavo visuomeninėje veikloje: darbavosi Šv. Vincento Paulo draugijoje, or-

ganizuodavo įvairias labdaros akcijas, kita. Juozas Mašius mirė 1940 m. kovo 26 d.

Šių eilučių autorė, kurios gimtinė – apie 12 km nuo Panevėžio buvęs Pučekų kaimas, prisimena, su kokia pagarba daugelis paprastų kaimiečių minėdavo J. Mašiusio knygyną Panevėžyje ir vis pabrėždavo, kad ten „nuo senų laikų galima gauti GERŲ knygų“. Nesunku numanyti, kas turėta galvoje, kaip plačiai žinota ir kaip ilgam įsiminta apie tą žmogų bei jo darbus.

Utenos krašte apie 1857 m. gimė, bet Šeduvos parangėje kurį laiką gyveno, Kurklių kaime 1937 m. kovo 2 d. mirė Jonas Vaicekauskas (Vaiciekauskas). Savarankiškai išmokęs skaityti, lietuviškų knygų gaudavo iš kunigų, kitų šviesesnių apylinkės žmonių. Pats jas platinti pradėjo apie 1876 m. Draudžiamų leidinių jis parsinešdavo iš Mažosios Lietuvos arba iš Pajūrio per Gaurės apylinkes. Ne sykį buvo pastebėtas Eičių pasienio punkto sargybinių. Pirmą kartą labai sumuštas, vos liko gyvas. Kitą kartą knygnešį apšaudė, sužeidė koją, bet visgi pasisėkė pabėgti. Pasiekęs kaimą, prisiprašė žmonių pagalbos – priėmė, pagydė.

Parneštus leidinius platindavo Šiaulių ir Panevėžio apskrityse, bendradarbiaudavo su Garšvių knygnešių draugijos nariais. Kai kuriuos spaudinius žmonėms atiduodavo už dyką, vis paragindamas skaityti tuos, o ne atspausdintus kirilica. Lietuvišką spaudą platino ir po spaudos draudimo panaikinimo. Nuo 1930-ųjų jam paskirta 30 litų knygnešio pensija ir žemės sklypas.

Šeduvoje gyveno 1845 m. gimęs pauparis Ignas Bieliauskas (kituose šaltiniuose – Bidiajevas. Yra nuomonių, kad tai – ir Ignas Beliajevas, nors pastarasis kai kur minimas atskirai ir kurio gimimo metai šiek tiek skiriasi). Buvo kilęs iš Žemaitijos, vedęs, turėjo vieną dukterį.

Kaip rašė Balys Buračas (A. Buračo ir A. Stravinsko sudaryta knyga-albumas „Kryždirbystė Lietuvoje“), I. Bieliauskas dirbo dievaičius ir pats juos pardavinėjo, o kai buvo uždrausta lietuviškoji spauda, jis „slapčia iš Prūsų parsigabendavo knygų arba gaudavo jų iš parnešėjų ir slapčia pardavinėjo kartu su savo darbo dievaičiais ir su religiniais reikmenimis“ (tas pats šaltinis, p. 53).

Taip pauparis darydavo ne tik Šeduvoje, bet ir kituose miestuose bei miesteliuose. Žinoma, kad jo darbai plačiai buvo paplitę aplink Šiaulius, Joniškį, kitur. Mirė 1932 m.

Veronika Abramavičiūtė, gimusi apie 1882 m., taip pat gyveno Šeduvoje, tik vėliau persikėlė į Pakruojos kraštą. Buvo beturtė, smulkių daiktų pardavinėtoja, kartu ir lietuviškų leidinių platintoja. 1901 m. žiemą

policija ją sulaukė, pardavinėjančią draudžiamas knygas Šeduvos turguje. Padarę kratą, tokių pat leidinių rado ir jos namuose. Iš viso konfiskavo 40 knygų, 20 paveikslėlių. Moteris nubausta 2 mėnesius kalėti kalėjime. Bausmę atliko Šiauliuose. 1904-aisiais, visai nebedaug belikus iki spaudos draudimo panaikinimo, Kauno gubernatorius ją pristatė Vilniaus generalgubernatoriui bausti už lietuviškos spaudos platinimą, bet tų pačių metų gegužę, tuoj po spaudos draudimo panaikinimo, ši byla buvo nutraukta.

Šeduvoje gyveno pauparis Feliksas Stulginskis (Stulginskis), kuris kartu su kitais smulkiais daiktais pardavinėdavo ir slaptus lietuviškus leidinius. Juos platindavo ne tik Šeduvos, bet ir aplinkinėse vietovėse. Apie 1894 m. policininkai jį sulaukė netoli Šiaulėnų. Rado 36 užantyje nešamas draudžiamas lietuviškas knygas. Paskirta bausmė – 7 dienos arešto. Tų pačių metų gruodžio 1-ąją Šeduvoje, prie bažnyčios, policininkas vėl pastebėjo jį, prekiaujantį įvairiais daiktais. Kadangi pauparį buvo įsiminęs iš ano karto, apieškojo ir dabar. Rado 12 lietuviškų knygų, kalendorių. Nubaustas 2 mėnesių arešto policijos areštinėje.

Šeduvoje 1939 m. gimęs, čia ir kitur gyvenęs Jonas Petrauskas buvo stalius, vargonininkas. Palaikė ryšius su knygnešiais, iš jų gaudavo lietuviškos spaudos ir ją platindavo. Tuos spaudinius laikydavo gerai įrengtose slėptuvėse. Įtartas, ne kartą pas jį atlikta krata, bet nieko nerasta.

Šeduvius Stanislovas Maciejauskas (Macijauskas) draudžiamąją spaudą namuose slėpdavo ir Šeduvoje platindavo kartu su žmona Liudvika Maciejauskiene, kitais. Knygnešiai apsistodavo pas Šeduvoje gyvenusį Malakną ir rasdavo ten patikimą prieglobstį. Tai buvo geras knygnešių ir jiems prijauciančiųjų bičiulis. Knygnešių pargabentos slaptosios knygos paprastai būdavo be kietų viršelių. Kad jos ne taip greit susidėvėtų, dažnas veždavo pas Malakną į Šeduvą įrišti, sutvirtinti. Knygnešystėje likusi ir šeduvio Mykolo Simonaičio pavardė. Jis net buvo pateikęs prašymą knygnešio pensijai gauti, tačiau nepavyko rasti patvirtinimo, kad ją gavo. Su Šeduva siejasi knygnešio Mečislavo Bernauerio veikla: čia jis buvo sulaukomas, rasta 200 egzempliorių lietuviškų spaudinių, kuriuos su bendražygiais atsigabeno iš Tauragės.

Šeduvos valsčiuje paliktos ir kitų knygnešių, jų rėmėjų, skatintojų, pagalbininkų pėdos. Juozas Skačkauskas gyveno Pavartyčių kaime. Knygnešys Jonas Vaicekauskas atnešdavo jam draudžiamų leidinių, kuriuos jis platindavo gerai pažįstamiems kaimo gyventojams. Pakalniškių kaime gyveno Jurgis Skačkauskas, vienas iš šviesesnių ano laikotarpio kaimiečių, lietuvybės idėjų,

taigi ir knygnešystės, šalininkas. Pas jį apsilankydavo ir didysis knygnešys Jurgis Bielinis. Kaip ir pas tame pačiame kaime gyvenusį Jurgį Plungę. „Senis Dédé“ visų knygų niekada nesinešdavo, dalį palikdavo slėptuvėje. Kai jų prireikdavo, kitą kartą pasiimdavo. Slėptuvė buvo po klėties grindimis, ties aruodais. Tėvelis vienas ją žinojo, tik vėliau, atgavus spaudą, mums papasakojo. Ne taip lengva buvo ir jam pačiam į tą slėptuvę patekti. Tik nuritinus užpakalinio klėties pamato akmenį, tėvelis turėdavo šliaužti iki tos vietos, kur buvo atstumiami lenta į slėptuvę. Jukdavosi paskiau jis, kad knygas turėjo saugoti ne tik nuo žandarų akių, bet ir nuo žiurkių dantų; – Elzės Plungaitės–Eidukienės prisiminimai, užrašyti kraštotyriminės Birutės Senulytės–Skipskienės, vaizdžiai paliudija, kas slapta vykdavo šioje pakalniškių šeimoje knygnešystės metais.

Baukų kaime 1887 m. sausio 31 d. gimė knygnešys, advokatas, visuomenės veikėjas Rapolas Skipitis. Jis buvo baigęs Palangos progimnaziją, Šiaulių gimnaziją, studijavo Maskvos universiteto Juridiniame fakultete ir tapo advokatu. Kaip teigiama, priklausė kunigo J. Jasiensko vadovaujamai slaptai lietuvių katalikų mokinių kuopelei, tvarkė slaptą lietuviškų knygų bibliotekėlę, platino lietuvišką spaudą savo gimtinėje atostogų metu, padėdavo knygnešiams (pagal „Radviliškio krašto knygnešiai ir jų pagalbininkai“. Radviliškis, 2009). Ir vėliau jis reiškėsi gana aktyviai. Buvo vidaus reikalu ministru, Seimo atstovu, Advokatų tarybos nariu, Kauno taikos teisėju. 1940-aisiais pasitraukė iš Lietuvos. Mirė 1976 m. vasario 23 d. Čikagoje.

Butėnų kaime apie 1834 m. buvo gimusi, vėliau Kurklių kaime gyveno valstietė Augustina Venclovienė. Ji turėjo 36,5 dešimtinės žemės. Išliko duomenų, kad su sūnumi ir dukterimis ji kaltinta kaip pasipriešinusi valdžiai. Mat 1898 lapkričio 18 d. aprašant jos turtą, rasta lietuviškų leidinių. Moteris nubausta 7 dienų arešto valsčiaus daboklėje.

Juozas Šnapštys–Margalis – kunigas, poetas, vertėjas, kartu ir knygnešių rėmėjas, bendradarbis. Gimė 1877 m. kovo 29 d. Margių kaime. Mokėsi Rozalime, Panevėžyje, Šiauliuose. 1895 m. įstojo į Kauno kunigų seminariją. Studijuodamas vadovavo lietuvių klierikų tautinei veiklai. Nuo 1898 m. bendradarbiavo lietuvių spaudoje. Padėdavo knygnešiams, daugelį jų pats pažino.

Draudžiamąją lietuvišką spaudą Šeduvos krašte platino Raginėnų kaime gyvenęs Kazimieras Budrys, gaila, daugiau duomenų apie jį nepavyko surasti. Knygnešių rėmėjas buvo to paties kaimo gyventojas Benediktas Kazlauskas. Pas jį iš Mažosios Lietuvos

parsivežtą spaudą slėpdavo knygnešys ir platintojas Pranciškus Kasperavičius. Vėriškių kaime gyveno valstietis Kazimieras Jotautas. Jis savo ir gretimuose kaimuose platindavo leidinius, kurių gaudavo iš knygnešio Juozo Karabino. Su pastaruoju palaikė ryšius, susitikdavo savo namuose. Šniukonių kaime gyveno šviesi ūkininkų Marcinkevičių šeima. Stasys Marcinkevičius (Šniukonių Dédé) nuo 1886 m. platino lietuviškus spaudinius. Iš Liaudiškių kaimo buvo kilęs knygnešys Adomas Mikalauskas. 1900 m. iš jo ir iš to paties kaimo gyventojų Petro Matulio, Jono, Juozo ir Petro Sakalauskų atėmė 20 lietuviškų knygų. Visi Vilniaus generalgubernatoriaus tais pačiais metais buvo nubausti po 5 dienas arešto policijos areštinėje.

Su Šeduva ir jos aplinkinėmis vietomis vienaip ar kitaip susiję prie knygnešystės, lietuviybės sunkiaisiais metais puoselėjimo prisidėję tautosakininkas, bibliografas, aušrininkas Jonas Koncevičius, knygnešiai Ieva Šukevičiūtė–Šeputienė, Dalangauskas, Ipolitas Lenkauskis, bajoras, pauparis Antanas Stacevičius, slaptų leidinių platintojas Antanas Stankaitis, kiti.

Atskirai minėtinas daraktorių indėlis. Jie dažniausiai iš knygnešių pargabentų, išplatintų knygų slapta mokė vaikus lietuviškai skaityti, rašyti, taip pat Lietuvos istorijos, gamtos pažinimo ir prisidėjo, kad būtų išsaugota lietuvių kalba, tautos savastis, istorija, kad kiltų žmonių sąmoningumas. Daraktoriai, kaip ir pavieniai ar organizuotai veikę knygnešiai, siekė šviesti žmones, padėjo puoselėti ir skleisti gimtąjį žodį, kartu ragino priešintis Rusijos valdžios kolonizacinei politikai. Toji dažnai vargana, inteligentijos stokojusi, tik kiek labiau susipratusi šviesuomenė, kaip teigė profesorius Antanas Tyla straipsnyje „Lietuvių spaudos draudimas: Lietuvos knygnešiai, jų politinė ir kultūrinė reikšmė („Lietuvos aidas“, 2007, kovo 17, p. 12–13), „prisidėjo prie lietuvių tautos susivienijimo bendram kultūriniam darbui ir išsivadavimui iš politinės priespaudos“.

Gindama ir saugodama spausdintą lietuvišką žodį, savo tikėjimą, ji iš tikrųjų apgynė tautą, tiesino kelią jos laisvės rytojui. Anot Petro Vaičiūno ketureilio, įrašyto paminklinėje „Knygnešių sienelėje“ Kaune,

Čia vienas tik šimtas įamžintas mūsų, /Kur gimtąjį raštą gabeno iš Prūsų, /O buvo ne šimtas, bet tūkstančiai šimtas, /Kur knygomis gynė nuo caro Tėvynę.

(Šis straipsnis bus spausdinamas ir monografijoje „Šeduva“)

Nuotraukos iš Radviliškio viešosios bibliotekos leidinių serijos „Šviesos keliu“

MOTERŲ KŪRYBA – SIELOS POTĖPIAI

Kai pasiekė pasiūlymas parengti straipsnį apie Radviliškyje veikiančią Menų studiją, negalėjau patikėti tuo, ką pajutau. Neįstengiu, nenoriu išplėsti gabalėlio savo širdies ir padėti ant stalo. Bet pareiga yra pareiga... Nepajėgiu iš tolo, dalykiškai rašyti. Šiuo metu studija – dalis mano gyvenimo. Džiaugiuosi ją atradusi. Manau, tą patį jaučia ir nemažas būrelis moterų, kurios čia ateina piešti, pabūti ir atitrūkti nuo kasdienybės. Atvyksta ne tik iš Radviliškio, bet ir iš aplinkinių rajonų

ELIGIJA ZOLTNERIENĖ,
Radviliškio menų studijos lankytoja

Radviliškio rajono savivaldybės Švietimo ir sporto paslaugų centro Suaugusiųjų ir jaunimo neformaliojo ugdymo skyriaus Meninės raiškos studija, o paprasčiau – Menų studija, vadovaujama Irminos Savickienės, veikia nuo 2005 metų. Per tą laiką daug kas keitėsi. Iš pradžių joje susibūrusios moterys, ne profesionalios menininkės, dažna ne tik teptuko niekada nelaikiusi, bet ir apie rankdarbius mažai ką išmaniusi, mokėsi velti vilną, kūrė sages, išbandė dekupažo ir kitas įvairiausias dekoravimo technikas, siuvo lėles. Mokėsi papuošti savo buitį. Pirmoji paroda vadinosi „Maži stebuklai“. Matyt, ir pačias mus nustebino tai, ką sukūrėme. Joje lankytojai grožėjosi dekupažo, stiklo dekoravimo, veltinio darbais. Ant sienų tada kabėjo vos keli tapybos kūrinių...

Šiandien dauguma dekoruojame savo buitį: atradome save kūryboje. Matyt, Menų studijos vadovė, pati pagauta tapybos džiaugsmo, užkrėtė savo pomėgiu visas. Dabar moterys nebenori paleisti iš rankų teptuko, pastelės. Joms gera piešti. O juk daugelis, pirmą kartą atėjusios pas vadovę Irminą, to nemokėjo, tik turėjo didelį ir nepaaiškinamą norą išreikšti save ne vien prie puodų ir auklėjant vaikus.

Ko mes ten renkamės? Pabūti. Gėrėtis mažais stebuklais, išmokti atrakinti sielos gelmes, pamatyti tai, kas paslėpta po sudėtingiausiais žmogaus sąmonės klodais. Ir kurti, žinoma. Būna, kad negali net teptuko paimti į rankas. Būna, kad ateini į studiją tiesiog pasėdėti. Būna, kad atrandi save plačiame potėpyje. Smagus ir džiuginantis pats darbo procesas, bendra-

Radviliškio menų studija subūrė įvairių profesijų, skirtingo amžiaus moteris

minčių pokalbiai, bendravimas. Juk čia susirenka labai skirtinga veikla užsiimančios moterys: mokytojos, vaikų darželio auklėtojos, kirpėjos, medikės. Vyriausieji – gerokai per šešiasdešimt, kitoms – tik šiek tiek daugiau nei trisdešimt. Studijoje sklindanti emocija, darnos ir vienovės jausmas užburia, o tada vėl norisi į rankas paimti teptuką, pastelę ar kokį kitą kūrybos įrankį ir piešti, piešti, piešti... Tada išnyksta ribos, lyg pasineriame į kitą pasaulį. Ir buvusi pilka kasdienybė staiga nušvinta spalvomis.

Gera tame mūsų savotiškame moterų klube. Čia pakylame virš visų rūpesčių, čia ieškome įkvėpimo, atrandame kažkur širdies kamputyje pasislėpusią kū-

rybos mūžą. Prie arbatos puodelio, su teptukais rankeje pasidalijame viskuo: ir idėjomis, ir kulinariniais receptais, ir šeimos džiaugsmams. Nepamirštame vienos kitų prieš didžiąsias metų šventes, vasarą susitinkame pleneruose. Gyvename...

Norinčiųjų lankyti studiją kasmet daugėja. Vienos ateina, pabūna ir, matyt, neradusios savęs, išeina, kitos pasimoko ir tapo savarankiškai, namuose. Yra ir senbuvių, studiją lankančių nuo pat jos įsikūrimo dienos.

Studijos moterys kiekvieno rudens laukia su maloniu nerimu: rūpinasi nebaigtais darbais, rėmina jas rezultatu jau tenkinančius, skuba, sukasi – juk laukia kasmetinė paroda. Smagūs ir jaukūs tų parodų atidarymai. Erdvę užpildo šviesus, subtilus skambėjimas, kuris atrakina duris naujiems potyriams. Ir kasmet juokaujame, kad nebėra Radviliškyje tokios erdvės, kurioje visi mūsų metų darbai sutilptų.

Studiją lankančios moterys iš naujo išmoko pažvelgti į pasaulį: žiedais apsiypylusi obels šaka, nuraudęs saulėlydžio dangus, į upelį įkrintę rudeniniai lapai joms jau ne tik gamtos reiškinys. Tai – tapybos darbo užuomazga. O jame – kasdienių daiktų koliažai, sapnų gijos, pavasario spalvos, rudens ilgesys...

Studijos vadovė Irmina, kurią visos vadina mokytoja, siekia vieno – kad moterys pajustų kūrybos džiaugsmą, dvasios palaimą, pasitenkinimą savo darbu, kad išgyventų ieškojimo ir atradimo emocijų. Ir ieško moterys kasdienybėje sąskambių, mažų stebuklų, bando pamatyti, prisiliesti, atrakinti, sugauti laiką ir atrasti dangų.

Vadovė randa kalbą su visomis studiją lankan-

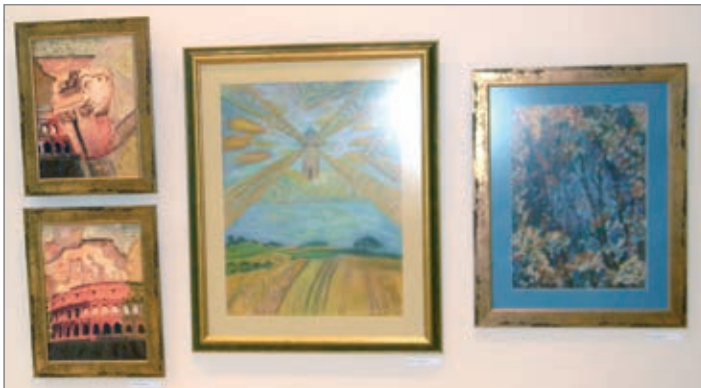
Studijos vadovė Irmina Savickienė

čiomis moterimis – būtų vyresnės ar jaunesnės. Tolerancijos ir santūrumo, jautrių žodžių ją išmokė tapyba. Šiaulių universitete baigusi tapybos magistrantūrą, dabar – mados ir interjero dizaino pasaulyje besisukanti, ji nepamiršo savo šaknų, grįžo prie tapybos, prie mokymo. Ji yra surengusi ne vieną asmeninę parodą, su savo darbais dalyvausi keturiuose kolektyvinėse parodose. Jos darbai studiją lankančioms moterims – tarsi kelrodė žvaigždė. Iš vadovės patyrimo jos mokosi tapyti, iš jos sulaukia kantraus paaiškinimo ir supratimo, palaikymo.

Dažnai sakoma, kad ilgas ieškojimas vargina. Mūsų atvejis – kitoks. Mus, studiją lankančias moteris, ieškojimas džiušina. Mes ieškome ne pamesotos piniginės ar prarasto laiko. Mes ieškome kūrybos džiaugsmo. Ieškome mūžų, įkvėpėjų, gerų emocijų.

Studijos narių kūrybos parodos visada sutraukia daug lankytojų

STUDIJA LANKANČIŲ MOTERŲ MINTYS

Jau daug metų laukiu šalto rudens ir svajų ketvirtadienio draugių ir bendraminčių būryje, kai turime galimybę būti Menų studijoje, kurioje mūsų – bičių šeimynėlėje – nejučia prabėga laikas, o skambant muzikai pabėga negandos, skausmai ir vargai. Tada, stebuklingo teptuko ir vadovės Irminos vedamos, galime maudytis savo svajonių jūrose, tada nejučia skleidžiasi tapytos gėlės...

Gražina, logopedė

Aštuonerius metus lankau Menų studiją. Į užsiėmimus renkasi moterys, kurios nesusejo savo gyvenimo su menu tiesiogiai, bet nori kurti ir pajusti kūrybos džiaugsmą. Po sunkios darbo dienos kartais jėgos būna beveik išsekusios, tačiau nuėjusi į studiją gaunu tarsi šviežio oro gurkšnį: nuotaika pagerėja, jėgos atsistato, nes užsiėmimai kiekvieną kartą skirtingi, įdomūs, skatinantys kūrybiškumą, fantaziją, vaizduotę. Gera tapyti, dekoruoti, lavinti kompozicijos pojūtį, spalvinius įgūdžius, improvizuoti. Užsiėmimuose visada jauki ir kūrybiška aplinka. Daug džiaugsmo teikia ir bendravimas su studijos vadove, kitais studijos nariais, nes čia susirenka nuoširdūs, besidalinantys savo patirtimi bei įspūdžiais žmonės. Po kiekvieno užsiėmimo namo grįžtu kupina jėgų ir naujų idėjų savo būsimiems darbams.

Svetlana, pedagogė

Susitikimai prie molberto – tai bendri pokalbiai apie meną, spalvas, muziką, stilių. Tai tiesiog atgaiva širdžiai ir sielai. Tai buvimas kartu, kur žaidžia spalvos, kur kvepia dažai, kur šaunus bendraminčių būrys.

Nijolė, medikė

Didžiausias studijos plusas – dvi valandos tarsi kitoje erdvėje. Čia labai atsipalaiduoji, nelieka jokių kasdienybės problemų, net užmirštame, kad namo reikia eiti.

Edita, floristė

Įvairiais spalvų deriniais, simbolizuojančiais mūsų buities džiugesį, žydi gėlės, įvairių formų debesys, dangaus žydrynė, šėlstanti jūra, paukščiai, rūpintojėliai ir daugelis kitų epizodų, vaizduojančių žmogaus sąlytį su supančia aplinka. Visa tai – mūsų kūryba, atradimo džiaugsmas.

Palmyra, ekonomistė

Atėjau, vedama smalsumo, ieškodama naujų potyrių, norėdama išmokti kažko naujo, gal net atrasti save. Iš tiesų – studijoje ne tik išmokome pamatyti, rasti spalvas, formas. Studija – tai naujas kolektyvas, kitoks, kūrybinis bendravimas, dalijimasis patirtimi. Parodų džiaugsmas, išvykos į plenerus. Gera suprasti, kad paaugome, praregėjome, galime kurti, dalytis savo darbais su draugais, puošti namus. Kasmet vasarą laukiame naujų metų pradžios, pavasarį – plenerų, rudenį – kalėdinių renginių ir išvykų. Man studija – tai atradimai, džiaugsmas, tai lyg bendraminčių klubas, tiesiog kitoks gyvenimo būdas, kitoks požiūris į mus supančią aplinką. Tai – jau įprotis laikytis trečiadienių režimo.

Asta, verslininkė

Menų studijos dalyvių sukurti darbai

Meninės raiškos studiją lankau nuo pirmų jos įsikūrimo metų. Prisiminti pradžių nesunku, nes įdomi veikla tampa gyvenimo dalimi. Tai – tarsi amžiaus tarpsniai: vaikystė, jaunystė, branda. Ten skubam ne dirbti. Studija – tarsi moterų klubas, kuriame bendraujame, kuriame, džiaugiamės ir labai laukiame kito susibėgimo. Ačiū Irminai už galimybę matyti spalvas, pakilti iki dangaus, panerti į vandenynų, pievų, miškų gelmes...

Laima, pedagogė

Dievas sukūrė žmogų. Ir tą kūrybos dovaną – dovaną kurti – perdavė mums. Mažas žmogutis išmoksta skaityti, rašyti, filosofuoti, skaičiuoti, piešti. Kai jis užauga, jis rašo, skaito, priima sprendimus, bet bijo piešti. Menų studija – ta vieta, kuri baimę piešti panaikina. Menų studija įrodo – kas Dievo duota, niekas neatims.

Irmina, studijos vadovė

MENŲ STUDIJOS KŪRYBOS PARODOS RADVILIŠKYJE 2008–2014 M.

„Maži stebuklai“; „Atrakinta“; „Matyti“; „Prisilietimai“; „Sąskambiai“; „Ikonos“; „Dangaus beieškant“; „Sugaudytas laikas“;

IRMINOS SAVICKIENĖS KŪRYBOS PARODOS 2008–2014 M.

Šiaulių universiteto Menų fakulteto magistrantų darbų parodos dalyvė, Šiaulių Filharmonija, Šiauliai; personalinė grafikos darbų paroda „JIS. II“; Radviliškio viešoji biblioteka; personalinė tapybos paroda Radviliškio dailės mokyklos galerija; parodos „Susitikimas“ dalyvė, Šiaulių universiteto dailės galerija; personalinė tapybos paroda „Ramybė“; Radviliškio viešoji biblioteka; tapybos darbų parodos „Atspindžiai“ dalyvė, Frenkelio rūmai, Šiauliai; piešimo darbų parodos „Gija“ dalyvė, Šiaulių universiteto dailės galerija.

PASKUTINĖ ŠAUKOTO DARAKTORĖ

*Spausdiname (sutrumpintai) šviesaus atminimo kraštiečio
Stanislovo Jankevičiaus parašytus prisiminimus apie
savo motiną – paskutinę Šaukoto daraktorę Pauliną
Jankevičienę, kuriuos jo giminaitė, mokytoja Jadvyga
Danylienė perdavė Šaukoto bibliotekai.*

Parašyti apie žmogaus gyvenimą vienu arba dviem sakiniais neįmanoma. Tuo labiau, kad antkapyje yra žodis „paskutinė“, vadinasi, būta ir daugiau...

Žinių šaltiniai:

- *Senajame name, ant aukšto, buvęs senelio klavesinas, prikrautas knygų ir rašytų dokumentų.*
- *Mamos pasakojimai.*
- *Sūnaus prisiminimai.*

Šiandien viso to jau nėra: senas namas nugriautas, jo gyventojai išmirę, dokumentai dingę, tik aš vienas dar esu.

Tai buvo tada, kai turėjau penkerius ar šešerius metus, kai aš ką tik išmokau skaityti vien lenkų kalba. Kaip ir visus vaikus, mane daugiausia domino paveikslėliai, o ne turinys. Labiausiai nemėgau skaityti didelių, visų prirašytų lapų, o kaip tik tokių dauguma ir buvo senelio dokumentai. Niekieno neverčiamas aš jais domėjausi tol, kol nerasdavau patrauklesnio darbo. Tuo metu įvyko mano atletuvėjimas.

Mano pusseserė Honorata Paškauskaitė, profesoriaus Tado Ivanausko žmona, viešėdama Šaukote, man padovanojo pirmą lietuvišką knygą. Tai buvo „Robinzonas Kruzas“. Lietuviškai skaityti dar nemokėjau. Ši knyga ir tapo mano lietuvių kalbos elementoriumi. Tokiam perskaityti reikėjo daug laiko, bet perskaitęs aš jau mokėjau skaityti ir lietuviškai. Tai buvo gana rimta kliūtis, atitraukusi mane nuo senelio „lobio“ studijų.

O tarp senelio „lobio“ buvo ne tik dokumentų, bet ir knygų: A. Mickevičiaus poezijos, prozos, nuotykių literatūros. Prisimenu, man labiausiai patiko jūrininko Sinbado kelionės ar nuotykliai. Vėliau – mokslas, karinė tarnyba, darbas ir t. t.

GIMINĖS PRAEITIS

Jau XV–XVI a. giminės protėviai gyveno Lietuvos Didžiojoje kunigaikštijoje, Volynės srityje, į vakarus nuo Lucko pilies, prie Bugo rytinio intako Luko. Tai buvo Paulavičiai. Tėvonija vadinta giminės vardu. Paulavičiai save laikė sena Lietuvos bajorų gimine. Bajorų, nes buvo Lietuvos kariuomenės karininkai, o kito luomo atstovai karininkais būti negalėjo. Lietuviai tarnavo Lietuvos kariuomenėje. Kitiems tarnauti jiems atrodė negarbė. Esant pavojui, slėpėsi Lietuvoje, o ne Lenkijoje, nors ji buvo čia pat.

Vienas iš protėvių – poručikas Petras Paulavičius – tarnavo karaliaus Žygimanto Augusto Lietuvos kariuomenėje. Dalyvavo kare su Maskva, su Ivano Žiauriojo kariuomene. Vadovaujami etmono Mikalojaus Radvilos, vadinamo Ruduoju, ties Ula „1564 m. pradžioje 4000 lietuvių sumušė apie 30000 maskviečių; kita Maskvos armija, sužinojusi apie pirmosios pralaimėjimą, pabėgo be kovos, palikdama didelį grobį“; – rašė A. Šapoka. 1564 m. karalius Žygimantas Augustas už nuopelnus kare Petrą Paulavičių apdovanojo rotmistro laipsniu ir dviem Palokečio ir Dzevičnos dvarais, esančiais netoli jų tėvonijos.

Dar apie 300 metų Paulavičių giminė Volynėje

gyveno palyginus ramiai. Silpstant Lietuvos valstybei, išaugo Rusijos pastangos susidoroti su ja. Lietuviai į rusų agresiją ir priešišką veiklą atsakė įvairios formos pasipriešinimu.

Suprantama, aktyviausia ir veikliausia tautos dalis – bajorija, todėl prieš ją ir buvo nukreipta Rusijos kova. Pasipriešinimas ypač sustiprėjo, Lietuvą padalijus.

Tie įvykiai buvo didelių nelaimių giminei pradžia. Gauta slaptų žinių, prieš kuriuos asmenis ir šeimas bus imtasi represijų. Tarp tokių buvo ir Paulavičių šeima. Priimtas nutarimas vienintelį mažametį sūnelį Liudviką, šeimos įpėdinį, nuo represijų išgelbėti. Sudarytas pabėgimo planas, paruošti svarbiausi šeimos dokumentai, parinktas vaiko globėjas ir pabėgimo vykdytojas.

Atėjus laikui, jaunas Paulavičius dingo. Jis, lydimas kunigo Gudzinsko, kaip globėjo iš Volynės, atsirado tolimoje Kauno gubernijoje, Šaukoto miestelyje. Gudzinskas kunigavo Šaukoto bažnyčioje, o mano senelis augo pas jį, jo globoje.

Senelio tėvai ir visa giminė buvo ištremta katargon į Sibirą. Taip keršyta už tai, kad dori žmonės gynė Tėvynę nuo padalijimo ir okupacijos.

Kad galutinai įslaptintų, jaunajam Paulavičiui pakeista pavardė. Buvo nupirkti kažkokio mirusio raseiniško bajoro dokumentai, ir nuo to laiko Paulavičius liko Liudviku Pacevičiumi iki mirties.

Šaukote jis užaugo, čia sukūrė šeimą, vargoninkavo bažnyčioje, mokė vaikus. Šaukote ir mirė.

SENELIO GLOBĖJO ASMENYBĖ IR VAIDMUO

Kas tas Gudzinskas? Kunigas, bajoro vaiko globėjas, auklėtojas ir mokytojas. Taip, bet negirdėta, kad kunigas kur nors imtųsi tokio darbo ilgiems metams. Kunigas, neeilinis, išlavintas, galįs savarankiškai mokyti daugelio dalykų, vargonų specialybės. O kas tas Paulavičius, kad dėl jo sūnaus aukojosi tiek aukšto rango žmonių? Bajoras, bet bajorų labai daug ir kunigai jų vaikų neaugina. Turtingas dvarininkas, bet ir tokiems to nebūna. Kunigo Gudzinsko vaidmuo tik gerai pagalvojus darosi suprantamesnis. Kaip ir tas didžiulis užmojis priemonių, kurių buvo imtasi. Greičiausiai tai buvo vienas iš šeimos draugų, sukilimo organizatorių ar dalyvių. Jam buvo pavesta atlikti užduo-

Paulina Jankevičienė

tį, o užduotys vykdomos. Jo pareiga, matyt, buvo globa ir rūpyba iki mano senelio savarankiško gyvenimo pradžios. Paslaptingas dingimas, atlikus skirtą užduotį, rodo tos asmenybės patirtį ir konspiratoriškumą. Toks darbas pinigais neapmokamas, tokio rango žmonės nesamdomi. Jie dirba tik pareigos ir aukštų tikslų vedami. Niekada mano mama neužsiminė, kalbėdama apie Gudzinską, kur jis iš Šaukoto išsikėlė, nors apie kunigą Jankūną, matyt, dirbusį po jo, minėjo ne vieną kartą. Iš to darau išvadą, kad tai žinojo tik tie, kam reikėjo. Greičiausiai ir jo pavardė buvo netikra.

Senelio tėvų būta neeilinių dvarininkų, greičiausiai – sukilimo vadovų. Ne už kiekvieną nusikaltimą laukė katorga ir tremtis į Sibirą. Retai kas su tokiu ryžtu ir apskaičiavimu viską numatytų teisininko tikslumu. Priemonių, kurių buvo imtasi, mastai ir vykdytojų asmenybės rodo, kad čia būta ne paprasto reikalo.

Tenka prisiminti, kad Šaukoto apylinkėje būta sukilėlių, gal ir organizuotų – pavyzdžiui, Griniavičiaus žūtis Tytuvėnų miške. Gal ir neatsitiktinai Volynės broliai pasiuntė pas Šaukoto brolius savo slepiamus žmones. O juk kunigas Gudzinskas gyveno šalia Griniavičių dvaro Šaukote.

ŠEIMOS SUKŪRIMAS

Šaukote gyveno turtingas dviejų valakų žemės ir dviejų vandens malūnų savininkas Ženkevičius, kuris turėjo du sūnus ir vieną dukterį Salomėją.

Pastaroji ir tapo mano senelio žmona. Pagal tų laikų papročius ir padėtį Ženkevičiai turbūt ruošė savo vienintelę dukterį kokiam nors turtingam ūkininkui į žmonas, bet atsitiko kitaip.

Mano močiutės būta tvirto charakterio ir jautrios širdies asmenybės. Be abejo, ji žinojo visą senelio tragediją, našlaičio, likusio be tėvų, tremtinių sūnaus, be turto, net be savo tikrosios pavardės, dalią.

Niekam apie tai nevalia buvo pasakoti, niekam pasiskųsti, galbūt tik vienai motinėlei, kuri tą paslaptį saugojo savo širdyje.

Apie pritarimą iš motinos pusės galima spręsti iš to, kad nuotaka buvo turtingai paruošta visu tuo, kas priklausė motinos pusei. Tuo tarpu vyriškoji pusė žentui nedavė net žemės sklypo namui pastatyti. Jam teko nuomoti žemę iš svetimo ūkininko.

Baisi buvo tremtinio našlaičio dalia, nepelnytas pažeminimas, kasdieninė baimė sulaukti tėvų likimo... Senelis pasistatė namą ant ūkininko Mickaus žemės. Namas stovėjo toje vietoje, kur dabar Tomo Mickaus gyvenamasis namas. Jis buvo dviejų galų, kiekviename gale – po du kambarius. Namas niekuo nesiskyrė nuo kitų, statomų Šaukote.

Senelio šeimoje gimė dvi dukterys. Vyresniąją savo motinos prisiminimui pavadino Rozalija, o jaunesniąją savo tikrajai pavardei priminti – Paulina. Pastaroji – mano mama, paskutinė Šaukoto daraktorė.

SENELIO MOKYKLA

Be vargoninkavimo bažnyčioje, senelis savo namuose įkūrė parapinę, dar vadinamą Valančiaus tipo mokyklą. Ji veikė pagal to tipo mokyklos programą. Mokė skaityti, poterių ir katekizmo. Mokslo metų pradžia buvo gyvulių ganiavos pabaiga. Tik tada tėvai išleisdavo vaikus į mokyklą, kai jau galėdavo be jų apsieiti. Mokslo metai baigdavosi su gyvulių ganiavos pradžia. Skaitymo mokėsi žiemos metu, katekizacijos – vasarą. Būdavo dvi grupės: viena – lietuvių, kita – lenkų. Kiekvienoje – ne mažiau kaip po 10 mokinių. Ypač gausios būdavo vasarą katekizacijos grupės. Užsiėmimai vykdavo abiem grupėms vienu kartu, todėl į darbą būdavo įtraukiama močiutė, o dukroms paaugus – ir jos.

Spaudos draudimo metais darbas mokykloje

Paulina Jankevičienė su sūnumi Stasiu

labai pasunkėjo. Šalia senelio namų stovėjo rusų žandarų namas, kuriame gyveno stražnikas. Kaimynai gerai sugyvendavo. Senelis, paklaustas, ką veikia vaikai, paaiškino, kad mokosi poterių, o tai nebuvo draudžiama. Žinoma, patikėdavo tik todėl, kad kaimynai. Priešingu atveju grėsė didelės piniginės baudos arba kalėjimas. Rašto mokyti programa nenumatė, o ir sąlygų tam nebuvo. Tačiau norintiems būdavo padedama. Išmoktą skaityti raidę mokiniai išmokdavo ir nupiešti. Tai priminė braižybinį raštą, tik su tokiu skirtumu, kad čia naudotos mažosios raidės ir jokių taisyklių.

Daug vaikų mokyklą lankė ir iš tolimesnių kaimų. Juos apgyvendindavo pas gimines ar pažįstamus. Pagrindinis tėvų noras buvo, kad vaikai išmoktų maldaknygę skaityti. Mokymo priemonės – elementoriai ir maldaknygės. Tuo aprūpindavo knygnešiai. Iš tokių mama dažniausiai minėdavo Lydeką ir Vilką, kilusius iš Šiluvos. Mokymo priemonės buvo lietuvių ir lenkų kalbomis.

Šaukoto apylinkė, kaip ir visa Kėdainių apskritis, buvo labai sulenkėjusi. Nors rusų mokykla

Šaukote jau veikė, bet nei lietuviai, nei lenkai savo vaikų į ją neskubėjo leisti, nes ten prievarta buvo rusinami.

Taip namų mokykla Šaukote veikė iki Lietuvos nepriklausomybės atkūrimo. Ją įkūrė ir kaip daraktorius dirbo mano senelis Paulavičius-Pacevičius, o po jo mirties daugiausia – mano mama Paulina Jankevičienė, paskutinė šios mokyklos daraktorė.

Gyvendamas Šaukote senelis su šeima daug pasidarbavo žmonių švietimui, parapijiečiams, vargoninkaudamas bažnyčioje, Tėvynei Lietuvai ant tremtinių aukuro sudėjęs tremtinių našlaičio dalią. Jam mirus, dėkingi Šaukoto parapijiečiai seneliui laidoti paskyrė vietą bažnyčios šventoriuje, priešais didžiąsias bažnyčios duris, „Kad ir miręs galėtų girdėti jo mylimų vargonų garsus“, – taip sakė šaukotiškiai.

MANO MAMA – PASKUTINĖ ŠAUKOTO DARAKTORĖ

Visa, kas susiję su mano mamos šeimos gyvenimu, neatsiejama nuo darbo mokykloje, kuris truko apie 30 metų. Gyventa XIX a. paskutinį ketvirtį ir XX a. pirmojoje pusėje – apytikriai 1875–1943 m. Laikai buvo sunkūs: svetimųjų okupacija, spaudos draudimas, sukilimai, karas, naujos valstybės kūrimo sunkumai – viską tautai teko išgyventi tais laikais.

Požiūris į moterį, kad moteriai mokslo nereikia – kunigu nebus, atitiko ir Vakarų Europoje vyravusį požiūrį – „Kinder Kirche und Kuche“. Tai turėjo įtakos ir materialiai pasiturintiems tėvams, kurie taip pat neskubėjo savo dukterų leisti į mokslą. Šį laikotarpį galima laikyti kaip atrankos metais, kai tik pačios energingiausios, karingiausios, gabiausios laimėjo šią kovą su laiko požiūriu į moterį. Vienos pasiekė savo tikslą, kitos dirbo, lavinosi savarankiškai, bet nekapituliuavo. Prie pastarųjų priklausė ir mano mama. Čia būtina prisiminti, kad aplinkybės, kurios nulėmė senelio gyvenimą, veikė ir mamai augant, todėl senelio elgesį šiuo klausimu galima pateisinti, nes protingiau buvo sutikti su mažesne blygybe, negu priešauti nelaimę visai šeimai.

Nedidelio ūgio, juodomis kasomis, giliomis juodomis akimis, judri, energinga, valinga mama sugėbėdavo visus klausimus spręsti savarankiškai.

Giliai religinga, bet ne fanatiška. Turėjo polinkį į dailę. Laisvalaikiu darė gražius karpinius iš popieriaus, gėles, siuvo lėles. Namams viską siūdavo pati. Daug skaitydavo. Dirbant mokykloje, ypač katekizacijos klausimais, reikėjo daug bendrauti su vietos klebonu. Jų norai ir pažiūros į mokymo programą ne visai sutapdavo. Prisimenu kunigą, teologijos daktarą Čepėną, kuris iš vaiko, einančio pirmos Komunijos, reikalavo žinoti beveik visą Naujojo ir Senojo testamento istoriją. Tą medžiagą reikėjo pačiam įsisavinti ir tada išmokyti vaiką.

Tokiame miestelyje kaip Šaukotas visas žmonių visuomeninis-kultūrinis gyvenimas buvo susietas su bažnyčia. Atsiradus valdiškai mokyklai, katekizacijos ruoša liko senajai mokyklai ir tęsėsi dar gerą dešimtmetį.

Mama dalyvavo bažnyčios chore, įvairiose jos organizacijose ir komitetuose. Paminėtinas klebono dr. Čepėno iniciatyva organizuotas kapinių pertvarkymo darbas. Kapinės atrodė panašiai kaip ir dabar, tik nebuvo tinkamų įėjimų ir tvarkos. Buvo nutiesti nauji, tiesūs žvyruoti keleliai, pakelti nuo jų kapai, iškirsti krūmai ir nereikalingi medžiai, pastatyti suoleliai. Kapinės tapo gražiu parku, kur buvo malonu apsilankyti, pasėdėti, jaunimo traukos vieta. Taip atliktas didelis darbas. Tame komitete aktyviai dalyvavo ir mano mama. Didelė garbė Šaukoto apylinkės gyventojams už jų aukštą moralinį ir aplinkotvarkinį sąmoningumą, kuris gali būti ir šių dienų tautiečiams gražiu pavyzdžiu.

Šviesaus atminimo autorius

Per Pirmąjį pasaulinį karą, vokiečių okupacijos metu, nuo fronto linijos, kuri ėjo kažkur prie Daugpilio, į Šaukotą atkelta daug pabėgėlių. Jie apgyvendinti išstremtų žydų namuose (žydus išstrėmė rusai, įtardami juos bendradarbiaujant su vokiečiais). Dėl maisto stokos ir antisanitarinių gyvenimo sąlygų kilo dėmėtosis šiltinės epidemija. Sirgo beveik visas miestelis. Daug mirė. Kai kuriose šeimose – net po du žmones. Medicininės pagalbos nebuvo jokios. Vienintelis miestelio felčeris buvo pasitraukęs, o su jo išvykimu neliko ir vaistinės, nes jis ir vaistais aprūpindavo sergančiuosius. Buvo namų, kuriuose sirgo visi, ir nebuvo kam sergančiųjų slaugyti. Tuo sunkiu metu slaugos darbą ėmėsi organizuoti mano mama. Prikalbinusi dar dvi moteris (viena buvo kaimynė Macinė, kitos neprisimenu), ėmėsi slaugyti sergančiuosius. Reikia tik stebėtis tokios iniciatyvos drąsa. Visų slaugių namuose buvo maži vaikai, tarp jų – ir aš su ketveriais metais vyresne seserimi. Tik Dievui dėkui, kad visi išlikome sveiki ir gyvi.

Mama glaudžiai bendravo su žmonėmis – vieni jų buvo giminaičiai, kiti – draugai, bet kiekvieną sekmadienį ar turgaus dieną svečių prisirinkdavo pilni kambariai. Su mama neretai būdavau ir aš. Pobūvių metu dažnas į mamą kreipdavosi „mokytoja“.

Mano tėvas buvo kilęs iš gausios šeimos: septyni broliai ir trys seserys. Savo žemės neturėjo, nuomodavo stambius ūkius. Tėvas buvo vyriausias šeimoje, todėl jam grėsė pavojus patekti į carinę armiją 25 metams. Išėitis buvo viena – pabėgti į Ameriką. Apsigyvenęs JAV, rūpinosi pasiimti ir šeimą, bet mamos nuostata buvo kitokia. Ji išvažiuoti nesutiko, sutarė, kad tėvas, uždirbęs pinigų, ir pats grįš į Lietuvą. Mama buvo įsitikinusi, kad turint pinigų gerai gyventi galima ir Lietuvoje. Taip patriotiškai galvojo mano mama dar prieš 100 metų.

Svajonė išsipildė. Dar prieš Pirmąjį pasaulinį karą buvo sukaupta stambi pinigų suma ir laikoma Komaro banke Baisogaloje. Karui prasidėjus, bankas užsidarė, bankininkas dingo. Taip dingo ir daugelio metų šeimos santaupos. Pokario metais teko gyventi iš to, kas nebuvo padėta į banką. Tai senelių iš mamos pusės palikimas ir mamos sutaupti, namie laikyti pinigai.

Konfliktas šeimoje kilo dėl to, kuo man būti.

Paskutinė Šaukoto daraktorė palaidota Šaukoto kapinėse, netoli šventoriaus

Tėvo tvirtas žodis – kunigas, mama tam pritarė, tik aš vienas buvau kitokios nuomonės. Svajojau apie jūriniųkystės arba meno mokyklą. Tačiau mano planams įgyvendinti atsirado labai daug kliūčių. Į jūriniųkystės mokyklą priimdavo baigus progimnaziją, o kol aš tai padariau, mano trokštamą mokyklą uždarė ir baigti ją buvo galima tik Suomijoje, sudarius 12 metų sutartį. Į meno mokyklą Kaune galėjai įstoti, bet dailininkės Katiliūtės savižudybė Kaune nuo Žaliojo tilto labai pakenkė tam pasirinkimui. Ši profesija nebuvo priimtina ir šeimoje, o finansavimo galėjau tikėtis vien tėvams sutikus. Teko rinktis tarpinę specialybę, o tapus savarankiškam, siekti norimos.

Tėvas, sužinojęs apie mano atsisakymą būti kunigu, visomis nuodėmėmis apkaltino mano mamą už blogą sūnaus auklėjimą, ir mūsų santykiai nutrūko. Supykinti tėtį su mama sugebėjau, o sutaikyti nespėjau, nes Antrojo pasaulinio karo metu abu tėvai mirė: vienas – Lietuvoje, kitas – priešingoje žemės pusėje – JAV.

Parengė Vida Pužaitienė, Radviliškio viešosios bibliotekos Šaukoto filialo vyresnioji bibliotekininkė

Jos ir Stanislovo Jankevičiaus šeimos archyvo nuotraukos

PAKALNIŠKIAI

PETRAS JUKNEVIČIUS,
istorikas

Nėra lengva rašyti apie kaimą, kuriame prabėgo vaikystė. Juk viskas tada atrodė kitaip, vaiko pasaulį ribojo tolumoje dunksantis miškas, ūke tirpstančios sodybos. Bet sulig metais ta riba vis plėtėsi. Taip jau susiklostė, kad mano vaikystė bėgo vieniemyje, kaimo palaukėje, prie ribos su Raginėnų kaimo laukais, ir Šniukoniai buvo čia pat. Į mokyklą ne į vieną teko eiti: pradinė – Pakalniškiuose, penktoji klasė – Šniukonių septynmetėje (bet ji buvo panaikinta), aštuonias klases baigiau Dambavoje, vidurinė mokykla lankyta jau Šeduvoje. Taip akiratis plėtėsi, bet Pakalniškiai liko man gražiausia vietovė.

Buvusi kaimo pradinė mokykla

Jau vaiko ausiai teko išgirsti, kad tai – senas kaimas: tiesinant ir asfaltuojant kelią Panevėžys–Šeduva, pas mus trumpam apsigyvenęs vairuotojas, veždavęs žvyrą ant kelio iš Pakalniškių karjerų, pasakodavo apie išskamus žmonių kaulus, diržų sagtis. Gerokai vėliau sužinojau, kad pušynėlyje, Daugyvenės kairiajame krante, yra II–III a. pilkapynas, kiek toliau, Kapupio dešiniajame krante, – kito pilkapyno fragmentai. Kairiajame Daugyvenės krante aptikta senovės gyvenvietė...

Į istorinius šaltinius kaimas pateko XVI a. viduryje, tai yra tada, kai Upytės valsčiuje buvo vykdoma Valakų reforma. 1555 m. sudaryta Pravogalos vaitystė, į kurią įėjo Bividovičių (Baukų), Šnikovičių (Šniukonių), Gabogalos (Raginėnų) ir Pravogalos (Pakalniškių) kaimai. Vaitu paskirtas Juchno Babenas.

Pravogalos kaimas buvo didelis, nes išmatuotas 41

valakas geros žemės. 1556 m. matininkams baigus darbą, valakus paėmė šie asmenys: Staniulis Juchnonis su broliu Jonu, laisvas valakas vaitijai, suolininkas Petras Šukys su sūnumis, Narutas Strodevičius su sūnumis, Petrikas ir Stanas Juchnovičiai, Krištanas Juchnovičius su sūnumis, suolininkas Milvydas Rimdovičius su sūnumis, Jonas Dovgelovičius [ir] Laurynas Rimdevičius, Jonas Vingelovičius su sūnumis, suolininkas Narimontas Stankovičius su sūnumis ir broliu Jurgiu, Datis Jacevičius su sūnumis, Jonas Jarekovičius, Juchno Bogdanas ir Danius Voidalovičius (kartu 2 valakus), Rimdius ir Natis Gricevičiai bei Voišnaras Promanis (kartu 2 valakus), Petras Viršelis, Januška Daovgelovičius, Laurynas ir Janka Pracevičiai, Petras Jankovičius su broliu Tomášu, Rimko Butnevičius su sūnumis, Vencka Pupovičius su sūnumi Miku, Januška Pupovičius, Andriuška Gimatonis, Jurgikovičius Pačiūnas su broliu Janka, Mikas Venckovičius su broliu Meiliotu, Januška Dovgelanis su Jaku Janoniu, Petras Bernatovičius, Petras Dobkovičius su sūnumis, Rimas Jaunevičius su sūnumis, Petras Šukys su broliu Nariušiu, tas pats Petras [ir] Rimas Petronis Dačka Dovknevičius su sūnumis, tas pats Dačka su sūnumis, Romanas Midolovičius, Povilas Janovičius, Jonas Suvučionis su sūnumis, Narmonas Stacucevičius su sūnumi Petru, Beršelis Beniūnas [ir] Povilas Meliucanis, Alechna Jakubovičius su broliu Jonu. Taigi, be rezervuoto valako vaitui, kaime buvo paimta 40 valakų.

Nuo kiekvieno valako kaimo gyventojams buvo nustatyta mokėti po 1 kapą ir 16 grašių. Dar po 15 grašių jie privalėjo mokėti vietoje pastotės, duodamos natūra, sargybos ir kitų pareigų karaliui, taip pat po 15 grašių vietoje 2 statinių avižų su pristatymu.

Iš žemių aprašymo matyti, kad dviejų kaimo laukų ribos prasidėjo galu nuo Daugyvenės, o kitu galu rėmėsi į Bividovičių (Baukų) valakus, vienu šonu ribojosi su Šeduvos miestiečių valakais, kitu – su Gabogalos (Raginėnų) valakais. Trečias laukas prasidėjo galu nuo Daugyvenės, jo šone – du Miciūnų kaimo laukų galai, kitu galu laukas rėmėsi į Kurklių kaimo dviejų valakų dviejų laukų šonus, o kitu šonu ribojosi su jo Karališkosios didenybės mišku. Šalia kaimo valakų buvo du užusieniai. Vienas jų – prie trečiojo Gabogalos lauko. Tai 8 margų dydžio geros žemės plotas, kurį paėmė Rimka Jevnevičius. Nuo kiekvieno margo jis privalėjo mokėti po 3 grašius ir 7

pinigėlius. Kitas buvo prie Kurklių kaimo valakų šono. Tai 2 valakų ir 4 margų mišku apaugęs vidutinės žemės sklypas. Jis buvo padalytas į dvi lygias dalis, kurios paimtos dar 1555 m. Vieną nuo Pravogalos pusės 1 valako ir 2 margų dalį paėmė Jonas ir Gricas Sovečiovičiai, o kitą tokio pat dydžio dalį, buvusią nuo Kurklių kaimo pusės, – Mikalojus ir Simonas Dovkovičiai. Jiems prievolės nustatytos 1556 m. Nuo kiekvieno valako reikėjo mokėti 1 kapą ir 10 grašių činšo, už pastotes ir sargui – 5 grašius, už avižas 20 grašių. Nuo kiekvieno margo buvo privalu mokėti po 3 grašius ir 5 pinigėlius.

Buvusi pieninė

Pravogalos kaimo valakų šone pagal miestiečių valakus buvo įsiterpęs 2 margų ir 12 rykščių prastos žemės sklypas. Jį 1556 m. paėmė Juchna Vodetovičius. Jis nuo kiekvieno margo turėjo mokėti po 3 grašius ir 4 pinigėlius, o nuo kiekvienos rykštės – 1 pinigėlį ir 2/15 dalies.

Iš 1580 m. Upytės valsčiaus mokesčių registro nuorašo matyti, kad Pravogalos (Pakalniškių) vaitystė buvo užstatyta kunigaikščiui Krošinskiui (Jonas Krošinskis mirė 1576 m., valdymą perėmęs jo sūnus Petras – 1621 m.). Taigi tolimesnė vaitystės ir kaimo istorija susijusi su Šeduvos dvaru.

Po Krošinskių mirties valdovo privilegija būti Panevėžio ir Šeduvos laikytoju suteikta Žemaičių seniūnui Jeronimui Valavičiui. XVII a. 2-ojoje pusėje karalius Jonas Kazimieras Šeduvos seniūniją su visais raktais, kaimais ir pavaldiniais bei su jų prievolėmis ir kitokiomis priklausomybėmis buvo pavedęs Lietuvos Didžiosios kunigaikštystės raštininkui Andriui Kazimierui Gelgudui bei jo žmonai Antaninai Gelgudienei. Vėliau valdė Flemingai, o 1775 m. tai atiteko Poniatovskiams. 1778 m. Kazimieras Poniatovskis Šeduvos rūmus ir valdas užrašė sūnui Stanislovui Poniatovskiui.

Tad XVII–XVIII a. Pakalniškiai priklausė Šeduvos seniūnijai. 1738 m. kaime gyveno 15 šeimų. Šiuo metu turimi duomenys neleidžia tiksliau nustatyti, kada įkurtas Pakalniškių palivarkas, bet nėra abejonės, kad jis atsirado tuo laikotarpiu. Iš 1789 m. Upytės pavieto iliustracijos matyti, kad tuomet Stanislovo

Poniatovskio Šeduvos grafystei priklausė Šeduvos dvaras, Šeduvos miestas, Pakalniškių palivarkas su kaimais. Beje, 1775 m. Šeduvos parapijoje nurodytos 8 smuklės. Tai ne visi duomenys, bet greičiausiai į tą skaičių patenka ir Pakalniškiuose buvusi karčema.

1798 m. Šeduvos dvarą iš Poniatovškių nupirko baronas Teodoras fon Ropas. Taigi XIX šimtmetį Pakalniškiai pasitiko jau priklausydami naujam šeimnininkui. Ropai bylinėjosi su Šeduvos miestiečiais dėl jų baudžiavinių prievolių vykdymo, o baudžiavinių valstiečių padėtis Šeduvos apylinkių kaimuose buvo lengvesnė.

Iš 1812 m. Kauno gubernijos parapijų atlaso matyti, kad gatvinis Pakalniškių kaimas buvo išsidėstęs apibus kelio Panevėžys–Šeduva. Tiesa, čia klaidingai pažymėti kaimyniniai Pakalniškių kaimai – Baukai ir Šniukoniai – jie sukeisti vietomis. Savotiškai šį netikslumą ištaiso J. Bielinis, to paties šimtmečio pabaigoje parašęs: „Einant iš Szaduvos į Rozalimo pusę, pataikini iszeiti per tarpą tu sodžiu. Pakalniskziai ir Reginenai bus po deszniai rankai ant vieszkelio, o Baukai ir Szniukoniai po kairiai.“

Per Pakalniškius 1812 m. traukė Napoleono armijos X korpuso, vadovaujamo maršalo Žako Makdonaldo, kolona.

1820 m. Pakalniškių kaime gyveno 64 gyventojai. Tuomet kaimas (*wies Pakalniszki*) tebe priklausė Šeduvos dvarui.

Pakalniškius palietė carinės represijos: Muravjovo įsakymu už 1863–1864 m. sukilėlių rėmimą Pakalniškių ir netoliese esančių Pociūnų gyventojai turėjo būti ištremti į Rusiją. Pakalniškiesiems kažkaip pavyko išvengti tremties. Matyt, dėl to, dvidešimčiai metų praėjus nuo šių įvykių, kaime buvo pastatytas mūrinis koplytstulpis, išlikęs iki šių dienų. Kaip rašyta rajono laikraštyje „Mūsų kraštas“ 1995 m., pasakojama: nors tada galiojo griežti draudimai, kaimo vyrai tą koplytstulpį pastatė per vieną naktį, ir niekas nesužinojęs, kas tai padarė. Koplytstulpis – iš plytų, apie 6 m aukščio, viršuje turintis 4 nišas, kuriose buvo šventųjų skulptūrėlės, ant stogelio – kalvio iš metalo nukaltas kryžius.

Spaudos draudimo metais pas Pakalniškių gyventoją Jurgį Plungę apsilankydavo garsusis knygnešys Jurgis Bielinis.

Po baudžiavos panaikinimo Pakalniškių kaimą carinė administracija priskyrė Smilgių valsčiui. 1892 m. Kauno gubernijos gyvenamųjų vietų sąrašė nurodytas Pakalniškių kaimas ir palivarkas. Taip pat ir XX a. pradžios lenkų geografiniame žodyne.

Iš Kauno gubernijos abėcėliniame sąrašė pateiktų dokumentų aišku, kad 1903 m. Pakalniškių kaime gyveno 235, palivarke – 16 gyventojų. Kaimas į

vienkiemius pradėjo skirstyti dar prieš Pirmąjį pasaulinį karą, įgyvendinant Stolyfino agrarinę reformą. Išsiskirstė 1909–1911 m.

Kaizerinės okupacijos metais, 1915-aisiais, Smilgių valsčiui priklausė Pakalniškių bendrija su kaimu ir palivarku.

Susikūrus nepriklausomai Lietuvai, kaimo švietosiu, ypač Kazimiero Plungės, rūpesčiu 1921 m. Pakalniškiuose įkurta pradžios mokykla. Ji veikė buvusioje karčemoje ir ilgai skleidė šviesą ne vienai pakalniškiečių kartai. Tarpukaryje kaime, prie kelio Panevėžys–Šeduva, pastatyta pieninė.

1923 m. Pakalniškių kaime buvo 47 ūkiai su 260 gyventojų. Palivarke – 3 ūkiai su 65 gyventojais. Vykdamas tarpukario žemės reformą, Pakalniškių palivarkas išparceliuotas 1924 m. Iš Panevėžio apskrities žemės tvarkytojo ataskaitos akivaizdu, kad Pakalniškių palivarke, priklausiusiame Bruno Ropui, dirbamos žemės buvo 193 ha, nedirbamos – 3 ha. Skirstant palivarką, sudaryti 23 sklypai. Buvusio palivarko žemėse įsikūrė Mažulių kaimas. Palivarko centrą buvo įsigijęs antropologas, profesorius Jurgis Žilinskas (1885–1957).

XX a. šaltiniai jau leidžia daugiau pasakyti ir apie kaimo gyventojus. Turimi duomenys rodo, kad pakalniškiečiai buvę gana aktyvūs, dalyvavę to meto įvykiuose. 1905 m. revoliucijos dalyviams iš Pakalniškių Juozui Motiekaičiui ir Vincui Dumšei teko emigruoti į Ameriką. Tarpukaryje kaime susikūrė socialdemokratų kuopelė, kuriai priklausė Vladas Činga, Petras Kliorė, Andrius Lukoševičius, Adomas Vaitiekūnas, Pranas Zenkevičius. Kuopelėi vadovavo mokytojas Kazimieras Plungė. Tiesa, kuopelės nariai daugiau užsiėmė savišvieta ir, išskyrus P. Kliorę, valdžiai didesnių rūpesčių nekėlė. Pastarasis 1928 m. Raudondvaryje paminėjo gegužės 1-ąją, išskeldamas medyje vėliavą. Panevėžio apskrities archyve esantys dokumentai rodo, kad P. Kliorė buvo gavęs žemės sklypą parceliuojamo Pakalniškių palivarko žemėje: 1935–1936 m. jis dėl sklypo ribų bylinėjosi su Petru Antanaičiu ir Petru Skipičiu.

1940-ieji žymesnio pėdsako Pakalniškiuose nepaliko: dvaras jau buvo išparceliuotas, didesnių ūkininkų žemė daugiau neapkarpyta. Prasidėjęs TSRS–Vokietijos karas kaimą palietė labiau. Jau pirmosiomis karo dienomis žuvo du žmonės, bomba pataikė į Čingų namą. Šeduvos apylinkėse pradėjo veikti tarybinių partizanų Gražinos junginio būrys. 1944 m. Pakalniškiuose įvyko susirėmimas tarp besitraukiančių vokiečių ir puolančių tarybinių karių.

Pokaris palietė kaimo gyventojus: į vakarus pasitraukė Gvaldos, į rezistencinį judėjimą įsijungė broliai Jonas, Stasys ir Steponas Alksniai, Justinas Plungė.

XIX a. 2-ojoje pusėje kaime pastatytas kopyltstulpis

Pokario metais Pakalniškiai virto apylinkės centru. Kurį laiką čia veikė Mašinų arklių nuomojimo punktas, kuriam vadovavo Valentas Abromaitis. 1948 m. Mažulių kaime susikūrė kolūkis „Pirmyn“, kurio pirmininku išrinktas P. Kliorė. Pakalniškių kaime kiek vėliau įkurtas „Paryžiaus komunos“ kolūkis, jį vėliau įjungtas „Pirmyn“ kolūkis. Pakalniškiai tapo kolūkio pagrindine gyvenviete. Taip pradėjo kurtis naujoji kaimo dalis tarp pieninės ir malūno. Pirmieji namus pasistato Paškevičiai, Leščinskai, Motiejūnai, pastatytas pirmasis mūrinis dviaukštis pastatas. Nuo 1950 m. Pakalniškiuose veikia biblioteka, 1957 m. įkurti kultūros namai.

1962 m. panaikinus Šeduvos rajoną, Pakalniškiai priklausė Radviliškio rajonui, o panaikinus „Paryžiaus komunos“ kolūkį, kaimas tapo Šeduvos tarybinio ūkio-technikumo padaliniu. 1987 m. jau išaugusioje Pakalniškių gyvenvietėje pastatyta nauja mokykla. 1959 m. Pakalniškiuose gyveno 191, 1970 m. – 247, o 1979 m. – 359, 1985 m. – 459, 2001 m. – 422, 2013 m. – 422 gyventojai.

Pokaryje buvusioje kalvio Klemo Alksnio kalvėje kurį laiką kalviu dirbo Petras Švilpa, visoje apylinkėje garsėjo kuliamosios mašinistas Jonas Misikas. Kultūros srityje ženklų pėdsaką paliko Monika Zenkevičienė, tautodailininkė Bronislava Radauskienė, ne vieną pakalniškiečių kartą mokė Kazimieras Plungė ir Apolonija Plungienė.

Autoriaus nuotraukos

ŠALTINIAI IR LITERATŪRA

- Atlas de district de Kowno*. Lietuvos valstybinis istorijos archyvas, f. 525, ap. 8, b. 1582.
- BIČKAUSKAS, GENTVILA, L. *1863 m. sukilimas Lietuvoje*. Vilnius, 1958, p. 266.
- BULZGIS, S. Daugyvenės žemė. *Komunizmo aušra*, 1970 08 20, 22, 27.
- Daugyvenės kraštas*. Kaunas, 1998, p. 62–64, 65, 94–95.
- DUNAUSKIENĖ, G. Ilgaamžė, kurianti grožį. *Šiaulių kraštas*, 1999 08 29.
- DUNAUSKIENĖ, G. Kultūros įstaigose – permainos. *Šiaulių kraštas*, 2001 02 24.
- DUNAUSKIENĖ, G. Paprastučio šiaudo grožis. *Komunizmo aušra*, 1984 01 11.
- ERELIS, J. B. [Bielinis J.]. *Istoriscki pritikimai iz ukininuku gyvenimo Lietuvoje. Ju praitė ir ateitė*. Vilnius, 1899, p. 48.
- Feodalinių žemės valdų Lietuvoje inventorių aprašymas*. Vilnius, 1963, p. 35.
- GERTINSKAJA, V. Partizanų ryšininkė. *Draugystė*. 1965 05 22.
- GIRKUS R, LUKOŠEVIČIUS, V. XIX a. Lietuvos dvarų valdų planų ypatumai. *Geodezija ir kartografija*. T. XXXII, 2006, nr. 2, p. I c.
- Ištrauka iš Panevėžio apskrities žemės tvarkytojo metinės darbų ataskaitos apie išskirstytus dvarus Panevėžio apskrityje 1924 metais. *Panevėžio balsas*, 1925 01 01.
- JUKNEVIČIUS, P. Garsus kraštietis misininkas Petras Urbaitis. *Daugyvenės krašto šviesuoliai*. Konferencijų pranešimai / Sudarytojas ir redaktorius P. Juknevičius. Panevėžys, 2009, p. 117–120.
- JUKNEVIČIUS, P. Garsus kraštietis misininkas Petras Urbaitis. *Tėvynė*, 2007 07 25.
- JUKNEVIČIUS, P. Misionierius iš Pakalniškių. *Radviliškio kraštas*, 2011, nr. 1(14), p. 39–45.
- JUKNEVIČIUS, P. Mokytojas Kazimieras Plungė. Juknevičius P. *Jais garsus Daugyvenės kraštas*. Panevėžys, 2008, p. 37–38.
- JUKNEVIČIUS, P. Nuo Pakalniškių iki Kinijos. *Daugyvenės krašto šviesuoliai – 4*. Konferencijos, įvykusios 2006 m. spalio 14 d. Burbiškio dvare, pranešimų tezės. Panevėžys, 2006, p. 9–10.
- JUKNEVIČIUS, P. Pakalniškiai. *Gimtinė*. 2003, nr.10.
- JUKNEVIČIUS, P., Žostautaitė D. Garsus antropologas profesorius Jurgis Žilinskas. *Daugyvenės krašto šviesuoliai*. Konferencijų pranešimai / Sudarytojas ir redaktorius P. Juknevičius. Panevėžys, 2009, p. 165–169.
- JURGĖLA, K. *Lietuvos sukilimas 1862–1864 metais*. Boston, 1970, p. 460.
- KALUŠKEVIČIUS, B., MISIUS, K. *Lietuvos knygnešiai ir daraktorai*. 1864–1904. Vilnius, 2004, p. 371.
- Kryžius – kaimo peizažo dalis [D. Miškinienė]. *Mūsų kraštas*, 1995 07 22.
- Lietuvos apgyventos vietos. Pirmojo visuotinio Lietuvos gyventojų 1923 m. surašymo duomenys*. Kaunas, 1925, p. 187.
- LINKEVIČIUS, J. Pakalniškių mokytojai Plungės. / *Mūsų kraštas*, 2000 07 15, 26; 08 05.
- LINKEVIČIUS, J. Pakalniškių mokytojai Plungės. *Radviliškio kraštas*. 2006, nr. 1 (3), p. 29–35.
- MAKSIMAITIENĖ, O. *Panevėžio miesto istorija*. Panevėžys, 2003, p.24, 31.
- MAKSIMAVIČIUS, P. Baterijos vadas [1944 m. susirėmimas prie Pakalniškių]. *Komunizmo aušra*, 1978 05 09.
- MASALSKYTĖ, J. Ką kalba vėjas [P. Zenkevičius]. *Šiaulių kraštas*, 1996 08 29.
- MISIUS, K. ir kt. Pakalniškiai. *Tarybų Lietuvos enciklopedija*. T. 3, Vilnius, 1987, p. 269.
- Pakalniškiai. *Mažoji lietuviškoji tarybinė enciklopedija*. T. 2. Vilnius, 1968, p. 738.
- PAKŠTAS, V. *Dvidešimtojo amžiaus Šeduva*. Vilnius, 1997, p. 52–53.
- PAPLAUSKAS, J. *Negreit išaušo diena*. Vilnius, 1963, p. 115, 149–150.
- Petras Kliorė [Nekrologas] *Komunizmo aušra*, 1978 04 26.
- PETRIKAS, R. Nemirštanti daina [B. Radauskienė]. *Mūsų kraštas*, 1990 11 15.
- Petro Kliorės skundas dėl žemės sklypo ribų Mažulių–Pakalniškių kaime...* Panevėžio apskrities archyvas, f.13–R, ap. 1, b. 303.
- Pokalniszki. *Słownik geograficzny królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich*. T. 15, cz. 2. Warszawa. 1902, p. 125.
- PRASCEVIČIUS, E. Buvo PRAVOGALA, dabar – PAKALNIŠKIAI. *Mūsų kraštas*, 1995 04 22.
- PRASCEVIČIUS, E. Radviliškio rajono Pakalniškių seniūnija. *Radviliškio kraštas*, 2006, nr. 1 (3), p. 36–41.
- PRASCEVIČIUS, E. Upytės valsčiaus Pravogalos ir Rokonių vaitystės 1554–1555 metais. *Mūsų kraštas*. 1996 06 12, 07 24.
- Pro memoria. Monika Zenkevičienė (1920–2004). *Šiaulių kraštas*, 2004 12 03.
- RAČINSKAS, A. Sunkūs išbandymai [V. Činga]. *Komunizmo aušra*, 1968 06 13, 06 15.
- SADAUSKAS, S. Kur Daugyvenė teka. *Komunizmo aušra*, 1975 02 01, 02 09, 02 06.
- SENULYTĖ, B. Pirmasis mokytojas. *Komunizmo aušra*, 1977 06 08.
- SENULYTĖ, B. Senis dėdė. *Komunizmo aušra*, 1977 11 30.
- SENULYTĖ, B. Šalia kelio karčema. *Komunizmo aušra*, 1977 04 27.
- SENULYTĖ-SKIPSKIENĖ, B. *Iš Pakalniškių pradinės mokyklos istorijos*. Panevėžys, 2000.
- ŠENAUSKAS V. Už šviesią ateitį [Mini V. Činga, kitus pakalniškietišius]. *Komunizmo aušra*, 1984 08 04.
- Ten, kur vėliavas kėlėme. *Komunizmo aušra*, 1964 05 01.
- 1556 metų Upytės valsčiaus inventoriūs*. A. Kaminskas. Vilnius, 2011, p. 51–52.
- ŽIAUNYTĖ, S. Kraštotyrinė ekspedicija Pakalniškiuose. *Komunizmo aušra*, 1982 07 14.
- ŽILINSKAS, J. *Atsiminimai*. Vilnius. 2005. p. 255, 324.
- Алфавитный списокъ населённыхъ мѣст Ковенской губернии*. Ковно, 1903, с. 333.
- Списокъ населённыхъ мѣст Ковенской губернии Ковна*. 1892, с. 222.

KUR JŪS, RADVILIŠKĖNAI?

Šia publikacija siekiama priminti kai kuriuos iškilus Radviliškio krašto žmones, likimo nublokštus už Atlanto.

ALEKSANDRAS ŠIDLAUSKAS,
kraštiečių, poetas, kraštotyrininkas

Išsiblaškėte, išsiskirstėte, išsivaikščiojote, išsivažinėjote, palikę savo gimtąją žemę su vešliomis dobielinomis, su rūkstančiais garvežių kaminiais, su žinoma, gaudžia daina „Neišėik, neišeik tu iš sodžiaus...“ Taip buvo lemta, taip skubėta pabėgti nuo siaubingo sovietinio raudonojo maro ir smurto, nuo tremčių, žudynių. Išvengėte kasdienės prievartos ir dvasios naikos. Kas ramią užuovėją suradote, kas mokslus svetur baigėte, kas pagarsėjote toliuose kraštuose, vis pasisakydami, kad iš Vidurio Lietuvos, iš Radviliškijos. Laimė, nežuvote pokario audrose, nebuvote represuoti, tikrai tikiu, kad dažnai jums sapnuodavosi ir tebesisapnuoja gimtoji žemė su vakariais kamuliniais debesimis, su spengiančia baltąja tyla žiemovidžio pavakarėmis, kai dangun nuvingiuoja šiltas dulsvas gryčios kaminų dūmas, su jau pradedančiomis poškėti tvoromis bei sienojais. Savo lemties neišvengti, bet ir savosios tėviškės neišsižadėti. Ar džiaugsmas užplūsta, ar skausmas krūtinėje įsitvyroja, būkite vis čia, iš kur išeita ir nebesugrįžta...

Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas yra išleidęs biografijų žinyną „JAV lietuviai“. Jį parengti padėjo Lituaniistikos tyrimų ir studijų centras Čikagoje. Šiame informaciniame leidinyje pateikiami JAV gyvenusių ir tebegyvenančių tautiečių, ypač pasireiškusių po Antrojo pasaulinio karo, gyvenimo aprašymai. Pratarmėje pabrėžiama: „Per visus okupacijos metus užsienio lietuvių (ypač karo pabėgėlių) patriotinė veikla Lietuvoje buvo nutylima arba visai niekinama, šmeižiama. Rengėjai tikisi, kad šis leidinys prisidės prie mūsų tautos istorinės atminties papildymo.“

Knygoje visų pirma aprašomi tie asmenys, kurie nuolat puoselėjo lietuvių rūpinosi savos tėvynės išlaisvinimu. Dviejuose žinyno tomuose (I t. – 1998 m., II t. – 2002 m.) spausdinama 3690 biografijų. Nemažai tekstų iliustruoti portretinėmis nuotraukomis. Abiejuose tomuose detalai atskleista JAV lietuvių visuomeninė, kultūrinė ir mokslinė veikla.

Norisi pateikti bent trumpą statistinę suvestinę apie

Jurgis Jankus Radviliškyje

tame leidinyje aprašomus radviliškėnus. Jų yra 33 – 10 moterų ir 23 vyrai. Radviliškyje gimusiųjų – 12, Šeduvoje – 4, Grinkiškyje – 2, įvairiuose Radviliškio rajono kaimuose – 15. Pagal profesijas radviliškėnai šitaip pasiskirstę: 6 technikos barų mokslininkai, 5 medikai, 4 rašytojai, po 3 kunigus, švietėjus ir žurnalistus, 2 dailininkai, po 1 kariškį, žemės ūkio specialistą, dainininką, prekybininką, teisininką, ekonomistą, bažnytininką. Tai – skirtingo išsilavinimo ir talento, nevienodos gyvenimo patirties žmonės. Vieni darbai plačiai žinomi visoje Amerikoje, kiti gi pagarsėjo tik-tai lietuvių išeivių telkiniuose. Apie kai kuriuos daugiau ar mažiau žinoma ir Lietuvoje, tuotarp su kitais tenka dabar platėliau susipažinti.

Knygos sudarytojai ir leidėjai ragina užmegzti artimesnius ryšius su savo buvusiais kraštiečiais, įamžinti jų gyvenimą ir kūrybą įvairiuose leidiniuose, pasikviesti juos į savo tėvų žemę, į jų gimtinę. Juk

kiekviena asmenybė – tai mūsų istorijos darbai, lem-ties ženklai ir pėdos, prisiminimų puslapiai. Rajono kultūrininkams, kraštotyrininkams atsiveria palan-kios aplinkybės kreiptis į tuos asmenis laiškais, in-ternetu, paieškoti daugiau jų biografinių duomenų.

Įvairiais metais į svetimus kraštus traukta skirtingais tikslais. Vienų – užsidirbti pinigų ir grįžus tėvynėn įsigyti žemės ar plėtoti verslą. Po 1831 ir 1863 metų sukilimų – kad nebūtų patirta carinių tremčių į sibirus ir represijų. Didžiama lietuvių, pabėgusių 1944 metais nuo sovietinių okupantų antplūdžio, liko už Atlanto, ten įsikūrė, įsigijo specialybes, sukūrė šeimas, susiren-tė būstus, telkėsi į lietuviškąsias parapijas, steigė kul-tūros bei švietimo draugijas, leido laikraščius, žurna-lus, spausdino knygas ir tikrai laiškais palaikė ryšius su giminėmis gimtojoje žemėje. Išeiviai stengėsi išsaugo-ti gimtąją kalbą, jos mokė savo vaikus sekmadieninėse mokyklėlėse, supažindino su prigimtaisiais papročiais, šventėmis ir kitomis etninės kultūros tradicijomis. Ka-rui baigiantis, 1944 metais, į Vakarų Europą plūstelėjo tūkstantinės pabėgėlių bangos, kurios po trejų metų persikėlė į JAV, Kanadą, Australiją, Pietų Ameriką. Ne vienas radviliškėnas pasiliko visam laikui gyven-ti Čikagoje, Niujorke, Klivlende, Putname. Tad nors keliais brėžiais apie juos, jų gyvenimus – tai, kas ne-turi iš mūsų atminties išdilti (panaudoti tie duomenys, kurie pateikti minimame žinyne).

Apie rašytojus **Jurgį Jankų** (1906–2002), **Vytautą Alantą** (1902–1990), **Balį Gaidžiūną** (1911–1996), **Antaną Tulį** (1898–1977), dainininką **Stasį Citvarą** (1909), kunigą **Lionginą Jankų** (1912–1968), kitą kunigą **Joną Juodeiką** (1902–1969) ir jo brolių ekonomistą **Vladą Juodeiką** (1900–1977), tapytoją, grafikę, tekstilininkę **Janiną Monku-tę-Nagienę** (1923) jau rašyta rajono laikraščiuose, monografijose „Baisogala“, „Grinkiškio kraštas“ bei žurnale „Radviliškio kraštas“. Dabar bent keliais sa-kiniais apie kitus radviliškėnus.

Šeduvis **Feliksas Andriūnas** (1912–1995) – žy-mus elektronikos specialistas, visuomenės veikėjas. Jis, be kita ko, tyrinėjo dailininko ir Lietuvos diplomato A. Staneikos gyvenimą, kūrybą, parengė ir išleido apie jį monografiją, o gyvenimo pabaigoje M. K. Čiurlio-nio muziejui Kaune padovanojo jo tapybos darbų ir piešinių kolekciją. Mokytoja **Marta Babickienė**, gimusi 1897 metais Raginėnuose, organizavo šalpa-kovų už Lietuvos laisvę invalidams ir Sibiro tremti-niams, plėtojo moterų kultūrinį darbą, domėjosi karių šeimų moterų gyvenimu. Radviliškietė žurnalistė ir rašytoja **Aurelija Balašaitienė**, gimusi 1923 metais, Šiauliuose mokėsi prekybos, dėstė anglų kalbą, dirbo vertėja teismuose, tarnavo banke, studijavo retoriką ir

Aurelija Balašaitienė

Kazys Daugėla

psichologiją, kūrė švenčių bei minėjimų programas. Ji aktyviai reiškėsi išeivijos periodikoje, paskelbė pluoštą kelionių įspūdžių, parašė romanų, eilėraščių. Už gro-žinę kūrybą ne kartą premijuota. Gražioniuose 1890 metais gimė Lietuvos kariuomenės pulkininkas **An-drius Butkūnas**. Nuo 1949 metų jis apsigyveno JAV. Apdovanotas IV ir V laipsnių Vyčio kryžiais. **Anta-nas Butkus** (1918–1997), gimęs Piepaliuose, buvo agronomas, biochemikas. Mokėsi Dotnuvoje, Halėje. Spaudoje paskelbė daugiau kaip 40 mokslinių darbų. Gyvenimo pabaigoje sugrįžo į Lietuvą. Radviliškėnas **Kazys Daugėla**, gimęs 1912 metais, tapo inžinie-riumi, garsiu fotografu. Mokėsi Vienoje, mokytojavo Kėdainiuose. Dalyvavo 113 tarptautinių fotografijos parodų, išleido albumų, pelnė diplomų. Pavartyčiuose savo jaunystę praleido **Kostas Dočkus**, gimęs 1916 metais. Tai – metalurgijos ir chemijos inžinierius. Pa-skelbė straipsnių apie metalų apsaugojimą nuo rūdi-jimo. Apdovanotas už profesinę ir lietuviybės veiklą. Džiugoniuose užaugo **Pranutė Janušauskaitė-Iva-nauskienė** (1902–1995). Ji rengė lietuviškas progra-mas, skaitė savo kūrybos eilėraščius, rėmė lietuvišką spaudą. Keliolikai šeimų iš Lietuvos padėjo atvykti į Ameriką ir ten įsikurti. Tame pačiame kaime 1912 metais gimė žurnalistas, prekybininkas, visuomeni-ninkas **Jurgis Janušaitis**. Jis Čikagoje įkūrė didžiau-sią lietuviško maisto bendrovę „Parama“, rašė į spaudą, prisidėjo prie išeivijos dainų švenčių organizavimo. Apdovanotas daugeliu premijų. Šeduvis **Domas Kri-vickas**, gimęs 1905 metais, tapo teisininku. Studijas gilino Prancūzijoje ir Vokietijoje. Dalyvavo tarptauti-nėse bylose, buvo Vilniaus universiteto prorektorius (1941–1943). Parašė teisinės tematikos knygų, ben-dradarbiavo spaudoje. Radviliškėnė pedagogė chore-ografė **Kotryna Steponaitytė-Marijošienė**, gimusi 1905 metais, studijavo pedagogiką, psichologiją, lite-

Vytautas Alantas

Stasys Citvaras

ratūrą ir istoriją. Plačiai reiškėsi kaip sporto švenčių baletmeisterė. Ji sukūrė populiarius šokius „Malūnėlių“, „Audėjėlę“, „Aušrelę“. Amerikoje vadovavo šeštadienei lietuvių mokyklai ir skautų organizacijai. Pedagogė ir slaugytoja **Regina Gimbutaitė-Mikailienė** 1922 metais gimė taip pat Radviliškyje. Ji mokytojavo pabėgėlių stovyklų gimnazijose. Vėliau Niujorke įgijo pedagogikos magistro laipsnį, buvo slaugių koledžo dėstytoja, asocijuota profesorė, priklausė įvairioms profesinėms draugijoms. **Francis Mažeika**, gimęs 1918 metais, JAV vertėsi privačia praktika, tarnavo karinėse oro pajėgose. Šeduvė **Antanina Nansėdienė** (1892–1969) pasižymėjo kaip katalikų veikėja, palaike Lietuvos nepriklausomybės idėjas, bendradarbiavo spaudoje, pelnė apdovanojimų. Iš Radviliškio su tėvais į Vakarų pasitraukė gydytoja, keramikė **Ina Nenortienė**, gimusi 1929 metais. Ji dirbo terapeute, studijavo emalio tapybą. Savo meninę kūrybą demonstravo televizijoje, mokyklose, kursuose. Rašė spaudoje, domėjosi tautiniais rūbais. Legečiuose gimė chirurgas, visuomenininkas **Jonas Poška** (1889–1970). Dvidešimtmetis išvyko į JAV. Studijavo filosofiją, sociologiją, vėliau – mediciną. Įkūrė lietuvių katalikų moks-

leivių draugiją, inicijavo išėivijos lietuvių sporto ir dainų šventes. Kūrė eilėraščius, pasakas, rašė libretus, vertė iš vokiečių kalbos. **Kazimieras Pusnikas** gimė 1893 m. Lapuose. 1913-aisiais atvyko į JAV. Bendradarbiavo „Vienybėje“, „Dirvoje“. Užpatentavo mašinų patobulinimų. Dainavo lietuvių chore, vaidino Stasio Šimkaus vaidintojų grupėje. Radviliškyje 1925 metais gimė dainininkas (lyrinis tenoras) **Leonas Sodeika**. Jis dalyvavo Čikagos lietuvių operos spektakliuose. Į „Dainavos“ ansamblio plokštelę įrašė solo kūrinių. Inžinierius architektas **Jonas Stankus**, gimęs 1921 metais Radviliškyje, suprojektavo lietuvių bažnyčią Čikagoje, įkūrė statybos bendrovę. Buvo aktyvus JAV lietuvių bendruomenės narys. Gydytoja **Grażina Stulpinaitė** gimė 1922 metais taip pat Radviliškyje. Kaip ir daugelis minėtų kraštiečių, į Vakarų suskubo pasitraukti 1944 metais. Ji daug metų dirbo Čikagos miesto municipalinėje sanatorijoje. Juodupiuose išaugo kunigas **Stasys Valiušaitis** (1910–1971). Jis tapo kanonų teisės daktaru, domėjosi scholastikos filosofija. Romoje apgynė doktoratą, tapo vikaru Niujorko vyskupijos parapijose. Grafikė, fotografė, keramikė **Henrieta Vepštienė**, gimusi 1933 metais, Miunchene lankė lietuvių gimnaziją. Domėjosi menu, kūrė daug ekslibrisų. Mėgo fotokoliažo techniką, apipavidalino nemažai knygų. Ypač patrauklūs jos buitinės keramikos dirbiniai. **Juozas Zubkus** (1898–1953), medicinos daktaras, dirbęs Hanau pabėgėlių stovykloje, gimė ir užaugo Radviliškyje. Šis docentas domėjosi ausų, nosies ir gerklės ligomis, bendradarbiavo Lietuvos bei užsienio medicinos spaudoje. Chemikas ir poetas **Kazys Žirgulis** gimė 1912 metais Ilguočių kaime. Dirbo žurnalistu, metus studijavo literatūrą Sorbonos universitete Paryžiuje. Čikagoje įkūrė ir vadovavo chemijos gaminių įmonei „Lunax“. Talkino „Laisvės“ ir „Amerikos balso“ radijams. Būdamas gimnazistas ėmė kurti eilėraščius. 1937 metais išleistoje rinktinėje „Jaunatvės varpai“ poetizuoja jaunystę ir gamtą. Eilėraščių rinkinys 1996 metais išleistas ir Lietuvoje.

...Tokios buvo ir yra kraštiečių lemtys, kurios, baigiantis Antrajam pasauliniam karui, daugiausia inteligentiją privertė pasitraukti iš gimtinės į Vakarų. Po daugelio dešimtmečių, atkūrus nepriklausomą Lietuvą, kai kurie išėiviai sugrįžo aplankyti gimtąjį kraštą, kad pavaikšiotų vaikystės takeliais, jaunystės vieškeliais. Ne visų jų svajonės ir kūrybiniai lūkesčiai išsipildė. Bet visų dirbta ir stengtasi, siekta ir tikėta, kad protėvių, tėvų žemė vėl bus laisva.

Radviliškio viešosios bibliotekos archyvo ir spaudos nuotraukos

... ŠIAD'VOS MIESTELY SAULA TEKĖJE...

(iš liaudies dainos)

Šiuo rašiniu norėjau pagerbti ir padėkoti visiems, išlaikiusiems ir išlaikantiems aukštaitišką dvasinę Šeduvos krašto paprotinę kultūrą.

LAIMA BURKŠAITIENĖ,
etnomuzikologė

Radviliškio kraštui jaučiu sentimentų. Nesu tikra radviliškietė, čia gyvenau tik 7 metus, kol mokiausi tuometinėje vidurinėje mokykloje ir ją baigiau, bet mano tėvų giminės šaknys čia, šiame krašte. Žinoma, liko atsiminimų iš jaunystės laikų, ypač kai eidavome pėsčiomis į mamos buvusią tėviškę netoli Šeduvos. Šeduvą ir jos žmones taip pat pamilau, bet į šį kraštą daug vėliau mane atvedė ne sentimentai, o specialybė. Turiu galvoje dainuojamąją tautosaką ir jos atlikėjus. Esu šios srities specialistė, dirbusi apie 40 metų. Pažįstu beveik visas Lietuvos liaudies dainininkus bei dainininkų grupes, tarp jų – ir aukštaičių, kurie yra ypač pasižymėję ne tik žodine tautosaka, bet ir žavi klausytoją išsaugotomis labai senomis, neretai archajiškais savo krašto dainomis. Jas vertina ne tik muzikai, poetai, bet ir tikslųjų profesijų atstovai.

Pradedant 1949 m., kasmet buvo rengiamos muzikinio folkloro ekspedicijos ir kaupiamas jo archyvas. Tuo rūpinasi dabar Lietuvos muzikos ir teatro akademijos Muzikologijos instituto Etnomuzikologijos skyriaus Etnomuzikos archyvas (LMTA MI ESEA), kuris iš pradžių buvo tik Liaudies muzikos kabinetas Konservatorijoje (kurį laiką – Liaudies muzikos laboratorija). Jį įsteigė profesorė Jadvyga Čiurlionytė, ilgai dirbusi Konservatorijoje ir atkreipusi mūsų dėmesį į liaudies talentus. Profesorė dėstė liaudies muzikos kūrybą (dabar vadintume etnomuzikologija) ir mokė mus, savo studentus, ne tik kruopščiai rinkti, tyrinėti liaudies dainas savo darbuose, bet ir matyti jose išskirtinį meną. Kad geriau pažintų liaudies meną, studentai muzikologai privalėdavo dalyvauti ekspedicijose ir padėti archyvuui kaupti įrašus (ekspedicijos būdavo kompleksinės, jose dalyvaudavo ir kitų aukštųjų mokyklų studentai; dainų rinkimą taip pat organizuoja Lietuvių kalbos ir literatūros institutas). Dabar minėtas archyvas rengia kompaktinių plokštelių serijinį leidinį *Dainų karaliai ir karalienės*. Dainų karalienėmis liaudies dainų rinkėjas kunigas Antanas Juška

Nepailstanti Šeduvos Baba – Emilija Brajinskienė

(XIX a.) vadindavo dainininkes, mokėjusias apie 100, 200 ir net per 400 dainų. Mūsų laikais užrašytos vertingiausios dainos ir pateko į minėtą seriją: Petro Zalansko (dzūkas), Barbaros Buivydaitytės (žemaitė), Onos Sorakienės (dzūkė), Miko Matkevičiaus (dzūkas) – vardyti būtų galima dar daug. Išleidžiami ir įvairių Lietuvos vietovių atskirų dainininkų bei folklorinių ansamblių įdainavimai. Taip pat minėtinos ir dainininkams skirtos monografijos. Daugiausia jų nusipelnė dzūkai, kurie pasižymėjo kaip individualūs atlikėjai, nes dzūkų dainos vienbalsės, nereikalauja pritarimo ir leidžia pasireikšti kūrybiniam procesui. Bene pirmoji daugiabalsių dainų monografija – radviliškėnams gerai žinomos šeduvės Emilijos Brajinskienės knyga *Tetirovins subilda*, išleista Radviliškio viešo-

sios bibliotekos. Knygoje paskelbtos ne tik jos ansamblio dainuojamos dainos, bet ir kita tautosaka: pasakojamoji, smulkioji, papročiai, burtai ir t. t. (yra išleistos ir kelios dainų įrašų kompaktinės plokštelės). Pamąstant, kokios aplinkybės turėjo susidaryti ir nulemti tokios knygos atsiradimą, apskritai šėduvių dainininkų susitelkimą į būrį, prisiminsime pačius liaudies dainininkus, jų nuopelnus, neatsisakant dalyvauti mokslo procese, dažniausiai to ir nenutuokiant.

Po daugelio kasmetinių ekspedicijų 1985 m. su studentais surengėme ekspediciją ir į Šėduvą. Pasirinkome šį kraštą neatsitiktinai. Iki tol labai stokojome užrašytų to krašto dainų, be to, vyravo nuomonė, kad tai – nedaininga vietovė. Pavyko įrodyti: tai – netiesa. Nedainingo krašto Lietuvoje apskritai nėra, yra tik nepakankamas savalaikis ištyrinėjimas. Ši ekspedicija man nebuvo pirmoji pažintis su Šėduvos krašto dainininkais. Dar 1978 m. vos susitvėrusį ansamblį (jam vadovavo ilgametė šėduvių kultūros namų direktorė Emilija Brajinskienė) pakvietė dalyvauti televizijos konkurse. Tai buvo harmonizuotų ir autentiškų liaudies dainų konkursas. Apie antrą turą (pirmame ansamblis nedrįso dalyvauti) E. Brajinskienė pasakojo: *Kultūros namuos buva peln saviveiklininkų. Vės pasipuošė, moterės su gražiom suknelėm, gėls prisisegė. Kiotų elg sejon, bliuskos gražios. Daugums dainava muzikė pritariant. Buva ir su tautinės rūbes, ale rūbė vinod. Mes – pats prasčiaus. Iš skryninių surėnkė rūbelė. Vyrė da kaip i vyrė – su kostiumes, su aulinės bates, su diviskom. Vien mūsų daninyke nejuokais užpyka, pradėje garsė barts. Saka, unt pajuokos mom čė, direktore, atvežė. A mes kokie ubagė, a ko, kad negalejėm pasirėdyt? Nesmag i man pasidare, ale dainuot reik, jeigu jo atvažiamam... Vyrė gerė dainava, jiem vede dains Petrs Abromaitis. Sudainavam mes sava ir laukiam. I praneš: Šėduv važiuoj į televizijo. Nebežinojam kaip besidžiaugt. Viso kel' ligi pat namų dainavam.*

Apie televizijos konkursą rašiau savo straipsnyje knygoje *Aš išdainavau visas daineles II* (1988, p. 145): *Televizijoje šėduviai visai pasimetė, per repeticiją labai stengėsi, bijodami apsijuokti, ėmė lygiuotis į „gražiai“ dainuojančius, į tuos, kuriems „muzikė pritarė“, kurie „tyliau“ ir „garsiau“ dainų posmus kartojo, o baigdami dainą sulėtindavo tempą. [...] Bet šios pastangos prisitaikyti nepaslėpė vienos didžiulės šėduvių ansamblio vertybės – tarmės. Neslepama ir netaisoma ji labai nusodrina dainų skambėjimą.*

Tad, nujausdami, kad šėduviuose slypi vertybės, pasukome į šį „nedainingą“ kraštą. Prieš kiekvieną ekspediciją stengiuosi sužinoti kuo daugiau apie tą vietovę, kurią tyrinėsime, ir apie Šėduvą šį tą radau. Sukauptos žinios patvirtino Šėduvos apylinkių žmonių senas dainavimo tradicijas. Čia ir pateiksiu ištrauką iš savo

Ansambliui „Šėduva“ 2006 m. buvo įteikta „Aukso paukštė“

užrašų: *Šėduva – karališkasis miestas, turėjęs Magdeburgo teises; XIX a. pabaigoje Šėduvoje gyveno jau per 400 „abiejų lyčių dūšių“, iš kurių daugiau nei pusė buvo žydai, per 150 – katalikų (sulenėjusių lietuvių ar lietuvių); be to, stačiatikių, sentikių, liuteronų. Šitų žinių pateikėjas mokytojas V. Geisleris 1899 m. pažymi, kad iš šių gyventojų 248 šeimos užsiima žemdirbyste ir tai esą lietuviai. V. Geisleris iškelia jų darbštumą, pamaldumą, patriotinius jausmus, padorumą. Jie gali būti pavyzdys kitų tautybių gyventojams. Tačiau pamaldumas, kaip teigia V. Geisleris, nekliudęs lietuviams laikytis ir senųjų pagoniškų papročių. Anksčiau, kai žmonės buvę turtingesni, senųjų apeigų buvę kur kas daugiau, bet jos reikalavusios daugiau išlaidų. Gyventojams nuskurdus, sumenko ir apeigos.*

Savo knygelėje „Šėduvos lietuvių vestuvinės apeigos...“ pasirodžiusioje rusų kalba, V. Geisleris yra aprašęs senovines šėduvių vestuves, krikštynų fragmentus, taurius bičiulystės papročius. Ten pat paskelbė ir vestuvinių dainų pavyzdžių, verstų į rusų kalbą. Jie sutapo su mūsų ekspedicijoje užrašytų dainų variantais. Vestuvinių dainų ir papročių tada užrašėme daugiausia. Iš pradžių ekspedicijoje studentams nelabai sekėsi, daugelis žmonių buvo pamiršę, ką jaunystėje dainavo ar girdėjo dainuojant kitus, nes jautėsi netikėtai užklupti. Bet pakartotinai juos lankant, vaizdas pamažu ėmė keistis. Vėliau į šį kraštą važiauvau dar ne vieną kartą ir kaskart parsiveždavau vis naujai prisimintų dainų bei jų variantų, kurie mokslui labai svarbūs. Mūsų „įkyrumas“ veikė dainininkų atmintį ir kartu su instrumentine muzika sukaupėme apie 200 užrašymų (vėliau – dar kita tiek).

Didžiausia ekspedicijos entuziastė buvo E. Brajinskienė. Pas ją buvau ir apsistojusi Raudondvaryje. Vakaraus, kai grįždavau iš dainininkų, ją rasdavau

ką tik grįžusią iš darbo, pavargusią ir dar nevakarie- niavusią, o ji pirmiausia prašydavo manęs parodyti, ką užrašiau. Įrašų klausydavome iki vidurnakčio. Ji be galo žavėjosi, pati dainavo ir džiaugėsi. Turėda- ma laiko (o dainoms visada jo surasdavo), dažnai ji mums ir vadovaudavo, nes gerai pažinojo aplinkos žmones. Tad su ja ir nukeliavome į Pakalniškius.

Čia turiu patikslinti, kad aukštaičiuose po vieną retai kas dainuoja (priklauso nuo vietos tradicijų), nes dainos yra daugiabalsės ir visada pritariamos, *turavojamos*. Pakalniškių moterys, kurios E. Brajiniskienei buvo žinomos, man tapo atradimas. Ypač Bronislava Radauskienė (g. 1910 m., dabar jau šviesaus atminimo). Ji pati savęs kaip dainininkės visai nevertino, paprastai tardavo antruoju balsu (turėjo žemą balsą). Man prašant, moterys prisimi- nė užmirštų dainų, o kai B. Radauskienė paminėjo arimo dainą *Tetiroins subilda*, paprasčiau ją vesti. Tai buvo jos mamos daina. Moteris labai varžėsi, bet kai pagaliau už- dainavo, sužavėjo savo tipišku, liaudiškai sodriu balsu ir dainos vedimo ypatybėmis (kai grįžusi daviau paklausti profesorei J. Čiurlionytei, ji nustebo dainos archajiško- mis savybėmis, kurios aukštaičiuose mažiau būdingos). B. Radauskienė mokėjo ir kitų savo mamos dainų, prašo- ma išdrįso ir jas vesti. B. Radauskienės dainos buvo kiek kitokios negu tos pačios dainos Šeduvoje. Pastarosios dainininkės su ja negalėjo sutarti, todėl pakalniškietės dainuodavo atskirai. *Man grėblalis muliavotes, Vėversėlio maž paukštelio, Nejok, bernelio, pavasarį, Suklyka gilbeles an marių, Oi teke teke, saulute take, Augo jovaras prie var- tų, Kad aš kelutį keliavo* – tai tik dalelė B. Radauskienės repertuaro. Tai buvo labai originali ir savita dainininkė, taip pat – ir liaudies menininkė, pynusi iš šiaudų saulutes, turėjusi namuose nuosavą muziejų.

Beveik tuo pačiu metu „suradau“ Vilniuje gyvenan- čią, iš Sibiro grįžusią Ievą Šulienę-Lazutkaitę, (g. 1901 m.) kuri buvo gimusi Sibire, bet jos tėvai kilę iš Šeduvos. Kad tai tikrai šeduvietė, nustatyti padėjo E. Brajiniskienė iš jos dainų tarmės ir iš žmonių pasakojimų, kad Lazut- kos gyvenę Šeduvoje. Jie išvyko 1900 m. į Sibirą ieškoti sau žemių, kaip ir daugelis po 1863 m. sukilimo, nes jie buvo bežemiai ar mažžemiai. Po metų gimė busimoji dainininkė. Ji augo Novosibirsko srities Baisogalos kaime (apie ją rašyta šio žurnalo 2014 m. nr. 1 (20) tarp savo giminių ir kitų kraštiečių, kurie tvirtai tebesilaikė savo tarmės ir senų tradicijų. Ieva labiausiai atsiminė vestuvių papročius ir galėjo papasakoti apeigas, kurios buvo užra- šytos drauge su apeiginėmis dainomis. Taigi, šio žanro dainų ji mokėjo daugiausia, bet taip pat atsiminė ir kitų žanrų dainų bei dar negirdėtų religinių giesmių. Jos dai- nos buvo daugiabalsės, bet kai ji dainuodavo viena net nesijautė, kad trūksta pritarimo – taip originaliai skam-

bėjo jos dainos. Lyginant su dabartinėmis Šeduvoje, šios dainos tapo labai vertingos tyrinėjimui, nes atspindi XIX a. dainavimo tradiciją – melodijos ir teksto nepaveikė šimtmetį ar ilgiau Lietuvoje vykstantys dainų keitimosi procesai. Iš jos užrašyta per 100 dainų ir giesmių (tokių mokslui perliukų kaip *Vaikščiojo tėvulis po turgelį, Užaugina mani motinėla, Sėda siasutės į vieną suolą, Gaidžiūosi kėlio, žirgelį šerio* ir kt.), padainuotų tarmiškai ir labai sa- vitai. Ji nekankino savo atminties ir „pylė“ dainas kaip iš aruodo. Kaip sakė E. Brajiniskienė, kai kurios jos dainos Šeduvoje buvo užmirštos, o kurias šeduviai atsiminė, jos jau buvo pakitusios, paveiktos laiko.

Ieva Šulienė, mokėjusi senųjų šeduvietiškių dainų, su savo proanūkiu Aleksiejumi

Ekspedicijos tyrimai atrodytų turėjo būti formalūs, susiję tik su profesiniu darbu, bet paprastai taip nebū- na. Ypač tą kartą. Artimesnė pažintis su žmonėmis vi- sada yra vertybė, ir man ji buvo ypatinga. Kiekvienas asmuo buvo reikšmingas ne tik savo meniniais gebėji- mais, bet ir kaip žmogus su savo pažiūromis, dvasiniu pasauliu, gyvenimo būdu, dainomis. Šeduvius pamilau ir iki šiol ryšys su jais nenutrūko, todėl norėčiau čia paminėti visus tuos, kurie nusipelnė, kurie padovanojo mums savo išmintį ir atmintį, bet pirmoje eilėje minė- siu svarbiausią – dainų karalienę Emiliją Brajiniskienę, turbūt visoje Lietuvoje žinomą Šeduvos Babos vardu. Ją drąsiai vadinu dainų karaliene, nors ji pati teigia, kad niekada nebuvo dainų žinovė ir dainuodavo kitų prisi- mintas dainas. Bet tai netiesa. Pirmiausia ji atgavino prisiminimus apie savo motiną ir tėvą – Oną ir Joną Brimanus, kurie dažnai dainuodavo ir kurių dainas ji atsiminė. Tik retais atvejais ji būdavo pritarėja – kai nebūdavo tariančiojo arba kai ji užrašinėdavo dainas kaimuose iš pavienių žmonių. Visada ji vesdavo kitų pateiktas dainas pirmuoju balsu, labai išmoningai, labai savitu, individualiu melodijos išvingiavimu, kurį vadin-

čiau muzikine tarpe (melodijos ir tarmės niuansus tarsi suldydavo), ko aprašyti čia neįmanoma ir nė vienas iš vedančiųjų to pakartoti negalėjo. Visas jas mokėjo kaip savo ir vis daugiau jų išmokdavo. Tos dainos ne vienerius metus pildė ansamblio repertuarą.

E. Brajinienė labai vertina liaudies dainas, supranta, kad tai yra tikrai didelė tradicinės kūrybos vertybė ir kad jose glūdi ypatingas grožis. Dar prieš mūsų ekspediciją pati pradėjo rinkti senas dainas (senomis šeduviai vadina savo tėvų ir senelių dainas) ir jas įrašinėti. Kai 1985 m. atvykome į Šeduvą, jau klausėmės jos įrašytų dainų: Marijos Griniūtės (*Atsikelk rytelį, nusiprausk burnelę* – daina, kurią mokėjo beveik visi respondentai, taip pat ansamblyje dainuojamos *Sužaliava žolynėlė*, *Žali žolala žydėja* – iš viso apie 100 dainų), kuri dainavo labai savita, „etniška“ dainuosena; Kotrynos Jonaitienės, Antaninos Burkauskienės Elžbietos Navagrudskienės, Anelės Pranaitienės, Onos Pranaitienės, Valės Ulinienės, Emilijos Žemžičkienės ir kt. Kai kurių dainos buvo užrašytos pateikėjoms gulint ligoninėje: apie jas pranešdavo gydytojas ir duodavo atskirą patalpą įrašinėti. Nemažai E. Brajinienė sulasiojo dainų ir aplinkiniuose kaimuose. Minėtini ir kiti dainininkai, kurių dainos panaudotos ansamblyje, o kai kurie jame ir dainavo: Vanda Aleknienė, Antanas Daujotas, Janina Kildienė, Veronika Ruževičienė (apie 100 dainų), Kotryna Rudzinskienė, Elžbieta Seniulienė, Juozas Skačkauskas, Apolonija Stonienė, Ona Seniulienė, Veronika Vikauskienė. Kurių nepaminėjau, atsiprašau, visų neįmanoma prisiminti. Būtų nedovanotina nepaminėti ir pritariančiųjų, „turavotojų“, be kurių nebūtų ir ansamblio ar atskirų grupių (gaila, kad monografijoje *Tetirvins subilda* šalia pateikėjų ir dainos vedėjų nepaminėti pritarėjai, kurie yra taip pat svarbūs): Marija Petrauskienė, Vanda Skačkauskienė, Vilija Zubrevičienė, Alfonsa Skubrienė, Filomena Stasiūnienė, Ona Kudžmienė, Julija Tarbūnienė, Vlada Mataliukštienė, Julija Dubikaitienė, Elena Pranskietytė, Monika Vaitkevičienė... Gal ir daugiau. Jau ne visi galės perskaityti savo pavardes šiame pasaulyje. Visiems jiems labai ačiū!

Taigi, ekspedicija buvo sėkminga ir etnomuzikos archyvas pasipildė „nedainingo“ krašto turtinga tradicine muzika. Dar reikia paminėti ekspedicijos pabaigą. Nenurimstanti E. Brajinienė, tada Šeduvos kultūros namų direktorė, suorganizavo vakaronę *Pauliokim kaip senoliai*. Rengėjų entuziazmas buvo didžiulis, kurio nemaž nenuslopino kultūros skyriaus santūrumas. Ansamblis surepetavo dainas, buvo „iš žemės iškastas“ autobusas mūsų ekspedicijos grupei iš Uliūnų atvežti, aviaklubo lėktuvai reklamavo šventę iš padangės. Žmonių privažiavo iš aplinkinių miestų.

Bene tai buvo E. Brajinienės etnokultūrinės veiklos pradžia. Susikaupę vestuvinėms dainoms dainininkai ir pati vadovė pradėjo atsiminti pačias vestuvių apeigas, kurios buvo parengtos dviejų dalių televizijos filmui *Šeduvių vestuvė* (jaunosios ir jaunojo pusėje). Nufilmuoti ir kiti liaudies papročių paveikslai: Sekminės ir Krikštynos. Ansamblis tapo populiarus ir buvo kviečiamas į respublikinius renginius, ne kartą koncertavo ir užsienyje folkloro šventėse: Maskvoje, Lenkijoje, Estijoje, Danijoje, Prancūzijoje. Susikūrus etnografinėi atmosferai Šeduvoje, į ansamblį mielai pradėjo telktis ir jaunimas. Jie net sudarė atskirą jaunimo ansamblį *Vieversėliai*, o mažieji – *Žvirbliukai*. Visko nesuminėsi, visa etnokultūros darbuotojams jau gerai žinoma. Už kultūrinę veiklą vadovė ne kartą buvo įvertinta. 1996 m. Lietuvos liaudies kultūros centro konkurse už etnografinę medžiagą laimėjo pirmąją vietą; 1998 m. apdovanota Kultūros ministerijos premija „Už tradicinės kultūros puoselėjimą ir skleidimą“; tais pačiais metais per Pasaulio lietuvių dainų šventę, skirtą 750-osioms Mindaugo karūnavimo metinėms, – Prezidentūros regalijomis; 2004 m. – Lietuvos didžiojo kunigaikščio Gedimino ordino medaliu. Tai tik svarbiausia apdovanojimų dalis.

Emilija Brajinienė, kuri yra tiesiog suaugusi su dainomis ir be jų negali nurimti, dar renka dainas iš tebegyvenančių senyvų žmonių ir pati „krapšto“ savo atmintį „kad tos dainos nepražūtų“. Ji susidainavo su kita entuziaste Monika Vaitkevičiene, jų dainas užrašė moksleivė (dabar jau studentė) Ieva Sipavičiūtė. Kai ansamblis nebe priklausė miesto Kultūros namams, dainininkai ėmė rinktis E. Brajinienės namuose. Be atlygio, be paramos. Ir juos vis dar kviesdavo į *Duokim garo*, jie taip pat dalyvavo 2014 m. Lietuvos dainų šventėje. Tai garbaus amžiaus ir gana jauni entuziastai: Danutė Briedienė, Renatas Bartkevičius (armonikininkas), Valdas Budinavičius, Danutė Česnakinė, Stasys Janeliūnas, Rolandas Jamontas, Arvydas Kavaliauskas, Juozas Kancevičius, Kazimieras Masiulionis (armonikininkas), Juozas Pranckevičius, Valerija Plungietė, Romualdas Plungė, Stanislovas Rimgaila, Laima Senulienė, Juozas Stumbras, Vaclovas Šipulskis, Monika Vaitkevičienė. Ansamblį įkūrė, jam nuo pat pradžių vadovavo Emilija Brajinienė. Pastaruoju metu *Šeduva* dėl susidariusios situacijos formaliai nebeegzistuoja, bet daugelis jo dainų vis tiek renkasi pas savo vadovę į jos namus, repetuoja, ketina ir toliau gyventi su liaudies daina.

**Leonardos Šulienės ir rajono
savivaldybės nuotraukos**

RADVILIŠKIEČIAI DAINŲ ŠVENTĖSE

Itin ryškus šiamečio Lietuvos kultūrinio gyvenimo įvykis – jubiliejinė dainų šventė – paliudijo 90 metų gyvuojančių unikalią tautos tradiciją. Pastarojoje – ir radviliškiečių dainininkų, šokėjų, muzikantų indėlis. Bent epizodiškai apžvelkime jį.

KRISTINA KACEVIČIENĖ,
Radviliškio rajono savivaldybės administracijos
Kultūros, švietimo ir sporto skyriaus vyriausioji specialistė

Panaikinus spaudos draudimą, krašte pradėjo steigtis įvairios visuomeninės organizacijos, draugijos. Jų iniciatyva gausėjo kultūrinių renginių, būrėsi chorai, dramos, kiti mėgėjų rateliai. 1924 m. Kaune surengtoje pirmojoje Lietuvos dainų šventėje dainavo trys radviliškiečių chorai – Radviliškio bažnytinis choras, vadovaujamas vyresniojo leitenanto A. Kosevičiaus (27 dainininkai), Šiaulėnų švietimo kultūros draugijos choras su savo vadovu V. Zigmantavičiumi (28 dalyviai) ir Šeduvos „Saulės“ progimnazijos choras, kuriam vadovavo vargonininkas A. Bielinis (35 choristai). Vienų kitiems perpasakotuose prisiminimuose išlikę tų dalyvių kelionės į šventę įspūdingi nuotrupos, stebinančios žmonių entuziazmu ir noru padainuoti su visa Lietuva.

1928 m. šalies dainų šventėje nuskambėjo Radviliškio choro, suburto 1929 m., 35 dalyvių, vadovaujamų A. Marijošiaus, balsai, taip pat Sidabravo bažnytinis choras, veikiantis nuo 1927 m. (vadovas A. Balius) – 36 dainininkai, nuo 1922 m. gyvuojantis Šeduvos-Pakalniškių choras (vadovas K. Plungė) – 50 narių, to paties vadovo parengti šeduvių šaulių choras, įkurtas 1925 m. – net 120 narių, Šeduvos-Užužerių-Paežerių kaimų choras, įsikūręs 1922 m. – 32 choristai, A. Bielinio vadovaujamas 1921-aisiais suburtas Šeduvos šv. Cecilijos choras – 51 dainininkas bei Šiaulėnų bažnytinis ir pavasarininkų choras, susibūręs 1924 m., vadovaujamas T. Reivydo – 22 nariai.

1930 m. Lietuvos dainų šventėje taip pat atstovauta Radviliškio kraštui. Remiantis tų švenčių bukletais, joje pasirodė Baisogalos šv. Cecilijos choras, kurį su-

*Augustinas
Bielinis
(1886–1971),
vargonininkas,
chorvedys*

darė 38 nariai (vadovas B. Kuprys), Radviliškio šaulių choras (vadovas A. Marijošius), turintis 48 narius, Šiaulėnų pavasarininkų choras (vadovas T. Reivydas, 26 choristai), Šeduvos šv. Cecilijos choras (vadovas A. Bielinis, 67 nariai), Sidabravo šv. Cecilijos choras (vadovas B. Ambrazas, 42 nariai), Užuožerių šaulių choras (vadovas K. Plungė, 39 nariai).

Tos trys visuotinės dainų šventės laikytos žymiausiu šalies kultūros XX amžiaus 3-ojo dešimtmečio įvykiu, didžiojo kultūros pakilimo pradžia. Iki tol, kol jos tapo tautine savastimi, gilia tradicija, iki tol, kai 2003 m. UNESCO pripažino Estijos, Latvijos, Lietuvos dainų ir šokių šventes, jų simboliką žmonijos žodinio bei nematerialaus kultūros paveldo šedevru, žinoma, dar laukė ilgas kelias. Bet būtent tada jis prasidėjo, įtraukdamas ir mūsų krašto entuziastus.

*Kazimieras Plungė
(1898–1965), mokytojas,
aktyvus visuomenininkas,
tautosakininkas, krašto
chorų vadovas*

Štai kodėl pastarųjų dalyvavimas pirmosiose Lietuvos dainų šventėse vertintinas kaip reikšmingas įvykis, svarbus tolesnei kultūrinei veiklai mūsų krašte. Vėliau pradėti rengti ir panašaus pobūdžio vietiniai renginiai, sulaukdamę vis daugiau susidomėjimo, vis labiau įsiūbuodami kultūrinę veiklą, įtraukdami jau ne tik suaugusius dalyvius, bet ir moksleivius.

1933 m. Radviliškyje, Geležinkelininkų kuopos aikštėje, įvyko mokinių sporto ir dainų šventė. Tada skambėjo radviliškėčių choras, vadovaujamas A. Marijošiaus, grojo pučiamųjų orkestras, parodyta sportinė programa. Lėšos už parduotus bilietus vėliau buvo išdalytos neturtingiems vaikams sporto kostiumams įsigyti. Žinoma, kad 1942 m. gana aktyviai veikė radviliškėčių tautinių šokių kolektyvas, kuriam vadovavo J. Liesytė. Šventėse jis puošdavosi tautiniais rūbais. J. Liesytė vadovavo ir dramos būreliui, kuris vaidino Žemaitės pjeses. 1946 m. Radviliškio choras dalyvavo šalies dainų šventėje, įvairiuose konkursuose užimdamas pirmąsias vietas, buvo garsus respublikoje. Choro vadovą A. Marijošių daugelis pažinojo, gerbė, vertino, dainuoti jo chore buvo garbės reikalas. Tais metais radviliškėčiai statė ir spektaklius: populiarumo susilaukė K. Binkio „Atžalynas“, kurį režisavo T. Katinas, N. Nekrasovo „Senis“, režisuotas B. Žibaičio. Šis mokytojas vadovavo mokinių ir suaugusiųjų dramos rateliams, buvo ir režisierius, ir aktorius, dalyvavo rajono kultūros namų meno kolektyvuose, suorganizavo mokytojų chorą, kuriame ir pats dainavo. 1947–1950 m. Radviliškio progimnazijoje lietuvių kalbos mokytojas J. Linkevičius taip pat repetavo, režisavo spektaklius. Gerai žinotas ir šeduvių choras, kuriam tuo metu vadovavo Zabiela, Mikšys. Šeduvoje V. Urbonavičius ir Žilėnas sukūrė dainų ir šokių ansamblį, kuriame turėti net skrabalai (juos vadindavo kelmu). V. Pakštas ir A. Viliūnas subūrė šeduvių smuikininkų orkestrą. Jau minėtas V. Urbonavičius vadovavo ir Baisogalos kultūros namų

chorui. 1954 m. mokytoja T. Buficienė vadovavo net keliems tautinių šokių rateliams. Ji radviliškėčius išmokė daug įvairių šokių, su kolektyvu dalyvavo rajoninėse ir respublikinėse dainų šventėse. Veiklą uoliai tęsė Radviliškio kultūros namų choras, kuriam tuo metu vadovavo V. Narbutas. Nuo 1955 m. daug entuziazmo parodė jauna mokytoja E. Krivickienė, veržliai įsijungusi į Radviliškio kultūros namų meno saviveiklos veiklą. Ji pati mėgo vaidinti, tuo sudomino ir mokinius. Jai vadovaujant, kasmet buvo suvaidinama naujų spektaklių. Entuziastė pakvietė Šiaulių dramos teatro aktorių, režisierių ir ėmė repetuoti A. Arbuovo „Tania“, kuriame pati vaidino pagrindinį vaidmenį. Tais metais kultūros namų pučiamųjų orkestrui vadovavo P. Butkus, Šeduvos kultūros namų tokiam pat kolektyvui – J. Plačenis. Įvairūs būreliai veikė ne tik kultūros klubinėse įstaigose, bet ir mokyklose.

Šeduvos bažnyčios šv. Cecilijos draugijos choras 1930 m.

Radviliškio vidurinės mokyklos tautinių šokių kolektyvas 1952 m.

Rajoninės dainų, meno šventės pasidarė kone kasmetinės. Kai kada jos sutapdavo su zonos renginiais, kai kurios suburdavo vien moksleivių kolektyvus ar būdavo tarsi generalinės repetacijos prieš tais pačiais metais vykdavusias respublikines dainų šventes, į

kurias mūsų kraštui atstovaujantys kolektyvai būdavo atrenkami. Beveik visose rajono šventėse, be jau įprastų kolektyvų, atsirasdavo ir debiutantų. Pavyzdžiui, šalia pajėgių, jau senokai pagarsėjusių Radviliškio, Šeduvos, Baisogalos dainininkų, šokėjų, muzikantų, 1964 m. rajoninėje dainų šventėje pasirodė ir Radviliškio stiklo fabriko, Gražionių, Šniūraičių, 1965 m. – Radviliškio MSV, 1966 m. – Radviliškio raštinės reikmenų įmonės, kiti scenos entuziastai. Įvairėjo ir jų atstovaujami žanrai. Antai 1967 m. Šiaulių zoninėje apžiūroje dalyvavo Radviliškio kultūros namų pagyvenusių žmonių šokių kolektyvas, mišrus choras ir vyrų ansamblis, estradinis orkestras, meninė agitbrigada. Tais metais rajone surengtoje liaudies meno ir sporto šventėje margaspalvę programą parodė Radviliškio kultūros namų mišrus choras, dramos ratelis, Radviliškio II vidurinės mokyklos mažieji šokėjai, jaunieji sportininkai ir kiti. 1968 m. įvyko rajoninė meno saviveiklos apžiūra, kurioje gražiai įvertinti radviliškėčių, šeduvių, baisogaliečių šokėjai, dainininkai, akordeonininkai, pučiamųjų orkestrų, kapelų muzikantai, kiti. Jie ėmė ruoštis respublikinei dainų šventei.

Radviliškio rajono delegacijos eisena 2009 m. respublikinėje dainų šventėje

Meno šventės Radviliškyje nuskardėjo 1970, 1975, 1979, 1980 m. 1981-aisiais įvyko pirmoji rajoninė liaudies meno ir verslų šventė. Gražiadarbiai Radviliškyje į atskirą sekciją susibūrė 1975 m. Po 3 m. ji išaugo į Liaudies meistrų ir liaudies meno mėgėjų susivienijimą, kuris veikė gana aktyviai: rengė parodas, dalyvavo kūrybinėse stovyklose, seminaruose, sulaukė savo narių kūrybos įvertinimo ne tik rajone. Tad ir minėtoje šventėje tautodailės puoselėtojais jau turėjo ką parodyti ir kuo sudominti.

1982 m. – rajoninė dainų šventė Antaniškių parke, 1986 m. ten pat – moksleivių sporto ir meno šven-

Ankstyvųjų rajono dainų švenčių Antaniškių parke akimirka

tė, 1988 – bendra meno ir sporto šventė. 1990 m. radviliškėčių, šeduvių, baisogaliečių meno kolektyvai dalyvavo respublikinėje dainų šventėje. 1994 m. vėl įvyko rajoninė dainų šventė. Kaip ir 1997-aisiais, kuri buvo skirta Radviliškio 430 m. sukakčiai, kaip ir nuskambėjusios 1999, 2001, 2003 m. 2005-aisiais surengta trečioji XXI a. rajono meno šventė „Vakar, šiandien, rytoj“, kurioje dalyvavo 106 meno kolektyvai, iš jų 67 – mokyklų, 39 – kultūros namų. Iš viso – 2062 dalyviai. Tai buvo gausiausia rajono meno šventė dalyvių skaičiumi. Nedaug jai tenusileido ir 2007 m. rajono meno šventė, pavadinta „Spalvotas pasaulis“. Tai buvo tarsi įžanga į prasidėjusį pasiruošimą Lietuvos vardo tūkstantmečio jubiliejui. 2009 m. Radviliškio rajono 13 meno kolektyvų su 296 dalyviais dalyvavo po ilgokos pertraukos vėl atgijusioje regioninėje dainų šventėje Šiauliuose. Tais pačiais metais Vilniuje respublikinėje dainų šventėje rajonui atstovavo 24 Radviliškio rajono meno kolektyvai (525 dalyviai). Iš jų – 4 suaugusiųjų ir 6 vaikų chorai, 7 liaudiškų šokių kolektyvai, 3 folkloro kolektyvai, Baisogalos kultūros namų liaudiškos muzikos

2005 m. Vilniuje įvykusioje šalies moksleivių dainų šventėje dalyvavo Radviliškio muzikos mokyklos choras

Alksniupių kultūros namų mėgėjų teatras 2014 m. jubiliejinėje Lietuvos dainų šventėje

kapela „Žvangulis“; Baisogalos kultūros namų moterų vokalinis ansamblis, Radviliškio muzikos mokyklos liaudiškų kanklių ansamblis „Radvilė“, Šeduvos gimnazijos pučiamųjų instrumentų orkestras. 2012 m. surengta Lietuvos moksleivių VII dainų šventė „Mūsų vardas Lietuva“, kurioje skardėjo ir jaunųjų radviliškėčių balsai...

Ir pagaliau šiemetė, XIX, Lietuvos dainų šventė „Čia – mano namai“, skirta šio tradicinio renginio 90 metų jubiliejui. Šventėje, sutraukusioje gausybę dalyvių ir svečių iš viso pasaulio, Radviliškio rajono savivaldybei atstovavo net 20 meno mėgėjų kolektyvų su daugiau nei 400 narių. Tai buvo chorai, folkloro, liaudies instrumentų ansambliai, liaudiškos kapelos, liaudiškų šokių kolektyvai, mėgėjų teatras, pučiamųjų orkestras, pavieniai tautodailės, amatų, žolininkų mėgėjai iš Radviliškio, Šeduvos, Baisogalos bei Alksniupių.

Jubiliejinė šventė tarsi vainikavo kelią, visų meno mėgėjų nueitą puoselėjant dainų švenčių tradiciją. Rašinyje paminėtos kelios pavardės tų, kurie šį kultūrinį sąjūdį pradėjo mūsų krašte. Jį tęsusių ir dabar tebetęsiančių žmonių visų nė nebūtų įmanoma išvardyti. Galime tik pamėginti įrašyti kai kuriuos kitus kolektyvų vadovus, svariai lėmusius ir lemiančius šią veiklą. S. Varvuolienė, J. Dikčius, F. Lebedevas, Z. Zakienė, V. Masiulis, V. Dūdoriūtė, I. Žalkauskaitė, E. Amosėjeva, J. Radinskas, S. Černiauskas, M. Doktoraitienė, P. Pošiūnas, Z. Daugėlienė, L. Vedeckis, V. Jurgauskienė, Z. Kutkaitytė, V. Navickas, J. Vasiliauskienė, V. Malinauskas, K. Meškauskas, B. Samulienė, M. Stanevičienė, E. Lesickienė, L. Lukoševičienė, J. Dapkevičius, J. Kaveckis, K. Strigockis, V. Skuja, E. Verpetinskas, R. Baškevičienė, V. Gilienė, E. Krikščiūnienė, Z. Kosmauskienė, A. Miškinis, E. Brajiniskienė, V. Lesickas, J. Kačiukevičienė, A. Jurevičienė, I. Stanulienė, I. Petrauskienė, S. Anglickienė, E. Arbušauskas, D. Maciuvienė, A. Poška, J. Stakvilevičienė, E. Lubickas, V. Bulzgis, A. Virgailienė, L. Vaitiekūnienė, J. Pociuvienė, K. Pakštas, A. Jurevičienė, J. Goštautienė, I. Ginkevičienė, N. Bernadickienė, I. Lipinskienė, A. Meškauskienė, Č. Gilys, D. Stakvilevičius, S. Jagminas... Ir tai dar anaip tol ne visi. Tačiau nors tos kelios eilutės tegu lieka mūsų atmintyje ir istorijoje – lyg parašas, patvirtinantis išskirtinės tradicijos gyvybingumą ir Radviliškio krašte.

Irenos Kazlauskienės, Zenonos Zakienės, Vidmanto Vingelio, Radviliškio rajono savivaldybės ir Viešosios bibliotekos archyvų nuotraukos

Baisogaliečių ansamblis „Dainoriai“ dalyvavo šiemetės dainų šventės Vilniuje Folkloro dienos renginiuose

Kalvystės darbus šalies dainų šventėje šiais metais demonstravo Stanislovas Špukas

VAIŽGANTIŠKOS DVASIOS JUDESIAI

2014-ieji paženklinti vieno didžiųjų Lietuvos rašytojų, iškilios asmenybės, visuomenės veikėjo, pedagogo, kunigo Juozo Tumo-Vaižganto, kuris sietinas ir su Radviliškio kraštu, gimimo 145-osiomis metinėmis. Kaune gyvenančių radviliškėnų sambūryje kilo šio straipsnio idėja, kurią netrukus autorius geranoriškai įgyvendino.

ALFAS PAKĖNAS,
Juozo Tumo-Vaižganto memorialinio muziejaus Kaune vedėjas

„Mūsų kartai Vaižgantas buvo tarsi Dievas – visur kabojo jo paveikslai, mes daugiausiai mėgom skaityti Vaižgantą. Aš persirašydavau ištistus puslapius iš Vaižganto knygų. Man jo žodžiai buvo kaip duona – kvapnūs, skalsūs ir sodrūs. Žavėjo jo didelis noras ieškoti „deimančiukų“ žmonėse, kūryboje ir gyvenime. Be Vaižganto jaunystėje gal nebūčiau pamatęs ir supratęs Lietuvos grožio, jos žmonių dvasios. Jis mokėjo surasti, kas žmones jungia, o ne skiria, nes pačios svarbiausios vertybės – bendražmogiškos. Tačiau Vaižgantas šiandien nelabai mylimas, sakytum, primirštas. Gal todėl, kad labai pasikeitė supratimas apie tikrąsias dvasines vertybes. Gal mes nebesugebame turėti gyvos sielos, o mirusioms sieloms Vaižganto nereikia. Kaip padaryti, kad Vaižgantą pamiltų šiandienos žmogus?“ – sename bloknote aptikau užsirašytus monsinjoro Kazimiero Vasiliausko, vadinamo antruoju Lietuvos Vaižgantu, žodžius, pasakytus prieš 14 metų per Vaižganto skaitymus Kaune. Tada nustebeš suklydau ties monsinjoro mintimi: nejaugi dabar Vaižgantas nemylimas ir neskaitomas? Sovietmečiu iš tikrųjų jis buvo lyg ir primirštas arba nutylimas – tarsi slepiamas tautos kultūros podėliuose.

Tačiau, jau kurį laiką dirbdamas Juozo Tumo-Vaižganto memorialiniame muziejuje (Maironio lietuvių literatūros muziejaus padalinys), jaučiu ir matau, kaip jis sugrįžta iš tų tolimų prieškarinio Lietuvos laikų, neištirpęs sovietmečio tamsumoje. Kaip jis neatplėšiamai pritampa prie šiandieninio mūsų gyvenimo ir

Vaižgantas
Vilniuje

kultūros. Su savo tarsi purslojančia beletristika ir ypač aktualia publicistika. Sugrįžta ne tik kaip savitas rašytojas, „gyvoji kunigijos kronika“, bet ir Nepriklausomos Lietuvos įvairiaspalvė asmenybė, gyva, dar tebežaižaruojanti legenda. Vaižgantas – tautos atgimimo skelbėjas ir puoselėtojas, tas „deimančiukų kaupėjas“, anuomet ir dabar ypač aktualus bei reikalingas.

Nedidelį, trapų Vaižganto butą-muziejų kasmet aplanko beveik 4 tūkstančiai žmonių, daugiausia jaunimo. Į muziejų jie ateina ne kaip į muziejinę rimtį, pilną ramybės, o į gyvus Vaižganto namus, kur viskas veikia, jaudina: ir daiktai, ir knygos, ir paveikslai, ir čia laikomų kanarėlių rytmetinė giesmė. Kur ra-

šytojas ir kanauninkas gyveno beveik 13 metų, kur dažnai būdavo pilna žmonių ir kanarėlių čiulbėjimo, kur jis ne kartą blaškėsi, klydo, karščiovosi, vienus papeikdamas, kitus pagirdamas, bet niekam nepataikaudamas. Ir svarbiausia – niekada nepamynė žmogiškumo: išliko nesavanaudis, dosnus, viską darantis su meile. Gal todėl daugelį traukia tų namų vaižgantiška dvasia.

Kaip kunigas Juozas Tumas buvo tiltas tarp tikinčiųjų ir laisvamanių, bedievių. Todėl Vytautinę bažnyčią pats vyskupas Pranciškus Karevičius pavadino „krikščionybės prieškambariu“. Jis buvo sukalbamiausias, tinkamiausias bendram darbui kunigas, veikėjas, vienijantis, o ne skiriantis tautą. Kilniausioji rašytojo teisė ir šventa pareiga Vaižgantui atrodė – surinkti ir sutelkti savo tautą, su ja tartis apie svarbiausius reikalus. Ir Vaižgantas tarėsi. Su meile kitaminčiams, kito tikėjimo ar net visiškai netikinčiams žmonėms.

Todėl lankytojams noriu atskleisti ir parodyti Vaižgantą kaip gyvą – ir rašytoją, ir kunigą, ir žmogų – su jo teigiamais ir neigiamais būdo bruožais, su jo savumais ir „vaižgantizmais“.

Įnikau į atsiminimus. Ieškojau savojo Vaižganto. Ieškojau ne tik muziejaus ir bibliotekų archyvuose, bet ir Vytautinėje bažnytėlėje, Nemuno krantinėje, senamiesčio erdvėje. Ieškojau gyvojo Vaižganto, kad galėčiau jį atskleisti kitiems. Tačiau kiekvienas iš mūsų turime savo Vaižgantą. Kiekvienas ieškome savojo Vaižganto. Man jis – šviesiaakis, giedrasielis tėviškės laukų žiniuonis, būties ir buities sietuvų stebėtojas ir pajautėjas. Tasai, kuris, jaunystėj besilankydamas Maleišiuose, mėgdavo nakvoti senoj, išsikerojusioj obely ir tenai sutikti patekančią saulę. Rašė nešlifuoatu, neišlaižytu, o drėbtiniu stiliumi, kasdieninės duonos rupumo žodžiais. Bet tas netašytas žodis ir sakinyš toks skanus, kvepiantis, spalvingas ir savitas. Vaižgantikos sietuva, kurios pasiilgstama.

Apie kanauninką ir rašytoją Juozą Tumą-Vaižgantą atsiminimus ar smulkesnius paliudijimus paliko daugiau kaip 100 žmonių. Vieni iš jų atsiminimus parašė patys dar prieškario laikais, ir jie buvo išspausdinti įvairiuose to meto leidiniuose. Kiti jau kur kas vėliau buvo užrašyti Vaižganto kūrybos tyrinėtojų bei filologų, studentų. Daug atsiminimų užrašė Pedagoginio universiteto docentė Aldona Vaitiekūnienė, pedagogai Vladas Petkevičius, Marija Grigaitytė, Danutė Marcinkevičienė, muziejininke Marija Macijauskienė.

Vaižganto tėviškė – senas, gatvinis Maleišių kaimas (Anykščių r.)

Tumų sodyboje išlikęs tik šulinys ir seni medžiai

Šiuos dar niekur nespausdintus atsiminimus apie Vaižgantą siūlau almanacho „Radviliškio kraštas“ skaitytojams.

PAMOKSLAI APIE SAULĘ, GAMTĄ IR GYVENIMĄ

Elena Miltakytė-Skučienė

1922 metais gruodžio mėnesį buvau išlaikiusi egzaminus mokytojo vardui įsigyti prie mokytojų seminarijos. Vėliau mokytojavau Marijampolės rajone, Putriškių kaime, Kalvarijoje, Palangoje, Širvintų pradinėje mokykloje, Panevėžyje.

Mano būsimas vyras baigė mokslus Marijampolėje, o gyveno Kalvarijoje. Tuo metu ir aš dirbau Kalvarijoje. Jau buvome sutarę vestis, bet kur būtų pigiau ir greičiau, nežinojom. Labai nenorėjom įvairių ceremonijų atlikti.

Skučas pasidievojo savo geram bičiuliui, kuris gyveno Marijampolėj ir buvo Seimo narys,

Laukaičiui. Laukaitis pasakė, kad jis Kaune žinąs labai gerą kunigą, kuris mus labai greitai sutuoks ir dar pinigų neims.

Po kelių dienų ateina Laukaitis ir pasako, kad viskas sutvarkyta, kad Tumas šliūbą duos 1925 metais, birželio 28 dieną, 7 valandą vakaro. Mes buvome patenkinti, kad viskas vyks Kaune, kur gyveno nemažai giminių, ir mes su jais buvome sutarę.

Pakvietę liudininkais savo brolių, draugą Olšauską, mes nuvykome į Vytauto bažnyčią. Taip išėjo, kad mes apie 15 minučių pavėlavome. Ant laiptų laukė nedidelio ūgio storulis, balta galva, gan simpatiško veido žmogus. Aš iš pasakojimų pažinau, kad tai Tumas. Jis buvo šiek tiek susinervinęs. Sako: „Vargonininkas išėjo, tai dabar tuokitės be vargonininko. Kiek galima laukti.”

Mes pasisakėme, kad vargonininką turime patys. Mat Olšauskas – vargonininkas. „Jei turit savo, panie, tai gerai, bet jei ne, tai maniškis išėjo.”

Suvarė visus greitai į kambarėlį (liudininkus ir mus), greitai atliko formalumus. Rašė stovėdamas, ir jo raštas buvo labai grubus. Gaila, kad neišliko sutuoktuvių liudijimo. Baigęs paspaudė visiems rankas ir pasakė: „Linkiu, panie, nesipešti.”

Tie žodžiai ir šiandien man skamba ausyse, ir mes su vyru gyvenom nesipešdami.

Švietimo ministras Gedvilas taip pat tuokėsi pas Tumą. Mat Tumas nereikalauja išpažinčių, o duodamas šliūbą kalba: „Ko žmonės gyvena taip, tai tegul susituokę gyvena.”

Apsivedę išvažiuojame su vyru į Palangą. Beveik kiekvieną vasarą matydavau Tumą prie jūros.

Maždaug metams praslinkus po mūsų vestuvių, susitikau Tumą pliaže. Toks judrus, apsilkęs baltą drobinę sutaną, sandalus laiko rankose, o pats basas brenda per kopas. Pasisveikinau. O jis: „Iš kur pažįstat?“ Aš pasisakiau, kad jis davęs šliūbą, o Tumas: „Tai kelintais metais? Ar nesipešat?”

Buvo du broliai Meškauskai. Vienas berods dėstė universitete. Apie 1930 metus jis nuskendo jūroje. Tumas prie duobės kalbėjo: „Man, paliegusiam seniui, tenka laidoti tokį jauną žmogų...”

Nors jis laikė save paliegusiu, bet, iš šalies žiūrint į jį, šito pasakyti negalėjai. Amžinai bėga, amžinai reikalų gausybę turintis.

Jis kiekvieną vasarą atvažiuodavo iš Kauno pas Pa-

langos bažnyčios kleboną. Atsiveždavo dailų, mažą šuniuką, su kuriuo niekad nesiskirdavo.

Kartą su vaikais ilsėjaisi miške. Einant Tumui pro šalį, pasisveikinau, o jis jau mane pažino ir paklausė, ar vaikų turime. Mes jau turėjome du. Tai Tumas patapšnojo per petį ir tarė: „Gerai, panie, gerai.” Priėjęs prie vaikų paglostė galveles, pasidžiaugė jais. O paskui sandalus į rankas ir – į vyrų pliažą.

Pirmoji darbo vieta Mintaujoje

Prisimenu daug puikių žmonių. Pas mus Palangoje, restorano salėje, dainuodavo Augaitytė, Sodeika, Petrauskas. Prisimenu ir Prapuolenį, kuris buvo kanauninkas, ilgus metus buvo Peterburge arkivyskupo sekretorius, buvo išvykęs į Italiją. Jis buvo labai artimas Tumo bičiulis. Jis kalbėdavo: „Na, matai, mudviejų su Vaižgantu nemėgsta dvasiška, nes man ir Vaižgantui vertę turi pats žmogus, o ne jo tikėjimas. Jis gali tikėti kuo nori, kad tik būtų geras žmogus.”

Štai su tokiais puikiais bičiuliais, panašiais į save, draugavo Vaižgantas. Pas jį kišenėje negalėjo užsilaikyti nė vienas litas, nes jį atiduodavo studentui. Pats gyveno labai kukliai. Kambaryje – patys reikalingiausi baldai ir knygos. Kiti kunigai nešiodavo dailesnes sutanas, naujas, o Tumas visą laiką vaikščiojo su ta pačia sutana, skrybėle ir metalu puoštais akiniais, o ne auksiniais rėmeliais, kaip kiti.

Jo pamokslų kai kas nemėgo. Mat kunigo Tumo pamokslai buvo tarsi mažyčiai meno kūriniai. Jis kalbėdavo ir apie saulę, gamtą, apie įvairius to meto gyvenimo įvykius Kaune ir Lietuvoje. Ne veltui Vaižgantą vadindavo „Kauno nuotaikų barometru”.

Tumas mano atmintyje išliko kaip tauri, žmones mylinti asmenybė.

ŠVEDIJOJE IR LIETUVOJE

Uršulė Urniežiūtė-Starkuvienė

Su kun. J. Tumu-Vaižgantu susipažinau Stokholme 1917 m. Jis buvo atvažiavęs iš Danijos į Švediją išsirūpinti leidimo grįžti Lietuvon, nes Stokholme veikė Lietuvių komitetas, kurio pirmininku buvo Aukštuolis. V. Mykolaitis-Putinas ir mes, keturios merginos (M. Andziulytė, O. Petrauskaitė, E. Ramanauskaitė ir aš), buvome atvykę iš Petrogrado, nes rengėmės važiuoti studijuoti Šveicarijon ir taip pat laukėme leidimo.

Pirmoji mūsų pažintis su Vaižgantu buvo 1917 m. gruodžio 24 d., Kūčių vakarą. Mes gyvenome tada viešbutyje ir vakare visi penki, susirinkę mūsų kambaryje, liūdėjome, kad esame toli nuo tėvynės ir negalime švęsti Kūčių ir Kalėdų su savaisiais. Netikėtai atėjo pas mus Vaižgantas, taip pat genamas ilgesio ir neramumo, kad praleistų Kūčių vakarą su savo tautiečiais.

Prisimenu, tas vakaras praėjo labai gyvai, įdomiai ir turiningai, Vaižgantas buvo puikus pasakorius, linksmas, gyvas ir sąmojingas. Jis pasakojo mums apie savo veiklą lietuviškose parapijose, o ypač apie knygnešystę. Pasakodamas mums ir pats prisiminė savo, knygnešio, darbus, vėl gyvai išgyveno visus pavojus ir pasisėkimus. Mes labai domėjomės ir prašėme, kad jis parašytų savo atsiminimus. Ir, kaip pats paskui pasakojo, tą Kūčių vakarą jam kilo mintis, atėjo įkvėpimas iš tikrųjų parašyti knygą apie tuos laikus. Taip Stokholme 1917 m. jis ir pradėjo rašyti „Pragiedrulius“.

Gyveno jis Stokholme mažiame kambarėlyje, kur tilpo tik lova, staliukas ir buvo tarpelis praeiti. Ir prie to staliuko jis nuo ryto iki vėlaus vakaro, mažai kur išeidamas, kūrė „Pragiedrulius“.

Sekmadeniais pas Aukštuolį susiedavo visa mūsų mažytė lietuvių kolonija: Aukštuolis, Vaižgantas, Putinas, Jonas Šliūpas ir mes, keturios merginos. Per tuos suėjimus Vaižgantas skaitydavo, ką per savaitę parašė, Putinas paskaitydavo vieną kitą savo eilėraščių; paskui nagrinėdavome ir diskutuodavome. Atsimenu, kad Vaižgantas skaitydamas sėdėdavo ant apskritos kėdės prie pianino ir visą laiką judėdavo, sukdamosi kaip vijurkas. O Jonas Šliūpas buvo storas, sunkus ir vaikščiodavo išilgai kambario, kad net grindys girgždėdavo. Be tų skaitymų, kalbėdavom dar ir kitais klausimais: ir apie Lietuvos, ir apie lietuvių kalbą, ir apie kunigų luomą. Pvz., J. Šliūpas įrodinėjo, kad lietuvių kalbos pėdsakų likę Vokietijoje, Prancūzijoje ir kituose Europos kraštuose, kur lietu-

Vaižgantas Kaune
1922 m.

viai praėję, o gal ir gyvenę, ir nuo to vokiečių miestas Kelnas esąs kilęs nuo lietuviško žodžio „kelnės“, o prancūzų miestas Sionas – nuo „sijonas“. Kalbant apie kunigų luomą, Vaižgantas buvo tos nuomonės, kad kunigai turėtų būti arba vedę, arba vienuoliai, nes, gyvenant pasaulyje, sunku jiems išsilaikyti reikiamoje dorovinėje aukštumoje.

Kartais su Vaižgantu mes, penki pakeleivingi, išvykdavome kur nors į Stokholmo apylinkes arba lankydavome muziejus. Atsimenu, kun. J. Tumas dėvėdavo tokį šviesiai rudą paltą ir dažnai būdavo be kepurės. Kelionėje autobusu ar traukiniu patraukdavo švedų dėmesį judrumu, kalbumu ir linksmumu, o gal ir išvaizda: žili ilgoki plaukai, skaisčius jaunas veidas, gyvos mėlynos akys. Patys švedai ramūs, santūrūs, o mūsų kompanija buvo labai balsinga, nerami, tad ir žiūrėdavo vietiniai, iš kur mes čia tokie atsiradome.

Po kiek laiko Aukštuolis mus penkis apgyvendino Stokholmo priemiestyje Siundberge pas privačius asmenis, nes viešbutis per brangiai kainavo. Ir čia Vaižgantas mus aplankydavo. Per vieną tokį apsilankymą visi išėjome į mišką, dainavome, lakstėme, mušėmės sniego gniūžtėmis, Buvo nepaprastai linksma ir jam, ir mums. Jis mus keturias buvo praminęs Sofija su trimis dukterimis: Tikėjimas, Viltis ir Meilė. Aš gavau vardą „Meilė“. Po to apsilankymo Siundberge jis mums padovanojo savo didelę gražią nuotrauką, kiekvienai su koku nors sąmojingu užrašu. Man buvo užrašyta: „Uršulytei – Meilei, kad atsimintų savo nerimtumą Siundbergo miške. J. Tumas“. Gaila, kad ta graži nuotrauka dingio, man išvykus į tremtį...

Greitai, 1918 m., kun. J. Tumas, gavęs leidimą, išvyko Lietuvon, o mes dar likome laukti. Neatsi-

menu, ar jis buvo baigęs „Pragiedrulių“ rašyti. Jam išvykus, mes labai jo pasigedome, nes nebeturėjome tokio linksmo, įdomaus ir draugiško kompaniono.

Grįžusi Lietuvon, 1922 m. dar aplankiau kun. J. Tumą, kuris tada gyveno name prie Vytauto bažnyčios. Iš to apsilankymo ir pasikalbėjimo atsimečiau tokius du posakius, kurie parodo, koks jis buvo paprastas ir atviras. Pokalbiui su juo nereikėjo ieškoti „aukštų“ temų – įdomu buvo ir buitinės. Pvz., jis sako: „Mano seserėčia Barbutė Mėginaitė atnešė ir įmetė savo nešvarių baltinių maišą, ir skalbk, jei nori.“ Arba vėl: „Nuėjau į parduotuvę, nupirkau puodą, ir nori jį man suvynioti į popierių, o aš sakau – kam to reikia, ar suvyniotas, ar ne, vis vien puodas; ir nešu nesuvyniotą, sutinku žmones, žiūri į mane ir juokiasi.“

Tai tokios nuotrupos iš mano prisiminimų apie kun. J. Tumą-Vaižgantą.

* * *

VAIŽGANTAS IR RADVILIŠKIS

SIDABRAVE

Juozo Tumo-Vaižganto pėdos įmintos ir Radviliškio krašte, jo vardas čia išlikęs ir šiandien.

Šis kunigas, rašytojas 1905 m. pabaigoje gyveno ir ganytojo pareigas ėjo viename iš rajone esančių miestelių – Sidabrave. Į tą parapiją pateko priverstinai. Caro valdžia laikė jį nepaklusniu, nebuvo patenkinta

jo darbais. Ypač po 1905 m. revoliucijos, kai ėmėsi ieškoti jos kaltininkų. Įtarinėjo ir Vaižgantą. Prisdėję buvę jo nesutarimai su kai kuriais dvarininkais bei kunigais. Taigi Juozas Tumas-Vaižgantas vis kilnotas iš vienos vietos į kitą. Taip iš Vadaktėlių (dab. Panevėžio r.) pateko į netolimą Sidabravą, kur, vos įsikūręs, tęsė savo veiklą su jam būdingu uolumu ir aktyvumu.

Kaip liudija Sidabravo krašto muziejuje, bibliotekoje sukaupta medžiaga, ir naujojoje vietoje Vaižgantas daug dėmesio skyrė lietuvių kalbai, jos taisyklingumui. Būtent jo pastangomis jau tų pačių metų pabaigoje buvo sulietuvinintas lenkiškasis miestelio pavadinimas. Kunigas rūpinosi neturtingaisiais, ketino miestelio centre atidaryti senelių namus. Pas ligonius neretai važiuodavo, gulėdamas ūkininko vežime ant šiaudų. Su visais būdavo paprastas, linksmas. Sakoma, kad dėl to paprastumo nepatikdavęs davatkomams. Kadangi buvo nedidelio ūgio, daugelio vadintas Tumeliu. Neabejotina, kad tokiai mažiabūnei pravardei įtakos turėjo ir vietovės gyventojų meilė jam, kuriai išryškėti nereikėjo daug laiko.

Iš 81 m. Sidabravo gyventojos Bronės Ramanauskienės prisiminimų, kuriuos užrašė tenykštė moksleivė Virginija Paškauskaitė: „Vaižgantas buvo neaukštas, linksmas, turėjo gerą balsą. Pasisakė prieš ponus, todėl jį vadino ciciliku. Buvo už tiesą, suprato paprastus žmones, todėl jį labai mėgo. To įrodymas – net jaunos merginos išpažinties bažnyčioje eidavo tik pas jį ir išklupėdavo prie klausyklos net pusvalandį, taip juo pasitikėjo, taip jam atvirai išsipasakodavo, taip jis visus mokėdavo išklaudyti. Už tai, kad nesutiko su pono nuomone, tas jį iškeldino. Nors paskui Vaižgantas jau dirbo kitur, bet

*Sidabravo
bažnyčia*

kai žmonės sužinojo, kad jis mirė, daug kas ir iš Sidabravo parapijos važiavo į laidotuves.”

Sidabrave Juozas Tumas-Vaižgantas kunigavo vos tris mėnesius, po to, 1906 m. pradžioje, iškeltas į tuometinę Raseinių apskritį. Trumputis, bet svarbus Sidabravo istorijos puslapis įamžintas tenykštėje kraštotyrinėje medžiagoje, taip pat vieną miestelio gatvę pavadinus Vaižganto vardu.

RADVILIŠKIO VAIŽGANTO GIMNAZIJA

Radviliškio III vidurinė mokykla buvo pastatyta 1973 m. 1993 m. Radviliškio rajono savivaldybės sprendimu pervadinta į Vaižganto vidurinę mokyklą. Toks pavadinimas suteiktas pagal gatvės, kurioje ji yra, pavadinimą (ir kitų miesto mokyklų pavadinimai parinkti pagal gatves, kuriose jos pastatytos).

1996 m. Švietimo ir mokslo ministerija šiai mokyklai, pirmajai Radviliškio rajone ir vienai iš pirmųjų šalyje, suteikė gimnazijos statusą. Nuo 1996 m. rugsėjo 1 d. po vienu stogu pradėjo veikti dvi mokyklos: Radviliškio Vaižganto gimnazija ir Radviliškio Vaižganto vidurinė mokykla, kuri ilgainiui tapo Vaižganto progimnazija.

Nuo pat tada, kai buvo suteiktas Vaižganto vardas, gimnazijos bendruomenė siekė jį įprasmiti savo veikla, tai siedama ir su Vaižganto, kaip linų Dievo, ir su rašytojo J. Tumo-Vaižganto vardais. Todėl gimnazijos emblemoje atsirado linų žiedeliai (autorė N. Kestenienė), o gimnazijos dainoje skamba žodžiai: „Argi mes negalim tapti „deimančiukais“; / Kurių Vaižgantas ieškojo kažkada? / Skleisti gėrį ir mylėt / Kiekvieną žmogų, / Siekti, kad klestėtų Lietuva“ (žodžiai E. Stančikienės, muzika K. Strigockio).

1996 m. rugsėjo 20-ąją, lietuvių literatūros klasiko Juozo Tumo-Vaižganto gimimo dieną, šioje mokykloje buvo atidarytas Radviliškio Vaižganto gimnazijos istorijos muziejus. Jame įrengta nuolatinė, vis turtinama ekspozicija, skirta J. Tumo-Vaižganto asmenbei. Čia kaupiami ir moksleivių kūrybiniai darbai apie J. Tumą-Vaižgantą.

J. Tumui-Vaižgantui yra skiriami rašinėliai gimnazijos laikraštyje „Gimnazistas“. Šios asmenybės atminimas atsispindi Jaunųjų maironėčių organizacijos veikloje. Pagoniškajam linų globėjui Vaižgantui buvo parengta literatūrinė kompozicija. Vaižganto gimnazijos 30 geriausiai besimokančių mokinių dalyvauja kūrybinėje-pažintinėje vasaros stovykloje „Deimančiukai“.

Bendradarbiaujama su šalies mokyklomis, besivadinančiomis J. Tumo-Vaižganto vardu (su Svėdasų Juozo Tumo-Vaižganto gimnazija, Kauno technologijos universiteto Vaižganto progimnazija).

Nuo 1997 m. rugsėjo 20 d. švenčiama Radviliškio Vaižganto gimnazijos diena. Nuo tada kasmet geriausiai besimokantiems ir gimnaziją savo veikla garsinantiems gimnazistams įteikiama Vaižganto gimnazijos premija. Rengiamos mokinių kūrybinių darbų konferencijos, kurių metu siekiama įprasmiti gimnazijos vardą, propaguoti ir puoselėti žmogiškąsias vertybes, teigtas J. Tumo-Vaižganto.

Gimnazija savo veiklos kelrode pasirinko rašytojo žodžius: „Išdygęs laisvas, augau laisvas.“

(Pagal Sidabravo bibliotekos ir Radviliškio Vaižganto gimnazijos medžiagą)

Alfo Pakėno ir Radviliškio viešosios bibliotekos archyvo nuotraukos

Dvi Radviliškio mokyklos po tuo pačiu stogu – Vaižganto gimnazija ir to paties vardo progimnazija

EILĖRAŠTIS – PATS SUDĖTINGIAUSIAS TEKSTAS ...

NIDA URBONAVIČIENĖ,
radviliškietė pedagogė, rajono literatų klubo „Jonvabalys“ narė

Bėgant metams mažėja ir klausimų, ir atsakymų. Taip ir nežinau, kodėl pradėjau rašyti, gal todėl, kad exemplae trahunt (pavyzdžiai traukia) ir žmogus viską nori išbandyti pats. Penkerių metų tėčio išmokyta skaityti nieko nelaukdama ėmiau gilintis į tuos pavyzdžius ir, kai sukūriau savąjį, išsigandau – taip ir negalėjau suprasti, ar tai aš sugalvojau, ar sudėlioju iš atmintyje likusių skaitytų tekstų. Ar dabar aiškiau? Galbūt tik tiek, kad kiekvienas tekstas ateina iš daugelio kitų – iš skaitytų tekstų susirenka įsimylėti žodžiai, idėjos, veikėjai, net patys autoriai... Ir staiga subliūkšta iliuzija, kad kūryba chaosą padaro darna. Kita vertus, gali pasijusti galingas, sukonstravęs pasaulį iš neįmanomo.

Eilėraštis – pats sudėtingiausias tekstas, nes kartais tik dviejuose sakiniuose telpa visa istorija, kurios didžiąją dalį turi sugebėti ir parašyti, ir perskaityti „tarp eilučių“. Todėl taip nedaug tekstų – vos vienas kitas iš šimto – ištveria laiko išbandymą ir vėl gali pasirodyti viešai po 30, 20, 10 metų... Dar vienas kitas laiko nepatikrintas tekstukas, kuriame dar gyvas pirminis įspūdis, pirminė mintis, kuriai pasislinkus į užmarštį tarp eilučių gali išplisti tuštuma ... Tiek tos kūrybos...

* * *

*Visa poezija jau parašyta.
Kai galvoje ima knibždėti vabaliukai,
Pabeldžia Kukutis ir sako:
Grąžink mano žemę ir dangų –
Sovietmetis seniai jau už lango.
Ir vamzdį paima Radauskas,
Ir Santa Liucija paima vamzdį.
Sakau:
Visa poezija jau parašyta.*

*Nuo slenkančios Nidos kopos
Į Kuršmares Tonijus Kregeris beria paukščius,
Už plataus smėlio tarpo
P. Sigitas žiūri į jūrą ir
N. nemato –
Nei A.U.,
Mojančios cukruota žuvimi,
Nei G. G., klykiančio:
„Sveikas, bičiuli, labai panašus į Balzaką“.*

*Galėčiau atsakyti –
Pamojuoti, sušukti, pažvelgti
Visai nemėlynu žvilgsniu, beveik ne biurgerio,
Bet nepažins –
Visa poezija jau parašyta.
Turėjau tik užuolaidų kopėteles
Ir jas dovanojau
Mergaitei nustebusiomis akimis,
Kuri pažinojo
Inteligentišką rudenį.*

*Dievas
Visada
Keliauja incognito,
Bet kartais
Būna triušis.*

*Padebesiais siūruoja vėtrungė,
 Susiraukšlėja pienių kelias
 Ir spindinčiomis šukomis
 Naktis paliečia plaukus.
 Dėlioju pamatus
 Iš gatvės akmenėlių
 Kiekvieną kartą
 Vis gražiausioj vietoj,
 O mėnuo
 Palinguoja skustą galvą –
 Aš vis dar
 Neturiu namų.*

*Pelynų viename
 Prie supuvusio slenksčio,
 Viena tėra
 Ištikimybė –
 Prieslenksčio akmuo,
 Tylintis,
 Kai mina basos
 Suskeldėjusios kojos
 Ir kai sudegina
 Ažuolines duris,
 Kai sudejavusi nusoyra
 Sulaukėjusi vyšnia
 Ir šuliny
 Numiršta
 Aidas.*

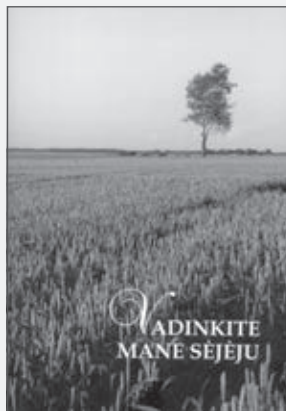
*Jau taip seniai diena,
 Naktis jau taip seniai.
 Jau taip seniai viena
 Boružė prie obels
 Ir niekad nepabels
 Į užsklęstas duris,
 Nes niekas negyvens,
 Nes neatidarys...
 Avietės prie langų
 Sušalusios žydės
 Liūdnam baltais žiedais
 Išėjusios širdies.
 Gyvenimo nebus
 Ir nebebus mirties –
 Dūlėjimas
 Per amžius
 Be vilties...*

*Pasauli paukščio aky,
 Kodėl tu beviltiškai mažas
 Kaip sūpuoklės iš vaikiško sapno,
 Kaip mes patys
 Žydinčioj pievojoj?
 Kaip keista –
 Visi sutilpom
 Po maža šiaudine pastoge
 Ir į paukščio akį žiūrėdami
 Laimingi esantys manom.
 Tik tyliai,
 Niekam negirdint,
 Kiekvieno viduj dar sopa –
 Ar čia ir turėčiau būti?
 Ar čia jau
 Pabaiga?*

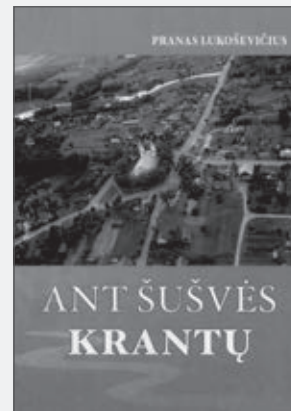
NAUJI RADVILIŠKĖNŲ LEIDINIAI

Janina Juzėnienė. *Dvaro klajūnas*

Vadinkite mane sėjėju

Pranas Lukoševičius. *Ant šušvės krantų*

Radviliškio kraštas

Vanda Voronkaitė.
Mano kelias

RADVILIŠKIO RAJONO KULTŪROS KRONIKA

(2014 m. II pusmetis)

Liepos 1–6 d. Vilniuje įvyko XIX Lietuvos dainų šventė „Čia – mano namai“. Joje Radviliškio rajonui atstovavo 20 meno mėgėjų kolektyvų – iš viso per 400 žmonių.

Liepos 5 d. Sidabrave prasidėjo renginių ciklas, skirtas Valstybės dienai, šio miestelio ir bažnyčios 185, jo vėliavos bei herbo 15 m. sukaktims. Tai buvo proginės šv. Mišios, koncertai, parodos, iškilių kraštiečių atminimo įamžinimas, seniūnijai nusipelnusių žmonių apdovanojimas ir kt.

Liepos 6 d. minėdami Lietuvos karaliaus Mindaugo karūnavimo dieną, radviliškietėiai miesto parke klausėsi savivaldybės atstovų sveikinimo, miesto Kultūros centro folkloro ansamblio „Aidija“ programos, o 21 val. drauge giedojo „Tautišką giesmę“:

Liepos 12 d. įvykusioje Šiaulių apskrities muzikos apdovanojimų „ŠAMA 2014“ ceremonijoje geriausio Radviliškio rajono atlikėjo vardą pelnė Šeduvos kultūros ir amatų centro moterų vokalinis ansamblis „Bongo“ (vadovė A. Meškauskienė).

Liepos 19 d. radviliškietėiai miesto Geležinkelio stotyje įrengtame ekrane stebėjo garsiausius lietuviškus animacinius filmus. Tai įgalino AB „Lietuvos geležinkeliai“ įgyvendintas projektas „Vasaros kino stotis-2014“:

Liepos 26–27 d. Šiaulėnuose paminėtos tradicinės Oninės ir miestelio įkūrimo 522-osios metinės. Vyko varžybos, koncertai, konkursai, paskatinti aktyvūs, darbštūs seniūnijos gyventojai.

Liepos 30–rugpjūčio 2 d. Estijos Marjamaa mieste surengtas tarptautinis IX folkloro festivalis „Marjamaa folk“. Jame dalyvavo šokėjai ir muzikantai iš 7 Europos šalių. Lietuvai atstovavo Radviliškio miesto kultūros centro tautinių šokių kolektyvas „Patrepšėlis“ (vadovė V. Gilienė).

Rugpjūčio 2 d. baisogaliečiai pakvietė į tradicinį,

jau 13-ąjį, folkloro kolektyvų sambūrį „Nemirštanti tautos gaida“. Į jį atvyko 12 kolektyvų, dalyvavo net penki Baisogalos kolektyvai. Parodyta spalvinga programa, pabendrauta;

į atnaujintus Miežaičių kaimo bendruomenės namus rinkosi kaimo gyventojai ir svečiai. Čia surengtas teatralizuotas suremontuotų bendruomenės namų pristatymo visuomenei renginys. Įgyvendinus projektą, padidėjo bendruomenės salė, suremontuotos vidaus patalpos.

Rugpjūčio 7 d. į Radviliškio viešąją biblioteką užsuko tarptautinio Rusijos viešųjų bibliotekų forumo „Bibliokaravanas 2014“ dalyviai – Rusijos bibliotekų darbuotojai. Konferencijos tema – „Tarptautinis viešųjų bibliotekų bendradarbiavimas: evoliucija ir perspektyvos“.

Rugpjūčio 9 d. Daugyvenės kultūros istorijos muziejaus-draustinio Burbiškio dvaro parke surengta romantiškos muzikos popietė. Koncertavo akordeonistas L. Onaitis ir smuikininkė J. Damaševičienė;

asociacija „Polekėlės bendruomenė“ organizavo nekomercinio lietuviško kino vakarą po atviru dangumi. Susirinkusiesiems demonstruota jaunimui skirta komedija „Parodyk mane“.

Rugpjūčio 15 d. Šeduvoje rajono, šalies ir Bauskės (Latvija) kapelos pynė „Žolinės vainiką“. Pa-

sirodymai miesto centre, šventinė eisena, įspūdingas koncertas miesto parke, diskoteka, vakaronė – tai visos tradicinės šventės akcentai.

Rugpjūčio 15–17 d. Šaukotas šventė 290 metų, kai miestelis pirmą kartą paminėtas rašytiniuose šaltiniuose, sukaktį. Vyko įvairių renginių, tarp jų – minėjimas, kaimyninių vietovių scenos entuziastų programa, seniūnijos aktyviausių gyventojų apdovanojimai, varžybos.

Rugpjūčio 16 d. Daugyvenės kultūros istorijos muziejaus-draustinio Kleboniškių kaimo buitės muziejaus klojime svečiavosi Šiaulių rajono Kurtuvėnų folkloro ansamblio „Kurtuove“ klojimo teatras, parodęs spektaklį pagal V. Krėvės apsakymą „Žemaitukas“.

Rugpjūčio 18–26 d. Pakiršinyje vyko medžio drožėjų pleneras „Devyni amatai, dešimtas badas“. Dalyvių iš Alytaus, Šiaulių ir Radviliškio rajonų sukurti darbai papuošė tenykštį parką.

Rugpjūčio 22 d. Radviliškio viešojoje bibliotekoje įvyko dvigubas renginys: atidaryta kraštietės menininkės K. Sereikaitės fotografijų paroda „Vanduo. Žemė. Detalė – Benas Šarka“ ir demonstruotas režisieriaus L. Mikutos dokumentinis filmas „Dzūkijos Jautis“.

Rugpjūčio 23 d. radviliškietė paminėjo Baltijos kelio 25 m. sukaktį bei Europos dieną stalinizmo ir nacizmo aukoms atminti. Rajono žmonės meldėsi Radviliškio bažnyčioje, prie kompozicijos „Skausmo ir kančių kelias“ uždegė atminimo žvakeles, Radviliškio miesto centrinėje aikštėje rašė linkėjimus Lietuvai, klausėsi miesto meno kolektyvų. Radviliškietė vyko į tas vietas, kuriose jų delegacijos stovėjo 1989 m.

Rugpjūčio 24 d. pašventinti trys nauji Radviliškio Švč. Mergelės Marijos Gimimo bažnyčios varpai. Iškilinėse bažnyčioje ir miesto Kultūros centre dalyvavo varpus gaminusios Lenkijos Kruševskių liejyklos atstovai, LR Seimo nariai, JE Ekscelencija Šiaulių vyskupas E. Bartulis, daug kitų svečių, kraštiečių. Po šv. Mišių surengtas šventinis koncertas.

Rugpjūčio 28–29 d. Radviliškio miesto kultūros centras ir Radviliškio muzikos mokykla surengė penktąjį vargonų muzikos festivalį. Jame koncertavo profesionalūs atlikėjai ir jaunieji muzikantai. Vyko seminaras muzikos mokytojams.

Rugpjūčio 29 d. Vadaktuose paminėta iškilus kraštiečio, poeto ir kunigo A. Valantino 10-osios mirties metinės. Ta proga aukotos šv. Mišios, applančytas jo kapas, pasidalyta prisiminimais apie jį.

Rugpjūčio 31 d. Radviliškio miesto kultūros centras miestelėnus ir jų svečius pakvietė į vasaros palydų šventę. Joje laukė koncertai, putų šou ir daug kitų pramogų.

Rugsėjo 1 d. rajone skambėjo naujųjų mokslo metų pradžios šventė. Radviliškyje ir kitur ji prasidėjo bendra malda bažnyčioje, po to mokiniai ir mokytojai žygiavo į savas mokyklas, kur vyko proginiai renginiai. 2014–2015 mokslo metais savivaldybėje veikia 26 švietimo įstaigos;

Radviliškio miesto kultūros centre surengta V. Žabaraukaitės aliejinės pastelės paroda.

Rugsėjo 6 d. Šniūraičiuose įvyko Radviliškio seniūnijos bendruomenių gėlių šventė. Dalyvavusios bendruomenės renginyje gėlėmis puošė namų apyvokos daiktus, klausėsi koncerto, pagerbė aktyviausius, gražiai sodybas tvarkančius gyventojus.

Rugsėjo 19 d. Burbiškio dvare suorganizuota respublikinė konferencija „Literatūros kanonas. K. Donelaitis“, skirta 300-osioms K. Donelaičio gimimo metinėms. Į ją susirinko 120 dalyvių iš Radviliškio ir aplinkinių rajonų. Tarp pranešėjų buvo ir Radviliškio Vaižganto bei Grinkiškio J. Poderio vidurinės mokyklos pedagogai. Lizdeikos ir Vaižganto gimnazijų gimnazistai parodė originalias temines kompozicijas.

Rugsėjo 19–21 d. Radviliškio rajone paminėtos tradicinės Europos paveldo dienos, kurių tema – „XX amžiaus pradžios skonis“. Radviliškietėms su-

rengta pažintinė išvyka po rajono įžymius objektus, Viešojoje bibliotekoje – diskusija, kurioje pranešimą apie 1919 m. mūšio su bermontininkais greta Radviliškio reikšmę skaitė Šiaulių universiteto Istorijos katedros profesorius, daktaras A. Gumuliauskas.

Rugsėjo 20 d. Radviliškyje šurmuliavo tarptautinė mugė. Į ją pasidalyti patirtimi, pristatyti savo produkciją ir apžiūrėti radviliškiečių bei raseiniškių gaminių iš Lenkijos Pietų Mazovijos regiono atvyko per 50 verslininkų, amatininkų.

Rugsėjo 22 d., minint Baltų vienybės dieną, Radviliškio laisvalaikio ir pramogų parke vakare, kaip ir visoje Lietuvoje bei Latvijoje, uždegtas laužas. Taip patvirtinta broliškų baltų tautų vienybė.

Rugsėjo 25 d. duris atvėrė atnaujintas Radviliškio viešosios bibliotekos Aukštelkų filialas. Ta proga kaime surengta nuotaikinga šventė. Ši biblioteka, perkelta į buvusios mokyklos pagrindinį pastatą, tapo šviesi, erdvi, turinti modernios įrangos ir kur kas daugiau vietos renginiams.

Rugsėjo 26 d. Burbiškio dvare Lietuvai pagražinti draugijos Radviliškio skyrius suorganizavo šventę gražią aplinką rajone sukūrusiems šeiminiškams. Jiems buvo skirti rajono savivaldybės vadovų sveikinimai, įteikti apdovanojimai, surengtas koncertas.

Rugsėjo 27 d. Butėnuose nuaidėjo 4-asis vokališnių ansamblių festivalis „Bobų vasara“. Jame dalyvavo 15 Radviliškio rajono kolektyvų.

Spalio 1 d. Tarptautinės pagyvenusių žmonių dienos proga pagyvenusių žmonių asociacijos Baisogalos skyrius „Sidabro gija“ ir Baisogalos kultūros namai savojo miestelio, Skėmių bei Pociūnėlių senjorams organizavo šventę. Dalyvius pasveikino rajono savivaldybės ir seniūnijos vadovai, verslininkų atstovai. Aktyviausi asociacijos skyriaus nariai apdovanoti. Koncertavo baisogaliečiai ir pociūnėliečiai.

Spalio 2 d. Radviliškio miesto kultūros centre atidaryta Radviliškio rajono savivaldybės Švietimo

ir sporto paslaugų centro Menų studijos kūrybinių darbų paroda „Sugaudytas laikas“;

Kalnelio Gražionių senjorai buvo sukviesti į Tarptautinei pagyvenusių žmonių dienai skirtą popietę. Jiems išsakyta pagarbių žodžių, surengtas „Protų mūšis“ ir Viešosios bibliotekos muzikavimo grupės „Sidabrinė mėnesiena“ koncertas.

Spalio 3 d. Šniūraičių pramogų ir šokių salėje švente „Atėjusio rudens glėbyje“ paminėta Tarptautinė veltinio diena. Šniūraitiškiams pristatyta kraštietės D. Kaučikienės veltų kilimų paroda. Paminėta ir Tarptautinė pagyvenusių žmonių diena, pasveikinti jubilieatai. Šniūraičių bei Daugėlaičių mėgėjų teatrai parodė savo spektaklius.

Spalio 11 d. Radviliškyje prasidėjo renginiai, skirti 1919 m. įvykusio pergalingo mūšio su bermontininkais 95-osioms metinėms. Kultūros centre surengtas seminaras, kuriame šią temą aiškino istorikas, humanitarinių mokslų daktaras A. P. Kasperavičius bei Vaižganto gimnazijos atstovai, taip pat atidaryta A. Tamošiūno nuotraukų paroda. Tą mėnesį mieste įvyko ir istorinio mūšio rekonstrukcija bei naktinis žygis „Pergalių ir kovų keliais“, viktorina vyresniesiems moksleiviams, paroda „Misija“ įvykdyta Radviliškyje“ ir kt.

Spalio 17 d. Radviliškio viešojoje bibliotekoje atidaryta šią vasarą kūrybinėje stovykloje „Kurkime kartu“ sukurtų darbų paroda. Kūrybinėse dirbtuvėse dalyvavo ir įvairias rajono vietas savo kūriniuose įamžino dailininkai bei literatai iš Biržų, Joniškio, Panevėžio, Radviliškio, Šiaulių rajonų. Dabar renginyje pristatytas lankstinukas, atspindintis jų bendrą kūrybą stovykloje, pasidalyta išpūdziais ir idėjomis.

Spalio 22 d. įvyko atnaujintos Vainiūnų bibliotekos atidarymo šventė. Joje pasidžiaugta šiame filiale pagerėjusiomis sąlygomis, išsakyta daug sveikinimų, linkėjimų, rėmėjams įteikti padėkos raštai, visiems dovanotas šventinis koncertas.

Spalio 24 d. Beinoravos pramogų ir šokių salėje įvyko padėkos vakaras „Tikinčių gyvenimu ir dosnumu skrynia – visada pilna“. Jame padėkota visiems kaimo bibliotekos rėmėjams, pagalbininkams, aktyviems skaitytojams. Dovanotas koncertas ir bibliotekos dramos būrelio „Kibirktėlė“ vaidinimas.

Spalio 25 d. Baisogaloje iškilmingai paminėta paskutiniojo tenykščio dvaro savininko, įžymios asmenybės Vladislavo Komaro 135-osios gimimo metinės. Dalyvaujant šio šviesuolio palikuonims, kitiems garbiems svečiams, aukotos šv. Mišios, atidengtas paminklas (autorius E. Bielokopitovas), skaityti proginiai pranešimai, dalytasi prisiminimais, kvietė ekskursijos po tenykštį dvarą ir Kauno mišraus choro SALUTO (vadovė R. Štreimikytė) koncertas.

Spalio 25 d.– lapkričio 25 d. Radviliškio miesto kultūros centre veikė V. Januševičiaus fotografijų paroda „Akimirkos“. Ją atidarymo renginyje pristatė pats autorius, sulaukęs daug žiūrovų ir sveikinimų.

Spalio 30 d. Šaukoto kultūros namuose įvyko Šaukoto bibliotekos 65 metų sukakties šventė. Joje plačiai pristatyta bibliotekos veikla, tai atspindintis lankstinukas, pagerbti rėmėjai ir aktyviausi skaitytojai, surengtas šventinis koncertas.

Lapkričio 5 d. Radviliškio viešojoje bibliotekoje įvyko dokumentinio filmo „Pasaulio virtuvė“ pristatymas. Filmą pristatė režisierė A. Ptakauskė. Tai juosta apie penkias moteris, kurios atsikraustė gyventi į Lietuvą iš skirtingų pasaulio šalių.

Lapkričio 8 d. Aukštaitijos regiono kaimo kapelių varžytuvėse „Kaimynėli, būki svečias“ Širvintose Radviliškio liaudiškos muzikos kapela „Seni pažįstami“ (vadovas T. Kanapinskas) pripažinta geriausia.

Lapkričio 9 d. Radviliškio miesto kultūros centre skardėjo humoro šventė „Juokis-2014“. Tarp žiūrovus linksminusių Aukštaitijos bei Žemaitijos kolektyvų buvo ir gerai žinoma Šeduvos „Sprandžina“ (vadovė I. Stanulienė).

Lapkričio 10–14 d. rajone vyko Šiaurės šalių bibliotekų savaitės „Troliai šiaurėje“ renginiai: tų šalių literatūros skaitymai, aptarimai, pokalbiai ir kt.

Lapkričio 12 d. Radviliškio laisvalaikio ir pramogų parke, Latvių kultūros centre, rajono literatų klubo „Jonvabalys“ dalyvių poezijos skaitymais „Rudenėjanti šviesa...“ prasidėjo renginių ciklas „Lapkričio skaitymai“:

Lapkričio 15 d. Radviliškio miesto kultūros centre kvietė tarptautinis garbaus amžiaus žmonių liaudiškų šokių festivalis ir radviliškiečių tautinių šokių kolektyvo „Patrepsėlis“ 15-ojo gimtadienio koncertas. Tarp dalyvių buvo ir scenos entuziastai iš Latvijos bei Estijos.

Lapkričio 26 d. rajono bibliotekininkai Viešojoje bibliotekoje šventė savo tradicinę Bibliotekininko dieną. Švenčiantiems jubiliejus buvo skirti sveikinimai, padėkos, koncertas.

Lapkričio 21 d. Radviliškio miesto kultūros centre surengtas iškilmingas koncertas, skirtas Radviliškio muzikos mokyklos 50-mečiui.

Lapkričio 27 d. Viešojoje bibliotekoje įvyko jos šiais metais įgyvendinto projekto „K. Donelaičio „Metai“ – maąąja plunksna“ pabaigtuvės, perrašytos knygos pristatymas. Renginio dalyvių laukė ir aktorius bei režisieriaus R. Abukevičiaus meninė programa, atkurtų XVIII a. Mažosios Lietuvos tautinių kostiumų kolekcijos pristatymas.

Gruodžio 1 d. šventiškai papuoštame Radviliškyje įžiebta kalėdinė miesto eglė.

Gruodžio 19 d. – savivaldybės metų apdovanojimo „Gerumo šviesa“ įteikimo ceremonija. Gerumo angelo statulėlės komisija paskyrė asmenims, kurių poelgius, nuveiktus kilnius darbus komisija pripažino labiausiai vertus taip pagerbti.

Radviliškio krašto iškilių sukakčių kalendorius 2015 m.

SAUSIS

1 d.

75 m., kai (1940) Grinkiškyje gimė **Vidmantas Urbonas**, žurnalistas.

3 d.

165 m., kai (1850) Varnioniuose gimė **Juozas Brazaitis**, gydytojas, literatas, tautosakos rinkėjas. Mirė 1926 m. balandžio 19 d. Anykščiuose.

6 d.

90 m., kai (1925) Auksučiuose gimė ir **5 m.**, kai 2010 m. gegužės 25 d. Vilniuje mirė **Mečislovas Lizaitis**, ekonomistas, socialinių mokslų daktaras.

8 d.

70 m., kai (1945) Šiauliuose mirė **Vladas Dutkevičius**, vargonininkas, chorvedys, mokytojas, knygnešys. Gimė 1889 m. kovo 23 d. Baisogaloje.

10 d.

10 m., kai (2005) Vilniuje mirė **Algimantas Laurynas Skūpas**, kalbininkas, romanistas, esperantininkas. 1959–1961 m. mokytojavo Šeduvoje. Gimė 1937 m. rugpjūčio 10 d. Subačiuje, Kupiškio r.

12 d.

85 m., kai (1930) Juodupiuose gimė **Vaclovas Bliznikas**, matematikas, fizikos ir matematikos mokslų daktaras. Mirė 1997 m. vasario 6 d. Vilniuje.

15 d.

155 m., kai (1860) Liutkiškiuose gimė **Antanas Abromavičius (Abromaitis)**, knygnešys. Mirė 1938 m. Radviliškyje.

24 d.

115 m., kai (1900) Kauliniuose gimė **Antanas Bistrickas**, statybos in-

žinierius, architektas. Mirė 1971 m. balandžio 4 d. Kaune.

29 d.

95 m., kai (1920) Maneituose gimė **Petras Motiekaitis**, inžinierius, aviamodeliuotojas, aviakonstruktorius, išradėjas. Mirė 1988 m. sausio 21 d., palaidotas Šiauliuose.

VASARIS

1 d.

80 m., kai (1935) Šiaulėnuose gimė **Vytautas Januškevičius**, pedagogas, vertėjas, socialinių mokslų daktaras.

2 d.

80 m., kai (1935) Aukštelkuose gimė **Stasys Bulzgis**, poetas, publicistas.

4 d.

125 m., kai (1890) Šliosberge, Latvijoje, mirė **Juozas Tamulevičius (Dovydaitis Dionizas)**, kunigas, religinės literatūros sudarytojas. Gimė 1814 m. balandžio 25 d. Mantviliškiuose.

15 m., kai (2000) Kaune mirė **Kešutis Jurgis Žitkus**, dailininkas tapytojas. Gimė 1926 m. sausio 30 d. Paežeriuose.

6 d.

95 m., kai (1920) Lydeikiuose, Šiaulių r., gimė **Prudencija Navickaitė-Bičkienė**, operos solistė, JAV lietuvių visuomenės veikėja. Gyveno ir dirbo Radviliškyje. Mirė 1993 m. rugpjūčio 28 d. Čikagoje, JAV.

9 d.

85 m., kai (1930) Baisogaloje gimė **Vytautas Petras Bložė**, poetas, vertėjas.

11 d.

20 m., kai (1995) Kaune mirė **Adomas Mačiulis**, chemikas, fizinių

ir cheminių mokslų daktaras. Gimė 1929 m. spalio 18 d. Žironuose.

15 d.

80 m., kai (1935) Prastavoniuose gimė **Zigmantas Butkevičius**, inžinierius mechanikas, technikos mokslų daktaras.

26 d.

20 m., kai (1995) Čikagoje, JAV, mirė **Pranutė Ivanauskienė-Janušauskaitė**, prekybininkė, visuomenės veikėja. Gimė 1902 m. kovo 9 d. Džiugoniuose.

KOVAS

1 d.

85 m., kai (1930) Šiauliuose gimė **Vytautas Osvaldas Virkau**, dailininkas, grafikas, tapytojas. Vaikystę praleido Repšių dvare, netoli Šiaulėnų.

7 d.

70 m., kai (1945) Vilniuje mirė **Aleksandras Rymas**, gydytojas, visuomenės veikėjas. Gimė 1876 m. vasario 2 d. Šiaulėnuose.

9 d.

85 m., kai (1930) Šeduvoje gimė **Emilija Brajinskienė-Brimanaitė**, etnografinio ansamblio Šeduva įkūrėja, vadovė, kraštotyrininkė.

10 d.

125 m., kai (1890) Lopusose gimė **Petras Pusnikas**, JAV lietuvių visuomenės veikėjas.

12 d.

80 m., kai (1935) Baukuose gimė **Albinas Jonas Marcinkevičius**, inžinierius, profesorius, habilituotas mokslų daktaras.

15 d.

110 m., kai (1905) Radviliškyje mirė **Mikalojus Opulskis (Opals-**

kis, Apulskis), kunigas, lietuviškos spaudos platintojas, knygnešių globėjas, buvęs Radviliškio altaristas. Gimė 1837 m. gegužės 15 d. Siraičiuose, Telšių r.

16 d.

105 m., kai (1910) Šeduvoje gimė **Vytautas Vazalinskas**, agronomas, žemės ūkio tiriamojo darbo iniciatorius ir organizatorius. Mirė 1984 m. liepos 7 d. Vilniuje.

19 d.

80 m., kai (1935) Radviliškyje gimė **Juozas Švedaruskas**, inžinierius statybininkas, docentas.

21 d.

110 m., kai (1905) Radviliškyje gimė **Kotryna Steponaitytė-Marijošienė**, pedagogė, choreografė. Mirė 1987 m. rugsėjo 3 d. Putname, JAV.

23 d.

75 m., kai (1940) Šateikiuose, Plungės r., mirė **Antanas Kryžanauskas**, kunigas, Žemaičių kapitulos kanaaninkas. Gimė 1862 m. vasario 17 d. Radviliškyje.

26 d.

75 m., kai (1940) Panevėžyje mirė **Juozas Masiulis**, knygnešys, knygyno steigėjas, visuomenės veikėjas. Gimė 1864 m. kovo 7 d. Prastavoniuose.

BALANDIS

1 d.

50 m., kai (1965) Panevėžyje mirė **Kazimieras Plungė**, pedagogas. Vadovavo chorams, dūdų orkestrui. Gimė 1898 m. sausio 25 d. Pakalniškiuose.

8 d.

60 m., kai (1955) Radviliškyje gimė **Viktoras Radzevičius**, Lietuvos kino studijos operatorius.

11 d.

90 m., kai (1925) Vantainėliuose gimė **Filomena Taunytė**, gydytoja, publicistė, žurnalistė. Mirė 2013 m. birželio 28 d. Vilniuje.

12 d.

60 m., kai (1955) Rokiškyje mirė **Stasys Naginskas**, pedagogas, poetas, kritikas, vertėjas. Gimė 1891 m. vasario 17 d. Bružiuose.

13 d.

75 m., kai (1940) Šeduvoje gimė **Milda Jonušauskienė**, grafikė, Lietuvos dailininkų sąjungos narė.

18 d.

90 m., kai (1925) Pakiršinyje gimė **Vladas Žukas**, bibliografas, profesorius, mokslininkas. Mirė 2014 m. kovo 26 d. Vilniuje.

19 d.

45 m., kai (1970) Čikagoje, JAV, mirė **Jonas Poška**, gydytojas chirurgas, visuomenės veikėjas. Gimė 1889 m. balandžio 4 d. Legečiuose.

20 m., kai (1995) Plaučiškiuose, Pakruojo r., mirė **Jonas Švėgžda**, pedagogas, dailininkas, literatas. Gimė 1911 m. liepos 12 d. Juodžiuose.

20 d.

120 m., kai (1895) Gankiuose gimė **Juozas Sasnauskas**, JAV lietuvių visuomenės veikėjas. Mirė 1928 m. kovo 10 d. Ročesteryje, JAV.

70 m., kai (1945) Dvilioniuose, Švenčionių r., gimė **Viktoras Karmonas**, fizikos mokytojas ekspertas, plačiai žinomo radviliškėčių kosminio modeliavimo būrelio vadovas.

23 d.

130 m., kai (1885) Januškoniuose gimė **Jurgis Žilinskas**, gydytojas, profesorius, lietuvių antropologijos pradininkas. Mirė 1957 m. kovo 15 d. Vaterburyje, JAV.

24 d.

25 m., kai (1990) Detroite, JAV, mirė **Vytautas Alantas (Jakševičius)**, rašytojas, žurnalistas, visuomenės veikėjas. Gimė 1902 m. birželio 18 d. Sidabrave.

30 d.

50 m., kai (1965) Kapčiamiestyje, Lazdijų r., gimė **Gintas Sakavičius**, kunigas, monsinjoras, nuo 2006 m. Radviliškio dekanato dekanas, parapijos klebonas.

GEGUŽĖ

1 d.

125 m., kai (1890) Gražioniuose gimė ir 40 m., kai 1975 m. Saint Charlese, Misūryje, JAV, mirė **Andrius Butkūnas** (iki 1933 m. **Butkevičius**), Lietuvos karinis veikėjas, pulkininkas.

13 d.

50 m., kai (1965) Niuorke, JAV, mirė **Janina Klevaitė-Bondžinskaitė**, JAV lietuvių visuomenės veikėja. Gimė 1898 m. gegužės 15 d. Pagarduviuose.

18 d.

135 m., kai (1880) Šeduvoje gimė **Antanas Graurokas (Gravrogkas)**, prozininkas, publicistas. Mirė 1958 m. balandžio 1 d. Kaune.

75 m., kai (1940) Pašakarnyje gimė **Henrikas Norvilas**, inžinierius mechanikas, technikos mokslų daktaras.

22 d.

120 m., kai (1895) Gūjėnuose gimė **Juozapas Pletkus**, vyskupas. Mirė 1976 m. rugsėjo 29 d., palaidotas Telšiuose.

25 d.

10 m., kai (2005) Radviliškyje mirė **Antanas Mikelis**, žurnalistas, redaktorius, knygų autorius. Gimė 1934 m. vasario 11 d. Želmenuose, Jurbarko r.

27 d.

95 m., kai (1920) Kubiliūnuose gimė **Vaclovas Blėdis**, aktorius, režisierius. Mirė 1999 m. rugsėjo 8 d., palaidotas Panevėžyje.

BIRŽELIS

2 d.

60 m., kai (1955) Radviliškyje gimė **Rimanta Krilavičiūtė**, aktorė.

7 d.

20 m., kai (1995) Sidnėjyje, Australijoje, mirė **Izidorius Jonaitis**, inžinierius, architektas, Australijos lietuvių visuomenės veikėjas. Gimė 1909 m. kovo 5 d. Paežeriuose.

10 d.

65 m., kai (1950) Šiaulėnuose gimė **Grażina Imbrasienė**, teisininkė, politinė bei visuomenės veikėja.

12 d.

85 m., kai (1930) Kaune mirė **Antanas Alekna**, istorikas, profesorius, kunigas, rašytojas, vertėjas, draudžiamosios liet. spaudos platintojas. Gimė 1872 m. gruodžio 19 d. Kuruose.

14 d.

125 m., kai (1890) Dauburaičiuose gimė **Stanislovas Mastauskis**, zoologas entomologas, biologijos mokslų daktaras. Mirė 1978 m. balandžio 24 d. Kaune.

23 d.

10 m., kai (2005) Kaune mirė **Algirdas Mykolas Dobrovolskis (Tėvas Stanislovas)**, kunigas, kapucinų vienuolis, pamokslininkas. Gimė 1918 m. rugsėjo 29 d. Radviliškyje.

25 d.

35 m., kai (1980) Vilniuje mirė **Romanas Marijošius**, dainininkas. Gyveno Radviliškyje. Gimė 1914 m. rugpjūčio 6 d. Jekaterinburge, Rusijoje.

27 d.

5 m., kai (2010) Klaipėdoje mirė **Feliksas Rimkevičius**, locmanas, jūros kriauklių kolekcininkas. Gimė 1939 m. sausio 14 d. Radviliškyje.

LIEPA

1 d.

55 m., kai (1960) Panevėžyje mirė **Antanas Grigaliūnas**, prelatas. Gimė 1893 m. rugsėjo 8 d. Kleboniškiuose.

3 d.

215 m., kai (1800) Šilelių dvare, netoli Baisogalos, gimė **Jonas Goštautas**, prozininkas, Lietuvos demokratinės bajorijos veikėjas. Mirė 1871 m. liepos 20 d. Ruffece, Prancūzijoje.

4 d.

135 m., kai (1880) Radviliškyje gimė ir **55 m.**, kai 1960 m. kovo 24 d. Vilniuje mirė **Elena Laumenskienė (Stanek, Morauskienė)**, pianistė, pedagogė, kompozitorė.

15 d.

75 m., kai (1940) Anykščiuose gimė **Vladas Būtėnas**, žurnalistas, politinis bei visuomenės veikėjas. Dirbo Radviliškyje. Mirė 2009 m. gegužės 15 d. Vilniuje.

29 d.

75 m., kai (1940) Radviliškyje gimė **Vytautas Tomkus**, teatro ir kino aktorius.

RUGPJŪTIS

7 d.

20 m., kai (1995) Klivlende, JAV, mirė **Vladas Bložė**, veterinarijos gydytojas, daktaras, JAV lietuvių visuomenės veikėjas. Gimė 1914 m. rugsėjo 30 d. Kemėruose.

8 d.

85 m., kai (1930) Radviliškyje gimė ir **20 m.**, kai 1995 m. rugpjūčio 18 d.

mirė **Vytautas Pakarskas**, lakūnas sklandytojas, inžinierius.

11 d.

70 m., kai (1945) Šeduvoje gimė **Petras Valantinas**, poetas.

12 d.

80 m., kai (1935) Radviliškyje gimė ir **5 m.**, kai 2010 m. spalio 31 d. mirė **Vytautas Jonas Vincevičius**, dailininkas, tapytojas, grafikas, rūbų modeliuotojas.

13 d.

105 m., kai (1910) Juodupiuose gimė **Stasys Valiušaitis**, kunigas, kanonų teisės daktaras. Mirė 1971 m. balandžio 11 d. Niujorke, JAV.

15 d.

45 m., kai (1970) Vilniuje mirė **Marcelinas Šikšnys-Šiaulėniškis**, dramaturgas, poetas, prozininkas, vertėjas, pedagogas, knygnešių rėmėjas. Gimė 1874 m. gegužės 14 d. Notiniškiuose.

19 d.

60 m., kai (1955) Radviliškyje gimė **Romas Lazutka**, sociologas, ekonomistas, socialinių mokslų daktaras.

21 d.

55 m., kai (1960) Radviliškyje gimė **Jolanta Rudokienė**, grafikė, Lietuvos dailininkų sąjungos narė.

23 d.

45 m., kai (1970) Vilniuje mirė **Petras Biržys (Pupų Dėdė)**, istorikas, poetas, dainininkas. Dirbo Radviliškyje. Gimė 1896 m. rugsėjo 3 d. Liudiškiuose, Anykščių r.

25 d.

115 m., kai (1900) Grinkiškyje gimė **Vladas Juodeika**, ekonomistas, ekonomikos mokslų daktaras, visuomenės veikėjas. Mirė 1977 m. rugsėjo 11 d. Los Andžele, JAV.

26 d.

70 m., kai (1945) prie Mediniškių k., Panevėžio r., žuvo **Izidorius Pucevičius-Radvila**, Lietuvos kariuomenės karininkas, partizanų Žaliosios rinktinės organizatorius ir vadas. Gimė 1901 m. gruodžio 22 d. Naujasodyje.

RUGSĖJIS

1 d.

110 m., kai (1905) Gankiuose gimė **Liudvikas Strolis**, dailininkas, keramikas, profesorius. Mirė 1996 m. gruodžio 28 d. Kaune.

90 m., kai (1925) Burbiškyje gimė **Ona Tučaitė**, inžinierė technologė, docentė. Mirė 1991 m. sausio 27 d.

80 m., kai (1935) Dirvonuose gimė **Antanas Miknius**, žemėtvarkos inžinierius, technologijos mokslų daktaras.

2 d.

85 m., kai (1930) Radviliškyje gimė **Vytautas Remeika**, dailininkas. Mirė 1972 m. vasario 13 d.

13 d.

80 m., kai (1935) gimė **Elona Marijošiūtė-Vaišnienė**, mokslų daktarė, lektorė, JAV visuomenės veikėja, Radviliškio ir kitų Lietuvos kultūros bei švietimo įstaigų globėja, rėmėja. Jos šeima kilusi iš Radviliškio.

24 d.

40 m., kai (1975) Kaune mirė **Marija Lukaitienė**, botanikė dendrologė. Gimė 1903 m. liepos 21 d. Kubiliškyje.

25 d.

60 m., kai (1955) Vilniuje mirė **Valerija Valsiūnienė**, pedagogė, poetė, prozininkė. Mokytojavo Radviliškyje. Gimė 1907 m. gegužės 17 d. Žydeliuose, Panevėžio r.

SPALIS

6 d.

20 m., kai (1995) mirė **Boleslovas Plungė**, pedagogas, dailininkas. Gimė 1908 m. birželio 7 d. Žybartuose.

14 d.

35 m., kai (1980) Šiauliuose mirė **Pranciškus Masilionis**, kunigas, poetas. Kunigavo Sidabrave ir Dapšioniuose. Gimė 1902 m. vasario 26 d. Pažosiuose, Pasvalio r.

16 d.

5 m., kai (2010) Nemenčinėje, Vilniaus r., mirė **Irena Ona Čibrienė-Mikalauskaitė**, gydytoja oftalmologė, habilituota biomedicinos mokslų daktarė. Gimė 1922 m. lapkričio 14 d. Šiaulėnuose.

20 d.

115 m., kai (1900) Liaudiškiuose gimė **Gracijonas Sakalauskas**, Lietuvos kariuomenės savanoris. Žuvo mūšyje su bermontininkais prie Daugėlaičių 1919 m. spalio 15 d.

24 d.

95 m., kai (1920) Radviliškyje gimė **Stasys Paska**, aktorius. Mirė 1981 m. lapkričio 25 d. Šiauliuose.

26 d.

180 m., kai (1835) Šeduvoje gimė **Jonas Koncevičius**, tautosakininkas, bibliografas, istoriografas, pedagogas. Mirė (apie 1916) Talsuose, Latvijoje.

30 d.

20 m., kai (1995) Filadelfijoje, JAV, mirė **Feliksas Andriūnas (Andriškevičius)**, elektronikos specialistas, visuomenės veikėjas. Gimė 1912 m. gegužės 24 d. Šeduvoje.

31 d.

60 m., kai (1955) Kėdainiuose mirė **Kazimieras Pranckietis (Pronckietis)**, kunigas, dekanas, kape-

lionas, teologijos magistras. Gimė 1869 m. gruodžio 31 d. Šniukuose.

40 m., kai (1975) Šiaulėnuose mirė **Vladas Tiškus-Tiškevičius**, agronomas, visuomenės veikėjas. Gyveno Šiaulėnuose. Gimė 1906 m. gruodžio 5 d. Būdų vsd., Betygalos vlsč., Rašinių apskr.

LAPKRITIS

6 d.

5 m., kai (2010) mirė **Zenius Bliznikas**, radijo inžinierius, konstruktorius, docentas. Gimė 1946 m. balandžio 1 d. Juodupiuose.

8 d.

90 m., kai (1925) Miežaičiuose gimė **Viktoras Šniuolis**, partizanas, vienas iš Lietuvos partizanų vadų pasitarimo Minaičiuose 1949 m. organizatorių, Lietuvos laisvės kovos sąjūdžio Prisikėlimo apygardos vado adjutantas. Mirė 2011 m. gruodžio 8 d. Šiauliuose.

13 d.

5 m., kai (2010) Čikagoje, JAV, mirė **Janina Monkutė-Marks**, tapytoja, grafikė, tekstilininkė, galerininkė. Gimė 1923 m. rugsėjo 21 d. Radviliškyje.

18 d.

125 m., kai (1890) Vaiduloniuose gimė **Petras Butkus**, Pavasarininkų draugijos pirmininkas, visuomenės veikėjas. Mirė 1947 m., palaidotas Šeduvoje.

85 m., kai (1930) Radviliškyje gimė **Elena Cemnolonskienė**, filologė, lituanistė, redaktorė, muziejininkė.

20 d.

45 m., kai (1970) Vilniuje mirė **Stasys Budrys**, dailėtyrininkas. Gimė 1932 m. sausio 16 d. Vertimuose.

GRUODIS

2 d.

75 m., kai (1940) Šeduvoje gimė **Jonas Daniševičius**, inžinierius radistas, technikos mokslų daktaras.

3 d.

90 m., kai (1925) Kaune mirė **Konstantinas Boleckis**, pulkininkas, Lietuvos karinis veikėjas. Jo šeima kilusi iš Palonų, Radviliškio r. Gimė 1881 m. rugpjūčio 10 d. Novgorode, Rusijoje.

14 d.

135 m., kai (1880) Tomske, Rusijoje, mirė Ambraziejus **Pranciškus Kašauskis**, kunigas, gamtininkas, kraštotyrininkas. Kunigavo Baisogaloje. Gimė 1821 m. prie Pavandenės, Telšių r.

15 d.

80 m., kai (1935) Aukštelkuose gimė **Veronika Vasiliauskienė**, agronomė, profesorė, habilituota mokslų daktarė.

22 d.

110 m., kai (1905) Šeduvoje gimė **Domas Krivickas**, teisininkas, JAV lietuvių visuomenės veikėjas. Mirė 1999 m. gegužės 17 d. Vašingtone, JAV.

24 d.

75 m., kai (1940) Radviliškyje gimė ir 35 m., kai 1980 m. spalio 10 d. Vilniuje mirė **Bronius Radzevičius**, prozininkas.

26 d.

115 m., kai (1900) Radviliškyje gimė **Jonas Marcinkevičius**, rašytojas, dramaturgas. Mirė 1953 m. liepos 31 d. Vilniuje.

31 d.

50 m., kai (1965) Broktone, JAV, mirė **Jonas Švagždys**, kunigas, pamokslininkas, visuomenės veikėjas. Gimė 1882 m. lapkričio 11 d. Miškiuose.

KITOS SUKAKTYS

180 m., kai (apie 1835) Dirželiškiuose gimė **Danielius Jankūnas**, tautosakos rinkėjas, vertėjas. Mirė (apie 1892) Šaukote.

175 m., kai (apie 1840) Nemaniūnuose gimė **Leonas Daraškevičius**, mokslo populiarintojas. Žuvo 1863 m. gegužės 11 d. kautynėse prie Stemplių, Šilutės r.

145 m., kai (1870) Matkaičių dvare gimė **Česlovas Milvydas**, teisininkas, visuomenės veikėjas. Mirė 1936 m. ten pat.

120 m., kai (1895) prie Radviliškio žuvo **Antanas Vaitkevičius (Vaitkus)**, knygnešys. Gimė (apie 1866) Šeduvoje.

290 m., kai (1725) minimas Pašušvio miestelis.

235 m., kai (1780) **Stanislovas Augustas** savo privilegija suteikė Baisogalai prekymečių ir jomarkų teises.

210 m., kai (1805) pastatyta Pociūnėlių Šv. Jono Krikštytojo bažnyčia.

165 m., kai (1850) pastatytas Baisogalos vėjo malūnas.

145 m., kai (1870) pastatytas Radviliškio lokomotyvų depas.

125 m., kai (1890) pastatytas Paežerių kaimo vėjo malūnas.

110 m., kai (1905) pastatytas Šeduvos vėjo malūnas.

100 m., kai (1915) įsteigta Aukštelkų pradinė mokykla.

90 m., kai (1925) Radviliškyje pastatytas paminklas žuvusiems dėl Lietuvos laisvės.

90 m., kai (1925) Andrius Barkauskas pradėjo leisti ir redaguoti laikraštį „Radviliškio naujienos“.

85 m., kai (1930) Radviliškyje pastatytas Vytauto Didžiojo paminklas, atstatytas 1989 m.

85 m., kai (1930) Radviliškyje sujungtos dvi pradinės mokyklos. Mokyklai suteiktas Vinco Kudirkos vardas.

85 m., kai (1930) įsteigta pirmoji Pociūnėlių biblioteka (atkurta 1947).

80 m., kai (1935) įsteigta Polekėlės pradinė mokykla.

70 m., kai (1945) pastatyta Radviliškio Švč. Mergelės Marijos Gimimo bažnyčia.

65 m., kai (1950) Radviliškis tapo rajono centru.

65 m., kai (1950) įsteigta Daugėlaičių biblioteka.

60 m., kai (1955) įsteigta Šniūraičių biblioteka.

45 m., kai (1970) įsteigtos Alksniupių, Beinoravos bibliotekos.

40 m., kai (1975) susikūrė Radviliškio cirkas *Svajonė*.

40 m., kai (1975) pastatytas Radviliškio miesto stadionas.

40 m., kai (1975) įsteigta Kutiškių biblioteka.

35 m., kai (1980) įsteigta Alksniupių vidurinė mokykla (dabar ji pagrindinė).

30 m., kai (1985) pastatyti Radviliškio kultūros rūmai.

25 m., kai (1990) įsteigtas Daugyvenės kultūros istorijos muziejus-draustinis.

25 m., kai (1990) įkurta Baisogalos dailės mokykla.

20 m., kai (1995) patvirtintas Šiaulėnų herbas (aut. A. Každailis).

10 m., kai (2005) Aukštelkuose pastatytas paminklas žuvusiems partizanams.

Parengė Rima Giedrienė, Radviliškio viešosios bibliotekos vyresnioji bibliotekininkė

Summary of the Periodical „Radviliskio krastas“ No. 2 (21), 2014

“**Congratulations**” honours local people on their life time achievements and their anniversaries: botanist and plant physiologist Stase Stasauskaite; choir conductor and painter Aurelija Andrejauskaite; Associate Professor Arunas Komka; treneris Albinas Cepaitis; and others.

“**History Fragments of Moniunu Estate**” is a continuing series of publications by Romualda Venckunaite on Moniunu manor in the district of Radviliskis. It tells the story of Boleckiai family and its renowned representative Konstantinas Boleckis. The article also includes translated memoirs of Edmundas Boleckis that were provided to Daugyvene’s museum by Edmunas Leparskas.

“**Be the Pillars for the Future of the People**” is an article based on archives by Zenonas Vasiliauskas about Radviliskis gymnasium during the war; including the list of the names of its first graduates.

In an article “**Path of My Childhood**” the author Valentina Simkute-Grineviciene remembers war and her native town Radviliskis during it; as well as her family, the neighbouring Jewish family and their destiny.

“**Radviliskis’s Motor Mill and Sawmill**” by Laura Prascevičiute, tells the story of one the local motor operated mills and sawmill. The author gives some facts about the origins of this technical monument, its evolutions and technical specifications.

“**Successful and Tragic Life Story of Antanas Jucas**” is an article by Laima Petrauskiene about life time achievements and a tragic fate of prominent community worker and politician Antanas Jucas, who was born in Grinkiskis and lived during difficult period of interwar.

“**Radviliskis Honorary Citizen**” is an interview Elvyra Kovaite with US based Elona Marijosiute-Vaisniene. The readers are reminded of some great contributions that Marijosiai family have made in the past, as well as the fate of this family. The article speaks about Elona’s continuing efforts to help Lithuania and Radviliskis, and all the work for which she was awarded the Honorary Citizen of Radviliskis in 2014.

“**Book Smuggling in Seduva**” is a review by Grazina Dunauskiene about the ban of print in Seduva’s region between 1864 – 1904. It’s about the local book smugglers and their fates, as well as their priceless input into preserving Lithuanian language.

“**Women’s Writing, a Touch of Soul**” by Eligija Zolneriene talks about Radviliskis Art studio, which brings together many women of different ages and professions.

They paint, socialize, do their own exhibitions and are pleased having discovered their hobbies.

“**A Teacher from Saukotas’ Past**”. These memoirs of Stanislovas Jankevicius are about his mother Paulina Jankeviciene, who was a kids’ teacher in Saukotai, hosting school at her house at times of repression and hardship. It’s about her personality, love for knowledge and learning, and strength to share it with less fortunate.

“**Pakalniskiai**” by Petras Juknevicius is a historical overview of his native village. He describes the Vokas reform that took place there, close connections with Seduva’s manor, later historic periods, as well as famous residents of the village.

In his publication “**Where Are You, People of Radviliskis?**” the author Aleksandras Sidlauskas follows the stories of some of the people, which fate has brought them across the Atlantic.

“**...The Sun Rose over Seduva’s Town**” is a word of respect and gratitude from Laima Burksaitiene to all who have preserved the traditions of local folk singing. Especially big emphasis is on Emilija Brajinskiene and her ethnographic ensemble “Seduva”.

In Kristina Kaceviciene’s article “**Radviliskis People in Song Festivals**” the author looks at various traditional song festivals, as well as local artist who work hard in preserving them.

A publication “**Vaizgantas’ Spiritual Movements**” by Alfas Pakenas, takes readers on a journey of discovery of one of the greatest Lithuanian literature classics. For the first time, recollections of two authors, who personally knew J. Tumas-Vaizgantas, are also printed in this article.

In an article “**Works of Fellow Writers**” readers are introduced to a local writer Nida Urbonaviciene and her works. Information about new local publications is also included.

Also in this edition: 2015 calendar of Radviliskis biggest events and anniversaries, cultural chronicle of Radviliskis district for the 2nd half of 2014; many various illustrations, etc.

In the editorial part “**The End for Submitting Historical Materials for the Contest**” we announce the results of this competition, which was organized by Radviliskis Public Library and the magazine. We thank the most active participants: Irena Kazlauskiene, Vidmantas Vingelis, Aurelijus Balciunas, Alvydas Tamosiunas, and others.

Translated by Elvyra Gaideliene

PASIBAIGĖ KRAŠTOTYRINIS KONKURSAS

Kaip jau ne kartą skelbta, 2014 m., minint mūsų žurnalo 10 metų sukaktį, vyko krašto istorinės medžiagos pateikimo konkursas. Jį organizavo Radviliškio viešoji biblioteka ir jos leidžiamas „Radviliškio krašto“ visuomeninė redakcija. Dalyvauti buvo pakviesti visi, turintys vertingos istorinės medžiagos ir norintys ją pagarsinti, paskleisti.

Lapkričio 1-ąją šis konkursas baigtas. Susikaupė nemažai dalyvių pateiktos įvairios medžiagos. Tarp jos – buvusios ilgametės radviliškietės mokytojos Irena Kazlauskienės bibliotekai padovanoti seni žurnalų, laikraščių numeriai, jų iškarpos, Radviliškio bažnyčios, geležinkelio istoriją, miesto ikikarinį kultūrinį gyvenimą įamžinę dokumentai, nuotraukos, kiti spaudiniai. Šiauliuose gyvenančios kraštietės Reginos Karnilaitės įnašas – nuotraukos ir pasakojimas apie savo šeimą, 1933 m. įvykusius „Mis radviliškietės“ rinkimus, kita. Šeduvė kraštotyrininkė, etnografinio ansamblio „Šeduva“ įkūrėja ir ilgametė vadovė Emilija Brajinskienė užrašė Šeduvoje esančios Maniežo gatvės istoriją ir su ja susijusius faktus, kai kurias žinias apie dainininkę Leonardą Lazutkaitę-Šulienę ir padėjo užmegzti ryšius su jos giminėmis. Radviliškietės Stasės Janušonienės nuotraukose – Baltijos kelio dvasia. Sulaukta Kaune gyvenančios kraštietės Nijolės Plungaitės-Šidlauskienės nuotraukų, susijusių su Radviliškio Maironio gatve, taip pat kraštietės iš Kauno Valentinos Šimkutės-Grinevičienės prisiminimų apie Radviliškio praeitį. Kaunietis aktorius Aleksandras Rubinovas atsiuntė savo motinos, daugelio radviliškių pažintos Reginos Sakalauskaitės nuotraukų. Šeduvis kolekcininkas Vidmantas Vingelis pateikė pirmosios lietuvių dainų šventės 1924 m. programą, nuotraukų apie Šeduvos chorus, kitą tenykštę kultūrinę veiklą XX a. pradžioje. Radviliškietis Alvydas Tamošiūnas pasidalijo nuotraukomis, spaudiniais iš Antaniškių dvaro, miesto ir jo įstaigų, tarnybų praeities, anuomet vykusių rinkimų, pasiūlė istorinių temų. Radviliškietis kolekcininkas Aurelijus Balčiūnas konkursui pateikė senojo Radviliškio, jo bažnyčios nuotraukų, anų laikų atvirukų, dokumentų. Dovanotoje Algimanto Kviklio nuotraukoje (iš A. Citvaro kolekcijos) užfiksuota 1936 m. Radviliškio futbolo komanda.

Kai ką iš šios medžiagos jau spausdinome žurnale, kai ką numatome jame spausdinti, pristatyti parodose. Sukaupta medžiaga, esančia kraštotyros fonde, galės naudotis visi, tuo besidomintieji.

Remiantis konkurso nuostatais, buvo sudaryta medžiagos vertinimo komisija. Ji susipažino su dalyvių pateikta medžiaga ir pripažino, kad tai turi išliekamosios vertės. Kadangi toks įvertinimas tinka bendram konkurso rezultatui, dalyviams konkrečių vietų nuspręsta neskirti. Išskirti tik tie, kurie, komisijos nuomone, pateikė įvairiausias, gausiausias vertingos istorinės medžiagos:

IRENA KAZLAUSKIENĖ, VIDMANTAS VINGELIS, AURELIJUS BALČIŪNAS, ALVYDAS TAMOŠIŪNAS.

Juos nuspręsta apdovanoti padėkos raštais ir kitaip paskatinti.

Sveikiname visus dalyvius ir džiaugiamės, kad konkursu laimėjome visi: dar žingsneliu pasistūmėjome į priekį, papildydami, išsaugodami krašto istorijos puslapius, skirtus perduoti ateičiai.

Redakcija

